

ปัญหาการดำเนินคดีอาญาโดยผู้ถูกกล่าวหาไม่มาปรากฏตัวต่อศาล
ในคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง

บุษบา รัตนเพชร

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรนิติศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชานิติศาสตร์ คณะนิติศาสตร์ปริธีดี พนมยงค์
มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์

พ.ศ. 2564

**PROBLEMS OF CRIMINAL PROCEEDINGS WHERE THE
ACCUSED DOES NOT APPEAR TO THE COURT IN THE
CRIMINAL CASE OF THE HOLDER OF POLITICAL POSITIONS**

BUSSABA RATTANAPHET

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements

for the Degree Of Master of Law

Department of Law

Pridi Banomyong Faculty of Law, Dhurakij Pundit University

2021

ใบรับรองวิทยานิพนธ์

คณะนิติศาสตร์ปริธี พนมยงค์ มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์

ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต

หัวข้อวิทยานิพนธ์ ปัญหาการดำเนินคดีอาญาโดยผู้ถูกกล่าวหาไม่มาปรากฏตัวต่อศาลในคดีอาญา
ของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง

เสนอโดย นางสาวนุชบา รัตนเพชร

สาขาวิชา นิติศาสตร์

หมวดวิชา กฎหมายอาญาและกระบวนการยุติธรรมทางอาญา

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.กรรภิรมย์ โกมลารชุน

ได้พิจารณาเห็นชอบ โดยคณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์แล้ว

 ประธานกรรมการ

(ศาสตราจารย์ ดร.อุดม รัฐอมฤต)

 กรรมการและอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.กรรภิรมย์ โกมลารชุน)

 กรรมการ
(อาจารย์ ดร.จิรวุฒิ ลิปิพันธ์)

คณะนิติศาสตร์ปริธี พนมยงค์ รับรองแล้ว

 คณบดีคณะนิติศาสตร์ปริธี พนมยงค์

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สมชาย รัตนเชื้อสกุล)

วันที่ เดือน พ.ศ.

หัวข้อวิทยานิพนธ์	ปัญหาการดำเนินคดีอาญาโดยผู้ถูกกล่าวหาไม่มาปรากฏตัวต่อศาล ในคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง
ผู้เขียน	บุษบา รัตนเพชร
อาจารย์ที่ปรึกษา	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.กรรภิรมย์ โกมลารุณ
สาขาวิชา	นิติศาสตร์
ปีการศึกษา	2564

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาถึงการดำเนินคดีอาญาโดยผู้ถูกกล่าวหาไม่มาปรากฏตัวต่อศาลในคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง โดยศึกษาถึงหลักการและเงื่อนไขในดำเนินคดีอาญาโดยจำเลยไม่ปรากฏตัวในคดีอาญาทั่วไปและคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองในปัจจุบันของไทยและต่างประเทศ เพื่อให้การดำเนินคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองบรรลุวัตถุประสงค์ตามเจตนารมณ์ของกฎหมายคือสามารถนำตัวผู้กระทำความผิดที่แท้จริงมารับโทษและคุ้มครองสิทธิขั้นพื้นฐานของจำเลยในคดีอาญาตามหลักสากล และสอดคล้องกับรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560

จากการศึกษาพบว่า การที่พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยวิธีพิจารณาคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง พ.ศ. 2560 มาตรา 27 และมาตรา 28 ให้อำนาจศาลประทับรับฟ้องและดำเนินกระบวนการพิจารณาต่อไปได้แม้ไม่ปรากฏตัวผู้ถูกกล่าวหาต่อหน้าศาล ถือเป็นครั้งแรกในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาของประเทศไทยที่กำหนดให้ศาลสามารถดำเนินคดีได้แม้ว่าไม่มีตัวผู้ถูกกล่าวหา แม้จะมีวัตถุประสงค์เพื่อให้การดำเนินคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองสามารถดำเนินต่อไปได้ในกรณีที่ผู้กระทำความผิดได้กระทำความผิดแล้วหลบหนีไป แต่การที่ศาลสามารถดำเนินกระบวนการพิจารณาคดีได้โดยจำเลยไม่มาปรากฏตัวต่อศาลเป็นหลักการที่ขัดกับหลักประกันสิทธิขั้นพื้นฐานของจำเลยในคดีอาญาตามมาตรฐานสากล เนื่องจากจำเลยไม่มีโอกาสที่จะได้รับทราบถึงรายละเอียดเกี่ยวกับการกระทำความผิดและไม่มีโอกาสในการแก้ต่างและนำพยานหลักฐานมาหักล้างพิสูจน์ความผิดของตัวเอง รวมถึงไม่มีสิทธิในการมีทนายความเข้าร่วมในการพิจารณาคดี อันเป็นหลักประกันสิทธิขั้นพื้นฐานในกระบวนการยุติธรรมที่ปรากฏในหลักกฎหมายระหว่างประเทศ อีกทั้งนานาประเทศทั่วโลกต่างยึดถือปฏิบัติกันอย่างเคร่งครัด ทั้งยังไม่สอดคล้องกับเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 ที่กำหนดให้มีกลไกและมาตรการตรวจสอบและจัดการทุจริตและประพฤติมิชอบที่เข้มงวดเด็ดขาดเพื่อมิให้ผู้บริหารที่ปราศจากคุณธรรม จริยธรรม และธรรมาภิบาลเข้ามามีอำนาจในการ

ปกครองบ้านเมืองหรือใช้อำนาจตามอำเภอใจ และในขณะเดียวกันก็มุ่งหมายให้มีการปกป้องและคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของปวงชนชาวไทยให้ชัดเจนและครอบคลุมกว้างขวางยิ่งขึ้นเช่นกัน

ด้วยเหตุนี้ จึงเห็นควรเสนอให้ยกเลิกมาตรา 27 และมาตรา 28 พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยวิธีพิจารณาคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง พ.ศ. 2560 เพื่อให้การดำเนินคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองสอดคล้องกับทฤษฎีและหลักกฎหมายที่ถูกต้องและเป็นไปตามหลักมาตรฐานสากล

Title	Problems of criminal proceedings where the accused does not appear to the court in the criminal case of the holder of political positions
Author	Bussaba Rattanaphet
Thesis Advisor	Asst.Prof.Dr. Kanpirom Komalarajun
Department	Law
Academic Year	2021

ABSTRACT

This purpose of this thesis is to study criminal proceedings in which the accused does not appear to the court in the criminal case of persons holding political positions. By studying the principles and conditions of criminal proceedings without the defendant appearing in general criminal cases and criminal cases of current Thai and foreign political positions. To accomplish the criminal proceedings of political office holders, the objective of the law is to bring the true perpetrators to punishment and to protect the basic rights of criminal defendants in accordance with international principles. And the Constitution of the Kingdom of Thailand B.E.2560

According to the studies, It has been found that The Organic Act on Criminal Procedure for Persons Holding Political Positions, B.E. 2560 (2017), section 27 and section 28 give the Court the power to impose a lawsuit and proceed with the proceedings even though the alleged person has not appeared before the Court. This is the first time in Thailand's criminal justice system to allow the courts to prosecute even if the accused does not. It is even aimed at allowing the criminal proceedings of political office holders to continue in the event that the perpetrator has committed the offense and fled. But the court was able to proceed with the judicial process without the defendant appearing to the court. It is a principle that goes against the basic rights of criminal defendants according to the international standard practice of criminal cases. This is because the defendant had no opportunity to be informed of the details of the offense and refute the evidence including the absence of his own lawyer to participate in any judiciaries which is considered as a fundamental right in the principle of international law justice process and

especially it became strictly execute in many countries. It is also inconsistent with the principle of the 2017 Constitution of the Kingdom of Thailand which requires strict measures for detecting and eliminating corruption and misconduct in order to obstruct executives from being without virtue, ethics and proper governance whenever they have power or in a position to be able to govern the country. And at the same time, it aims to more clearly and comprehensively protect the rights and freedoms of the Thai people as well.

For this reason, it considerably to repeal the provisions of Section 27 and Section 28 of the Organic Act on Criminal Procedure for Persons Holding Political Positions B.E.2560. In accordance with the exact principles of law and compliance with the international standard law.

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์เล่มนี้จะสำเร็จลุล่วงไม่ได้ หากปราศจากคำแนะนำและคำชี้แนะจากหลายท่าน ผู้เขียนขอกราบขอบพระคุณ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.กรรภิรมย์ โกมลารชุน อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ที่สละเวลาจากภาระงานที่มากมาย คอยให้คำปรึกษา ให้ความรู้ คำแนะนำ รวมถึงชี้แนะแนวทางในการศึกษาค้นคว้าและวิเคราะห์ในประเด็นต่างๆ เพื่อให้วิทยานิพนธ์เล่มนี้เกิดขึ้นได้

ผู้เขียนขอกราบขอบพระคุณศาสตราจารย์ ดร.อุดม รัฐอมฤต ที่กรุณาได้รับเป็นประธานกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ และให้คำชี้แนะในการปรับปรุงวิทยานิพนธ์เล่มนี้ให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น กราบขอบพระคุณอาจารย์ ดร.จิรฤติ ลิปิพันธ์ ที่รับเป็นกรรมการสอบวิทยานิพนธ์และคอยให้คำปรึกษาและคำชี้แนะในค้นคว้าหาข้อมูล

นอกจากนี้ผู้เขียนขอกราบขอบพระคุณบิดา (คุณพ่อเกษม รัตนเพชร) มารดา (คุณแม่อังคณา รัตนเพชร) ที่คอยสนับสนุนและเป็นพลังใจสำคัญในการศึกษาต่อในระดับมหาบัณฑิต ขอบพระคุณที่สาวทั้งสองคน (นางสาวปุลณนุช รัตนเพชร และนางสาวอชิรญาณี รัตนเพชร) ที่คอยผลักดันและสนับสนุนในทุกเรื่อง และขอขอบคุณเจ้าหน้าที่หลักสูตรนิติศาสตร์ มหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ปริทัศน์ พนมยงค์ เจ้าหน้าที่ศูนย์เรียนรู้และหอสมุด มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตฯ พี่ๆ น้องๆ สาขากฎหมายอาญา รวมถึงพี่ๆ น้องๆ สำนักงาน ป.ป.ช. และบุคคลที่เกี่ยวข้องทุกท่าน ที่คอยให้ความช่วยเหลือที่ดีเสมอมา

สุดท้ายนี้ ผู้เขียนหวังเป็นอย่างยิ่งว่าวิทยานิพนธ์เล่มนี้จะเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาไม่มากนักน้อย หากมีข้อผิดพลาดหรือข้อบกพร่องประการใด ผู้เขียนขอน้อมรับไว้แต่เพียงผู้เดียว

บุษบา รัตนเพชร

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	๗
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	๖
กิตติกรรมประกาศ.....	๗
บทที่	
1. บทนำ.....	1
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
1.2 วัตถุประสงค์ของการศึกษา.....	3
1.3 สมมุติฐานของการศึกษา.....	3
1.4 ขอบเขตของการศึกษา.....	4
1.5 วิธีดำเนินการศึกษา.....	4
1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการศึกษา.....	4
2. การดำเนินคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง.....	5
2.1 ความเป็นมาของการดำเนินคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง.....	5
2.2 หลักการทั่วไปเกี่ยวกับการดำเนินคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง.....	9
2.3 ความแตกต่างระหว่างการดำเนินคดีอาญาทั่วไปกับการดำเนินคดีอาญา ของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง.....	12
2.4 ปัญหาทางกฎหมายเกี่ยวกับการดำเนินคดีอาญาโดยจำเลยไม่มาปรากฏตัวต่อศาล ในคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง.....	14
3. แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการดำเนินคดีอาญา.....	18
3.1 สิทธิของผู้ถูกกล่าวหาที่ได้รับการรับรอง.....	18
3.2 ระบบการดำเนินคดีอาญา.....	30
3.3 หลักกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา.....	32
4. การดำเนินคดีอาญาโดยจำเลยไม่ปรากฏตัวต่อศาลในต่างประเทศ.....	39
4.1 ประเทศฝรั่งเศส.....	39
4.2 สหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี.....	53
4.3 สหรัฐอเมริกา.....	58

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
5. แนวทางการแก้ปัญหาการดำเนินคดีอาญา โดยผู้ถูกกล่าวหาไม่มาปรากฏตัวต่อศาล ในคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง.....	69
5.1 เหตุผลและความจำเป็นของการมีตัวผู้ถูกกล่าวหาปรากฏตัวต่อศาลในการ ดำเนินคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง.....	69
5.2 วิเคราะห์หลักประกันสิทธิขั้นพื้นฐานของจำเลยในคดีอาญาตามมาตรฐานสากล..	73
5.3 ข้อเสนอให้ยกเลิกบทบัญญัติเกี่ยวกับการดำเนินคดีอาญา โดยผู้ถูกกล่าวหา ไม่มาปรากฏตัวต่อศาลในคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง.....	77
6. บทสรุปและข้อเสนอแนะ.....	79
6.1 บทสรุป.....	79
6.2 ข้อเสนอแนะ.....	81
บรรณานุกรม.....	83
ประวัติผู้เขียน.....	89

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ปัญหาการทุจริตคอร์รัปชันในวงราชการ เป็นปัญหาที่เกิดขึ้นกับประเทศไทยมาเป็นเวลานาน ส่งผลกระทบต่อระบบการเมืองและการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศ ซึ่งปัญหาการทุจริตคอร์รัปชันนี้ได้มีการร่วมกันหาแนวทางป้องกันและปราบปรามจากหน่วยงานทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องมาโดยตลอด จนกระทั่งได้มีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 เมื่อวันที่ 11 ตุลาคม 2540 และได้มีบทบัญญัติที่เกี่ยวกับการป้องกันและปราบปรามการทุจริตว่าด้วยการตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐ และกำหนดให้มีแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองในศาลฎีกาเพื่อทำหน้าที่พิพากษาคดีที่ผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองและเจ้าหน้าที่ของรัฐระดับสูงที่ถูกกล่าวหาว่ากระทำความผิดต่อหน้าที่ขึ้นเป็นครั้งแรก โดยให้ศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองมีอำนาจหน้าที่พิจารณาตัดสินของนักการเมืองและเจ้าหน้าที่ของรัฐระดับสูงเป็นพิเศษแยกจากศาลยุติธรรม และมีอำนาจหน้าที่ตามพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยวิธีพิจารณาคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง พ.ศ. 2542 ซึ่งในการดำเนินคดีกับนักการเมืองและเจ้าหน้าที่ของรัฐระดับสูงผู้เสียหายไม่สามารถดำเนินการฟ้องร้องคดีได้ด้วยตัวเองเหมือนคดีอาญาทั่วไป แต่ต้องมีการกล่าวหาหรือยื่นต่อคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติเพื่อให้มีการไต่สวนข้อเท็จจริงและสรุปสำนวนพร้อมความเห็นต่ออัยการสูงสุดเพื่อยื่นฟ้องต่อศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง และในกระบวนการแสวงหาข้อเท็จจริงศาลจะใช้ระบบไต่สวนโดยยึดรายงานของคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติในการพิจารณาเป็นหลัก และอาจไต่สวนหาข้อเท็จจริงและพยานหลักฐานเพิ่มเติมได้ตามที่เห็นสมควร โดยมาตรา 27 พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยวิธีพิจารณาคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง พ.ศ. 2542 กำหนดให้ในวันพิจารณาครั้งแรกให้จำเลยมาอยู่ต่อหน้าศาล ให้ศาลอ่านและอธิบายฟ้องให้ฟังและถามว่าได้กระทำความผิดจริงหรือไม่ จะให้การต่อสู้ข้ออ้างอย่างไรบ้าง กล่าวคือในวันฟ้องต้องมีตัวจำเลยปรากฏต่อหน้าศาลจึงจะสามารถดำเนินกระบวนการพิจารณาต่อไปได้ ซึ่งการฟ้องคดีต้องกระทำภายในอายุความทำให้เกิดปัญหาตามมาบ่อยครั้งที่ไม่สามารถนำตัวผู้กระทำความผิดมาเพื่อฟ้องคดีได้ เนื่องจาก

ผู้ถูกกล่าวหาหรือจำเลยที่เป็นผู้มีอิทธิพลมักจะหลบหนีไปเพื่อไม่ให้ตนถูกดำเนินคดีจนคดีขาดอายุความ จึงทำให้การดำเนินคดีอาญากับผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองล่าช้าและไม่มีประสิทธิภาพเท่าที่ควร

ในปัจจุบัน ได้มีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 มีผลบังคับใช้เมื่อวันที่ 6 เมษายน 2560 และได้มีการตราพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยวิธีพิจารณาคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง พ.ศ. 2560 โดยได้มีแก้ไขข้อบกพร่องของกฎหมายฉบับเดิมหลายประการ โดยเฉพาะการแก้ไขข้อบกพร่องในขั้นตอนของการประทับฟ้อง ซึ่งตามกฎหมายฉบับเดิมหากไม่สามารถนำตัวจำเลยมาปรากฏตัวต่อศาลได้ ก็ต้องมีการจำหน่ายคดีหรือหยุดการพิจารณาไว้ก่อน แต่พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยวิธีพิจารณาคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง พ.ศ. 2560 ได้บัญญัติหลักการฟ้องคดีต่อศาลในกรณีที่ไม่มีตัวจำเลยมาปรากฏต่อศาลในวันฟ้องคดี หากได้มีการออกหมายจับไว้แล้วหรือศาลเห็นว่าจำเลยจงใจประวิงคดี หรือไม่มาศาลตามนัดโดยไม่มีเหตุแก้ตัวอันควรให้ศาลประทับฟ้องไว้พิจารณาได้ตามมาตรา 27 และในขั้นตอนของการพิจารณาคดีที่ศาลประทับฟ้องไว้โดยไม่มีตัวจำเลย และศาลได้ออกหมายจับไว้แล้วแต่ไม่สามารถจับจำเลยได้ภายในสามเดือน ศาลมีอำนาจที่จะพิจารณาคดีสืบหลังจำเลยหากได้มีการดำเนินการส่งหมายเรียกและสำเนาคำฟ้องให้จำเลยและมีการออกหมายจับจำเลยโดยชอบตามมาตรา 28 แล้ว โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อแก้ปัญหากรณีที่จำเลยกระทำความผิดแล้วหลบหนีไปและไม่สามารถจับตัวจำเลยมารับโทษได้

อย่างไรก็ดี การฟ้องคดีโดยจำเลยไม่มาปรากฏตัวต่อหน้าศาลในคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองตามพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยวิธีพิจารณาคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง พ.ศ. 2560 แม้ว่าจะทำให้ศาลสามารถดำเนินกระบวนการพิจารณาและพิพากษาลงโทษจำเลยต่อไปได้โดยไม่ต้องรอให้มีการจับตัวจำเลยมาปรากฏต่อศาลเพราะถือว่าจำเลยสมภารใจสละสิทธิในการเข้าสู่กระบวนการยุติธรรม แต่ยังมีประเด็นที่ต้องพิจารณาว่าการฟ้องคดีโดยจำเลยไม่มาปรากฏตัวต่อหน้าศาลถือเป็นการพรากเอาสิทธิในการต่อสู้คดีและสิทธิอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับการต่อสู้คดีของจำเลยไปจากจำเลยโดยเขาไม่ยินยอม ซึ่งขัดกับหลักการต่อสู้คดีของจำเลยและสิทธิในการได้รับการพิจารณาคดีอย่างเป็นธรรมตามหลักการคุ้มครองจำเลยในคดีอาญาตามหลักสากล ซึ่งกำหนดไว้ในกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง (ICCPR) หรือไม่ กรณีจึงมีเหตุผลและความจำเป็นในการศึกษาถึงการนำหลักการฟ้องคดีโดยจำเลยไม่มาปรากฏตัวต่อหน้าศาลมาใช้ในคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง โดยศึกษา วิเคราะห์ และเปรียบเทียบกับหลักการพิจารณาคดีของต่างประเทศ เพื่อให้หลักการพิจารณาคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองเกิดประสิทธิภาพสูงสุดและสามารถยับยั้ง

การปราบปรามการทุจริตคอร์รัปชัน ได้ถูกต้อง เป็นธรรมกับทุกฝ่าย และสมดังเจตนารมณ์ของกฎหมาย

1.2 วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1. เพื่อศึกษาถึงสถานการณ์ปัญหาเกี่ยวกับการดำเนินคดีอาญา โดยผู้ถูกกล่าวหาไม่มาปรากฏตัวต่อศาลในคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง
2. เพื่อศึกษาถึงแนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการดำเนินคดีอาญา
3. เพื่อศึกษาถึงหลักการดำเนินคดีอาญาโดยจำเลยไม่ปรากฏตัวต่อศาลในต่างประเทศ
4. เพื่อศึกษาแนวทางการแก้ไขบทบัญญัติของกฎหมายเกี่ยวกับการดำเนินคดีอาญา โดยผู้ถูกกล่าวหาไม่มาปรากฏตัวต่อศาลในคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง

1.3 สมมุติฐานของการศึกษา

หลักการสำคัญในการดำเนินคดีอาญาตามกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญานอกจากจะมีวัตถุประสงค์เพื่อนำตัวผู้กระทำความผิดมาลงโทษแล้ว ในขณะเดียวกันก็ต้องมุ่งคุ้มครองสิทธิขั้นพื้นฐานของจำเลยในคดีอาญาด้วย ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาจึงได้มีบทบัญญัติให้ศาลดำเนินกระบวนการพิจารณาคดีโดยเปิดเผยต่อหน้าจำเลย เพื่อให้จำเลยได้มีโอกาสรับทราบข้อเท็จจริงอันเป็นที่มาของการถูกกล่าวหา และเปิดโอกาสให้นำพยานหลักฐานมาพิสูจน์ความผิดต่อศาลได้ โดยมีข้อยกเว้นให้ศาลสามารถดำเนินกระบวนการพิจารณาคดีลับหลังจำเลยได้ภายใต้เงื่อนไขที่กฎหมายกำหนดเท่านั้น อย่างไรก็ตาม ในคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองตามพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยวิธีพิจารณาความอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง พุทธศักราช 2560 มีการกำหนดรูปแบบการดำเนินคดีที่แตกต่างออกไปจากประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา กล่าวคือ ศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองสามารถประทับรับฟ้องคดีอาญาไว้พิจารณาได้แม้ไม่ปรากฏตัวผู้ถูกกล่าวหา และเมื่อศาลประทับรับฟ้องคดีไว้โดยไม่มีตัวจำเลยและได้ออกหมายจับไว้แล้วแต่ไม่สามารถจับจำเลยได้ภายในสามเดือน ศาลมีอำนาจที่จะพิจารณาคดีลับหลังจำเลยหากได้ตามมาตรา 28 ซึ่งเป็นการกำหนดข้อยกเว้นภายใต้เงื่อนไขที่เป็นการจำกัดสิทธิของจำเลย และขัดต่อหลักการคุ้มครองสิทธิขั้นพื้นฐานของจำเลยในคดีอาญาตามหลักการพิจารณาคดีอาญาตามมาตรฐานสากลด้วย ดังนั้น จึงเห็นควรยกเลิกบทบัญญัติมาตรา 27 และมาตรา 28 พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยวิธีพิจารณาความอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง เพื่อให้การดำเนินคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองสอดคล้องกับหลักการพิจารณาคดีอาญาตามมาตรฐานสากล

1.4 ขอบเขตของการศึกษา

วิทยานิพนธ์นี้มุ่งศึกษาหลักการดำเนินคดีอาญาโดยผู้ถูกกล่าวหาไม่มาปรากฏตัวต่อศาลในคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองโดยเปรียบเทียบกับหลักการดำเนินคดีอาญาโดยจำเลยไม่มาปรากฏตัวต่อศาลในต่างประเทศ ตลอดจนปัญหาและผลกระทบของการพิจารณาคดีโดยไม่มีตัวจำเลย

1.5 วิธีดำเนินการศึกษา

เป็นการศึกษาวิจัยทางเอกสาร (Documentary Research) โดยการศึกษา ค้นคว้ารวบรวม ตลอดจนวิเคราะห์ข้อมูลจากกฎหมายทั้งของต่างประเทศและประเทศไทย

1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการศึกษา

1. เพื่อให้ทราบถึงสถานการณ์ปัญหาเกี่ยวกับการดำเนินคดีอาญาโดยผู้ถูกกล่าวหาไม่มาปรากฏตัวต่อศาลในคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง
2. เพื่อให้ทราบถึงแนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการดำเนินคดีอาญา
3. เพื่อให้ทราบถึงหลักการดำเนินคดีอาญาโดยจำเลยไม่ปรากฏตัวต่อศาลในต่างประเทศ
4. เพื่อให้ทราบถึงแนวทางการแก้ไขบทบัญญัติของกฎหมายเกี่ยวกับการดำเนินคดีอาญาโดยผู้ถูกกล่าวหาไม่มาปรากฏตัวต่อศาลในคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง

บทที่ 2

การดำเนินคดีอาญากับผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง

ในบทนี้จะกล่าวถึงสถานการณ์ปัญหาเกี่ยวกับการดำเนินคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองตามพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยวิธีพิจารณาคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง พุทธศักราช 2560 โดยจะกล่าวถึงความเป็นมาของการดำเนินคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง รวมถึงสภาพปัญหาที่เกี่ยวกับการพิจารณาคดีตามกฎหมายฉบับดังกล่าว ปรากฏรายละเอียดดังนี้

2.1 ความเป็นมาของการดำเนินคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง

ปัญหาการทุจริตคอร์รัปชัน การทุจริตต่อหน้าที่ราชการ การปฏิบัติหรือละเว้นการปฏิบัติหน้าที่ การใช้ตำแหน่งหน้าที่เพื่อแสวงหาประโยชน์โดยมิชอบสำหรับตนเองและผู้อื่น การมีทรัพย์สินมากผิดปกติหรือได้มาสืบเนื่องจากการปฏิบัติหรือใช้อำนาจในตำแหน่งหน้าที่ เหล่านี้ นับเป็นปัญหาที่เกิดขึ้นกับประเทศไทยมาเป็นเวลานาน ส่งผลกระทบต่อระบบการเมืองและการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศ ซึ่งนับว่าเป็นจุดเริ่มต้นในการที่จะนำพาประเทศไปสู่ความเจริญเทียบเท่าอารยประเทศ โดยปัญหาการทุจริตคอร์รัปชัน ได้ถูกหยิบยกขึ้นมาเป็นข้อเรียกร้องจากทุกฝ่ายเพื่อร่วมกันหาแนวทางป้องกันและปราบปรามอย่างเป็นรูปธรรม¹ จนกระทั่งในสมัยที่ นายสัญญา ธรรมศักดิ์ เป็นนายกรัฐมนตรี ได้มีการเสนอร่างพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการทุจริตและประพฤติมิชอบในวงราชการ และได้ผ่านการพิจารณาของสภานิติบัญญัติแห่งชาติ และมีการประกาศใช้พระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการทุจริตและประพฤติมิชอบในวงราชการ พ.ศ. 2518 เมื่อวันที่ 14 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2518 โดยพระราชบัญญัตินี้ดังกล่าวกำหนดให้มีคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตและประพฤติมิชอบในวงราชการ มีชื่อย่อว่า “คณะกรรมการ ป.ป.ป.” ทำหน้าที่ดำเนินงานเพื่อป้องกันการทุจริตคอร์รัปชันในวงราชการ¹ ซึ่งบทบัญญัติของพระราชบัญญัติฉบับดังกล่าว สามารถบังคับใช้กับเจ้าหน้าที่ของรัฐ ซึ่งหมายถึงข้าราชการหรือพนักงานส่วนท้องถิ่น ที่มีตำแหน่งหรือมีเงินเดือนประจำ พนักงานหรือบุคคล

¹ มารุต บุณนาท, “วิจารณ์กฎหมาย ป.ป.ป.” วารสารพัฒนบริหารศาสตร์, ปีที่ 17, ฉบับที่ 3, น.435-436, (กรกฎาคม 2520).

ผู้ปฏิบัติงานในหน่วยงานของรัฐหรือรัฐวิสาหกิจ ผู้บริหารท้องถิ่นตามบทบัญญัติแห่งกฎหมาย สมาชิกสภาท้องถิ่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน และหมายความร่วมมือถึงกรรมการ อนุกรรมการ ลูกจ้างของ ส่วนราชการ หน่วยงานของรัฐ หรือรัฐวิสาหกิจด้วย โดยกำหนดให้มีคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตและประพฤติมิชอบในวงราชการ ประกอบด้วยประธานกรรมการคนหนึ่งและกรรมการอื่นอีกไม่เกินเก้าคน นายกรัฐมนตรีเป็นผู้แต่งตั้ง โดยความเห็นชอบของรัฐสภา อยู่ในตำแหน่งคราวละ 2 ปี ทั้งนี้ ป.ป.ป. มีเลขานุการ ป.ป.ป. เป็นกรรมการและเลขานุการในการบริหารงานของ ป.ป.ป. ซึ่งเลขานุการ ป.ป.ป. แต่งตั้งโดยนายกรัฐมนตรี มีอำนาจหน้าที่บังคับบัญชา และรับผิดชอบในการปฏิบัติราชการทั้งปวงของสำนักงาน สำนักงาน ป.ป.ป. มีฐานะเทียบเท่ากรม อยู่ในสังกัดของสำนักนายกรัฐมนตรี²

กฎหมายดังกล่าวสามารถใช้บังคับเพื่อป้องกันและปราบปรามการทุจริตในวงราชการได้ในระดับหนึ่ง แต่ก็ยังไม่สมบูรณ์ตามเจตนารมณ์แห่งกฎหมาย เนื่องจากคณะกรรมการ ป.ป.ป. มิใช่องค์กรอิสระ กระบวนการดำเนินงานยังต้องขึ้นตรงกับนายกรัฐมนตรี ซึ่งเป็นองค์กรฝ่ายบริหารเป็นผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง หากข้อกล่าวหาใดมีความเกี่ยวข้องกับพาดพิงไปถึงบุคคลที่ดำรงตำแหน่งทางการเมือง หรือผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองประพฤติมิชอบต่อตำแหน่งหน้าที่เสียเอง กฎหมายข้างต้นก็จะบังคับใช้ได้ไม่เต็มประสิทธิภาพ ปัญหาที่เกิดขึ้นในการปฏิบัติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งปัญหาเกี่ยวกับการบังคับใช้กฎหมาย ก็คือ การดำเนินคดีแก่บุคคลที่มีอำนาจหน้าที่ในทางการเมืองเป็นเรื่องที่ยากยิ่ง เพราะองค์กรที่มีอำนาจในการดำเนินคดีทั้งการสอบสวน การฟ้องร้อง หรือการพิจารณาพิพากษาคดี อาจเกิดความเกรงกลัวต่ออิทธิพลในทางการเมืองได้ ทำให้เกิดความไม่กล้าหรือลังเลที่จะดำเนินการตามบทบัญญัติของกฎหมาย ซึ่งผลจากการปฏิบัติหน้าที่ของคณะกรรมการ ป.ป.ป. ไม่สามารถดำเนินคดีกับผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองเกี่ยวกับการปราบปรามการทุจริตคอร์รัปชันได้ จึงทำให้ต้องดำเนินคดีอาญาในศาลยุติธรรมโดยใช้กฎหมายประมวลวิธีพิจารณาความอาญา และกฎหมายประมวลวิธีพิจารณาความแพ่ง บังคับใช้สำหรับผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองที่ถูกกล่าวหาว่าทุจริต จนกระทั่งเมื่อวันที่ 23 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2534 คณะรักษาความสงบเรียบร้อยแห่งชาติได้กระทำการยึดอำนาจการปกครองจากรัฐบาลของนายกรัฐมนตรี พลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ ภายหลังมีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2534 สถานการณ์บ้านเมืองยังไม่สงบเรียบร้อย มีการแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญหลายครั้ง จนเกิดมีกระแสเรียกร้องเรื่องการปฏิรูปการเมืองขึ้นเพื่อแก้ไขความล้มเหลวของระบบ

² พระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการทุจริตและประพฤติมิชอบในวงราชการ พ.ศ. 2518 มาตรา 4 (3 มีนาคม 2518), ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 92 ฉบับพิเศษ ตอนที่ 52 ก.

การเมือง ทั้งเรื่องการทุจริตคอร์รัปชัน การซื้อสิทธิขายเสียง การไร้ประสิทธิภาพในการแก้ไขปัญหาของประชาชน จนเป็นเหตุให้ต่อมาจึงมีการจัดทำรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ขึ้น³ เริ่มจากการปฏิรูปทางการเมืองครั้งสำคัญอันนำไปสู่การประกาศใช้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 เมื่อวันที่ 11 ตุลาคม 2540 ที่สามารถบังคับใช้กฎหมายได้ครอบคลุมแก่เจ้าหน้าที่ของรัฐทั้งหมด ซึ่งบัญญัติไว้ในหมวด 10 ว่าด้วยการตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐ ประกอบด้วย 4 ส่วน คือ

ส่วนที่ 1 การแสดงบัญชีรายการทรัพย์สินและหนี้สิน

ส่วนที่ 2 คณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ

ส่วนที่ 3 การถอดถอนจากตำแหน่ง

ส่วนที่ 4 การดำเนินคดีอาญากับผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง

บทบัญญัติที่ว่าด้วยการตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐทั้ง 4 ส่วน ใช้กำหนดข้อบังคับและวิธีปฏิบัติของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง ตั้งแต่ก่อนเข้ารับตำแหน่ง ระหว่างการดำรงตำแหน่ง และหลังจาก พ้นจากตำแหน่ง นอกจากนี้ยังได้กำหนดให้มีแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองในศาลฎีกา (มาตรา 272) ต่อหน้าที่ โดยพิจารณาคดีเป็นพิเศษแยกจากศาลยุติธรรม ส่งผลให้การพิจารณาพิพากษาคดีมีความรวดเร็วคล่องตัวยิ่งขึ้น และเมื่อมีคำสั่งพิพากษาแล้วจะเป็นที่สุดทันที⁴

ทั้งนี้ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 ได้กำหนดให้มีคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติทำหน้าที่ไต่สวนข้อเท็จจริงในกรณีที่มีผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองอันได้แก่ นายกรัฐมนตรี รัฐมนตรี สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร สมาชิกวุฒิสภาหรือข้าราชการการเมืองอื่นรวมทั้งผู้ที่ไม่ได้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองแต่ได้เป็นตุลาการ ผู้ใช้ ผู้สนับสนุน ผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองดังกล่าวกระทำความผิดต่อตำแหน่งหน้าที่ราชการ หรือทุจริตต่อหน้าที่หรือร่ำรวยผิดปกติ เทียบธรรมดาเดิม รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 จึงกำหนดให้มีแผนกคดีอาญาเพื่อพิจารณาสั่งเรื่องให้อัยการสูงสุดฟ้องร้องดำเนินคดีอาญาหรือร้องขอให้ทรัพย์สินของบุคคลดังกล่าวตกเป็นของแผ่นดินแล้วแต่กรณี โดยทำหน้าที่แทนพนักงานสอบสวนในระบบสอบสวนเดิม และเพื่อให้การดำเนินคดีต่อผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองในชั้นศาลเป็นไปด้วยความรวดเร็วและของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองขึ้นในศาลฎีกาเพื่อพิจารณาคดีดังกล่าว โดยมีผู้พิพากษาศาลฎีกาจำนวน 9 คน ที่ได้รับเลือกด้วยวิธีลงคะแนนลับจากที่ประชุมใหญ่

³ นครังค์ ศรีนาค, “การดำเนินคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง,” สืบค้นเมื่อวันที่ 30 พฤษภาคม 2562, จาก <http://kpi.ac.th>.

⁴ โชคสุข กรกิตติชัย, “การดำเนินคดีอาญากับผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง,” บทความวิชาการ, สำนักวิชาการ สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, (ตุลาคม 2560), น. 2-3.

ผู้พิพากษาศาลฎีกาเป็นรายคดีเป็นองค์คณะผู้พิพากษาต้องเน้นระบบไต่สวนเป็นหลักแทนระบบกล่าวหา โดยต้องยึดสำนวนของคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติเป็นหลักในการพิจารณาและอาจไต่สวนหาข้อเท็จจริงและพยานหลักฐานเพิ่มเติมได้ตามที่เห็นสมควร⁵ โดยใช้อำนาจหน้าที่ให้เป็นไปตามพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยวิธีพิจารณาคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง พ.ศ. 2542 และข้อกำหนดเกี่ยวกับการดำเนินคดีอาญาของศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง พ.ศ. 2543 ซึ่งในการพิจารณาคดีจะเป็นไปตามกระบวนการพิจารณาของศาล โดยองค์คณะผู้พิพากษาจะตรวจสอบพยานหลักฐาน พยานวัตถุ และไต่สวนพยานบุคคลเมื่อไต่สวนพยานหลักฐานเสร็จสิ้นศาลจะนัดฟังคำพิพากษา หากจำเลยไม่มาฟังคำพิพากษาศาลจะเลื่อนการอ่านไปและออกหมายจับจำเลยให้มาฟังคำพิพากษา เมื่อพ้นกำหนดศาลจะอ่านคำพิพากษาลับหลังจำเลยก็ได้และให้ถือว่าจำเลยได้ฟังคำพิพากษานั้นแล้ว⁶

ต่อมาได้มีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 เมื่อวันที่ 24 สิงหาคม 2550 ซึ่งคงบทบัญญัติให้มีศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง โดยสาระสำคัญของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2550 ที่เกี่ยวกับการป้องกันและปราบปรามการทุจริตได้บัญญัติไว้ในหมวดที่ 12 ว่าด้วยการตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐ ส่วนที่ 4 การดำเนินคดีอาญากับผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง⁷

สำหรับรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 นั้น ไม่ได้มีการบัญญัติเป็นหมวด แต่ได้กำหนดไว้ในมาตรา 235 ในกรณีที่มีเหตุอันควรสงสัยหรือมีการกล่าวหาว่าผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองกระทำความผิดให้ส่งสำนวนการไต่สวนไปยังอัยการสูงสุดเพื่อฟ้องคดีต่อศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง⁸ และได้มีการประกาศใช้พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยวิธีพิจารณาความอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง พุทธศักราช 2560 เมื่อวันที่ 28 กันยายน 2560 โดยมีสาระสำคัญ ได้แก่ การยกเลิกการนับอายุความสำหรับคดีที่นักการเมืองเป็นผู้กระทำความผิดในคดีอาญา ซึ่งแต่เดิมนั้นมีการนับอายุความตามประมวลกฎหมายอาญา ทำให้นักการเมืองบางคนที่กระทำความผิดถือโอกาสหลบหนีเพื่อรอให้คดีหมดอายุความลงและแก้ไขเพิ่มเติมบทบัญญัติเกี่ยวกับการพิจารณาคดีลับหลังจำเลย ซึ่งตามกฎหมายเดิมนั้นถ้าไม่

⁵ ข้อควรรู้เกี่ยวกับศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง, ศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง, (กรกฎาคม 2546), หน้า 1-2.

⁶ พระราชบัญญัติ ประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยวิธีพิจารณาคดีอาญา ของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง พ.ศ. 2542 มาตรา 32.

⁷ โปรดดูรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 หมวด 1.

⁸ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 มาตรา 235.

สามารถนำจำเลยมาปรากฏตัวต่อศาลได้ ก็ต้องมีการจำหน่ายคดีหรือหยุดการพิจารณาคดีไว้ก่อน แต่กฎหมายฉบับนี้ได้แก้ไขบทบัญญัติดังกล่าวเพื่อแก้ไขปัญหาที่ผู้ต้องหาหลบหนี⁹

2.2 หลักการทั่วไปเกี่ยวกับการดำเนินคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง

หลักการสำคัญเกี่ยวกับการดำเนินคดีอาญาแก่ผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองมีความแตกต่างจากการดำเนินคดีอาญานุคคลทั่วไป เนื่องจากเป็นเรื่องเกี่ยวกับผลประโยชน์ส่วนรวม ประโยชน์สาธารณะ และนักการเมืองเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการกำหนดนโยบายและควบคุมการปฏิบัติตามนโยบายด้วย จึงจำเป็นต้องมีวิธีพิจารณาความที่เป็นพิเศษสำหรับผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง ซึ่งตามพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยวิธีพิจารณาคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง พ.ศ. 2560 ได้บัญญัติถึงหลักการดำเนินคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง โดยมีหลักการสำคัญ ดังนี้

2.2.1 ผู้มีอำนาจฟ้องคดี

การฟ้องคดีตามพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยวิธีพิจารณาคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง พ.ศ. 2560 นั้น มาตรา 23 บัญญัติให้ผู้มีอำนาจฟ้องคดีได้เพียง 2 ประเภท คือ อัยการสูงสุด และคณะกรรมการ ป.ป.ช. ซึ่งจะเห็นได้ว่าในกรณีของอัยการสูงสุดนั้นเป็นผู้มีอำนาจฟ้องร้องคดีอาญาเพื่อลงโทษผู้กระทำความผิด จึงเป็นผู้มีหน้าที่โดยตรงในการฟ้องร้องคดี โดยรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 มาตรา 248 วรรคหนึ่ง และวรรคสอง ก็บัญญัติอำนาจหน้าที่ขององค์กรอัยการว่า เป็นองค์กรที่มีอำนาจและหน้าที่ตามที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญและกฎหมายพนักงานอัยการ และมีอิสระในการพิจารณาสั่งคดีและปฏิบัติหน้าที่ให้เป็นไปโดยรวดเร็วเที่ยงธรรม และปราศจากอคติทั้งปวงและไม่ถือว่าเป็นคำสั่งทางปกครอง

สำหรับกรณีของคณะกรรมการ ป.ป.ช. นั้น กฎหมายบัญญัติให้มีอำนาจการฟ้องคดีอาญาตามหลักเกณฑ์และเงื่อนไขที่พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริตกำหนด ซึ่งการที่ไม่ให้ผู้เสียหายหรือประชาชนทั่วไปฟ้องคดีได้เองนั้น เพราะกรณีเป็นเรื่องสำคัญ ที่ก่อให้เกิดผลกระทบในวงกว้าง ต้องการความชัดเจน ถูกต้อง ให้ความเป็นธรรมทั้งด้านการกล่าวหา ผู้ถูกกล่าวหา อีกทั้งประชาชนหรือผู้เสียหายยังมีช่องทางอื่นที่จะนำไปสู่เงื่อนไขการฟ้องคดีได้อยู่แล้ว เช่น การแจ้งความ การเข้าชื่อกันตามเงื่อนไขรัฐธรรมนูญบัญญัติไว้¹⁰

2.2.2 การไต่สวนข้อเท็จจริงก่อนฟ้องคดี

⁹ โชคสุข กรกิตติชัย, *อ้างแล้ว* *เชิงอรรถที่ 4*, น. 4-7.

¹⁰ สุพิศ ประณีตพลกรัง, *พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยวิธีพิจารณาคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง พ.ศ. 2560 (คดีอาญานักการเมือง)*, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์นิติธรรม, 2561), น. 69.

กระบวนการวิธีพิจารณาคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองมีลักษณะพิเศษที่แตกต่างไปจากวิธีพิจารณาคดีอาญาทั่วไป โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้การดำเนินคดีเป็นไปด้วยความรวดเร็วและไม่ถูกแทรกแซงจากฝ่ายการเมือง ดังนั้น รัฐธรรมนูญจึงได้ตั้งคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ (ป.ป.ช.) ซึ่งเป็นองค์กรอิสระขึ้นมาเพื่อทำหน้าที่รวบรวมพยานหลักฐานเพื่อทำสำนวนฟ้องคดีแทนพนักงานสอบสวนอย่างเช่นคดีอาญาทั่วไป ซึ่งอำนาจในการรวบรวมพยานหลักฐานเพื่อทำสำนวนฟ้องคดีอาญา เรียกว่า “การไต่สวนข้อเท็จจริง”¹¹ โดยอำนาจหน้าที่ในการไต่สวนข้อเท็จจริงของคณะกรรมการ ป.ป.ช. กรณีมีการกล่าวหาผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองว่ามีพฤติการณ์ร้ายแรงผิดปกติ ทุจริตต่อหน้าที่ หรือจงใจปฏิบัติหน้าที่ขัดต่อรัฐธรรมนูญหรือกฎหมายได้บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 มาตรา 234 เมื่อมีการไต่สวนข้อเท็จจริงและมีมติว่าข้อกล่าวหาไม่มีมูลข้อกล่าวหา นั้นก็จะตกไป แต่หากมีมติวินิจฉัยว่าข้อกล่าวหาไม่มีมูล ประธานคณะกรรมการ ป.ป.ช. ก็ต้องส่งสำนวนพร้อมความเห็นไปยังอัยการสูงสุดเพื่อฟ้องคดีต่อศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองต่อไป

2.2.3 การฟ้องคดี

พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยวิธีพิจารณาคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง พ.ศ. 2560 ได้บัญญัติเกี่ยวกับวิธีการฟ้องคดีไว้ในมาตรา 26 คำฟ้องต้องทำเป็นหนังสือ และต้องมีข้อความตามที่บัญญัติไว้ในมาตรา 158 แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา เช่น ชื่อศาล วันเดือนปี คดีระหว่างผู้ใด ฐานความผิด ชื่อตัว นามสกุล ที่อยู่ สัญชาติของจำเลย การกระทำที่อ้างว่าจำเลยกระทำความผิด เป็นต้น และมาตรา 158 (5) แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา คือข้อความที่เป็นการกล่าวหาเกี่ยวกับการทุจริตต่อหน้าที่ หรือจงใจปฏิบัติหน้าที่หรือใช้อำนาจขัดต่อบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญหรือกฎหมายและต้องระบุพฤติการณ์ที่กล่าวหาว่ากระทำความผิด พร้อมทั้งชี้ช่องพยานหลักฐานให้ชัดเจนเพียงพอที่จะดำเนินการพิจารณาไต่สวนคดีต่อไปได้ นอกจากนี้มาตรา 26 ยังกำหนดให้ในวันฟ้องคดีให้จำเลยมาหรือคุมตัวจำเลยมาศาล แต่กรณีต้องอยู่ภายใต้มาตรา 27 นอกจากนี้มาตรา 26 ยังกำหนดให้ในวันฟ้องคดีให้จำเลยมาหรือคุมตัวจำเลยมาศาล แต่หากผู้ถูกกล่าวหาไม่มาศาลหรือไม่สามารถนำตัวจำเลยมาศาลได้ให้ดำเนินการตามมาตรา 27 ต่อไป

¹¹ ประสิทธิ์ ปิวาวัฒนพานิช, ชีระ สุธีวรารังกูร, ปิยบุตร แสงกนกกุล, บทบาทของฝ่ายตุลาการในการป้องกันและปราบปรามการทุจริต : การศึกษาเปรียบเทียบกับต่างประเทศ กรณีศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง, (สำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ, 2555), น. 43.

ในกรณีที่ไม่มีตัวผู้ถูกกล่าวหา มาศาลในวันฟ้องคดี มาตรา 27 กำหนดไว้ว่าหากอัยการสูงสุดหรือคณะกรรมการ ป.ป.ช. มีหลักฐานแสดงต่อศาลว่าได้เคยมีการออกหมายจับผู้ถูกกล่าวหาแล้วแต่ยังไม่ได้ตัวมาหรือเหตุที่ผู้ถูกกล่าวหาไม่มาศาลเกิดจากการประวิงคดี หรือไม่มาศาลตามนัด โดยไม่มีเหตุแก้ตัวอันสมควร ให้ศาลประทับรับฟ้องไว้พิจารณาได้แม้จะไม่ปรากฏตัวผู้ถูกกล่าวหาต่อหน้าศาล

2.2.4 การพิจารณาคดี

ในการพิจารณาคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญ ว่าด้วยวิธีพิจารณาคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง พ.ศ. 2560 มาตรา 6 ได้บัญญัติ ให้ศาลใช้ระบบไต่สวนในการค้นหาความจริง โดยให้ยึดสำนวนของคณะกรรมการ ป.ป.ช. หรือของคณะผู้ไต่สวนอิสระแล้วแต่กรณีเป็นหลักในการพิจารณา และให้ศาลมีอำนาจในการไต่สวนข้อเท็จจริงและพยานหลักฐานเพิ่มเติมได้ นอกจากนี้ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 ก็ได้บัญญัติให้ศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองนำสำนวนการไต่สวนของคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติหรือคณะผู้ไต่สวนอิสระเป็นหลักในการพิจารณา แล้วแต่กรณีและให้ศาลมีอำนาจในการไต่สวนข้อเท็จจริงและพยานหลักฐานเพิ่มเติมได้ หากศาลเห็นว่าพยานหลักฐานในสำนวนการไต่สวนไม่เพียงพอสำหรับการพิจารณาพิพากษา

ในการพิจารณาคดีในกรณีที่ศาลประทับรับฟ้องไว้โดยไม่มีตัวจำเลยอยู่ตามมาตรา 27 แล้ว การพิจารณาก็สามารถดำเนินต่อไปได้ภายใต้เงื่อนไขมาตรา 28 กล่าวคือเมื่อศาลได้ส่งหมายเรียกและสำเนาฟ้องให้จำเลยทราบโดยชอบแล้วแต่จำเลยไม่มาศาล ให้ศาลออกหมายจับจำเลยซึ่งหากออกหมายจับแล้ว แต่ไม่สามารถจับจำเลยได้ภายในสามเดือนนับแต่ออกหมายจับหรือศาลเห็นว่าจำเลยจงใจประวิงคดี ให้ศาลมีอำนาจพิจารณาคดีได้โดยไม่ต้องกระทำต่อหน้าจำเลยแต่ไม่ตัดสิทธิจำเลยที่จะตั้งทนายความมาดำเนินคดีแทนตนได้ ซึ่งในกรณีที่ศาลได้มีดำเนินกระบวนการพิจารณาคดีโดยไม่มีตัวจำเลย ก็ไม่ตัดสิทธิจำเลยที่จะมาศาลเพื่อต่อสู้คดีในเวลาใดก่อนที่ศาลจะมีคำพิพากษาได้

นอกจากนี้ กรณีที่ศาลได้พิจารณาคดีลับหลังและมีคำพิพากษาแล้ว ซึ่งถือเป็นการพิจารณาคดีฝ่ายเดียว นั้น กฎหมายยังกำหนดให้จำเลยสามารถขอให้อัยการยื่นฟ้องใหม่ได้ หากจำเลยมีพยานหลักฐานใหม่ที่อาจทำให้ข้อเท็จจริงเปลี่ยนแปลงไปในสาระสำคัญภายใต้เงื่อนไขตามมาตรา 29 คือ เป็นคดีที่ศาลดำเนินกระบวนการพิจารณาคดีลับหลังจำเลยตามมาตรา 28 และศาลมีคำพิพากษาว่าจำเลยกระทำความผิด และภายหลังจำเลยมีพยานหลักฐานใหม่ที่อาจทำให้ข้อเท็จจริง

เปลี่ยนแปลงไปในสาระสำคัญไม่ให้เกิดผลเปลี่ยนแปลงเพียงเล็กน้อยๆ โดยต้องยื่นคำร้องภายในหนึ่งปีนับแต่ศาลมีคำพิพากษา

สาระสำคัญอีกประเด็นหนึ่งของพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยวิธีพิจารณาความอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง พ.ศ. 2560 ก็คือ ในส่วนของบทเฉพาะกาล มาตรา 69 ที่บัญญัติว่า “บทบัญญัติในพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญนี้ไม่กระทบต่อการดำเนินการใดในคดีที่ยื่นฟ้องไว้และได้ดำเนินการไปแล้วก่อนวันที่พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญนี้ใช้บังคับ ส่วนการดำเนินการต่อไปให้ดำเนินการตามพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญนี้” ซึ่งหมายถึงว่า คดีความต่าง ๆ ที่ยื่นสู่ศาลอาญาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง ก่อนหน้านี้ก็จะยังคงดำเนินคดีต่อไป และประเด็นการนับอายุความตามมาตรา 25 หรือการพิจารณาคดีกลับหลังตามกฎหมายใหม่ก็จะสามารถกระทำได้หากจำเลยหลบหนีก็จะไม่มีการนับอายุความในคดีนี้อีก ไม่ว่าผู้ต้องหาจะหลบหนีไปนานเพียงใด ถ้ามาประเทศไทยเมื่อไหร่ก็ต้องดำเนินคดีต่อไป¹²

2.3 ความแตกต่างระหว่างการดำเนินคดีอาญาทั่วไปกับการดำเนินคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง

การดำเนินคดีอาญาฐานทุจริตประพฤติดมิชอบ ก่อนที่รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 จะมีผลบังคับใช้ มิได้แยกประเภทบุคคลผู้ถูกดำเนินคดีระหว่างผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองออกจากบุคคลธรรมดาทั่วไป ในกรณีที่ผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง ถูกกล่าวหาว่ากระทำความผิดต่อตำแหน่งหน้าที่หรือทุจริตต่อหน้าที่ พนักงานสอบสวนจะดำเนินการสอบสวนผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองเป็นผู้ต้องหา รวบรวมพยานหลักฐานแล้วสรุปสำนวนส่งอัยการเพื่อตรวจสอบถ้าสำนวนการสอบสวนยังรวบรวมพยานหลักฐานไม่สมบูรณ์เพียงพอ พนักงานอัยการจะสั่งให้มีการสอบสวนเพิ่มเติม และเมื่อการสอบสวนสมบูรณ์แล้ว พนักงานอัยการจะมีคำสั่งฟ้องหรือไม่ฟ้องผู้ต้องหาแล้วแต่กรณี ในกรณีที่มีคำสั่งฟ้อง พนักงานอัยการจะนำผู้ต้องหาไปยื่นฟ้องต่อศาลยุติธรรม ต่อมาเมื่อรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 มีผลบังคับใช้ และได้มีการตราพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริต พ.ศ. 2542 กับพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยวิธีพิจารณาคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง พ.ศ. 2542 แล้ว ผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองซึ่งถูกกล่าวหาในคดีอาญา ฐานกระทำความผิดต่อตำแหน่งหน้าที่หรือทุจริตต่อหน้าที่ จะถูกดำเนินคดีโดยมาตรการพิเศษซึ่งริเริ่มขึ้นเป็นครั้งแรกในประเทศไทย พนักงานสอบสวนตามประมวล

¹² โชคสุข กรกิตติชัย, *อ้างแล้ว เจริญรอดที่ 4*, น. 6-7.

กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาไม่มีอำนาจสอบสวนบุคคลผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองอีกต่อไป ในกรณีที่มีการแจ้งความกล่าวหาผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองต่อพนักงานฝ่ายปกครอง หรือตำรวจ หรือพนักงานสอบสวน เจ้าหน้าที่ผู้รับแจ้งจะมีหน้าที่เพียงรับเรื่องราว คำร้องทุกข์กล่าวโทษไว้ เพื่อส่งต่อไปยัง คณะกรรมการ ป.ป.ช.¹³

ภายหลังเมื่อมีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 ได้มีการตราพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยวิธีพิจารณาคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง พ.ศ. 2560 โดยมีหลักการดำเนินคดีที่แตกต่างไปจากกฎหมายเดิมและแตกต่างไปจากการดำเนินคดีอาญาทั่วไป กล่าวคือ การดำเนินคดีอาญาตามกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาในการฟ้องคดีของพนักงานอัยการจะต้องมีตัวจำเลยมาปรากฏตัวต่อศาลเสมอ ถ้าจำเลยมิได้อยู่ในอำนาจศาล พนักงานอัยการจะต้องส่งตัวจำเลยพร้อมฟ้อง ในชั้นไต่สวนมูลฟ้องต้องส่งสำเนาฟ้องแก่จำเลย และศาลมีหน้าที่อ่านและอธิบายคำฟ้องให้จำเลยฟัง และถามว่าจำเลยได้กระทำความผิดจริงหรือไม่ จะให้การต่อสู้อย่างไรบ้าง และศาลต้องจดคำให้การของจำเลยไว้¹⁴ และในการพิจารณาคดีศาลจะต้องกระทำต่อหน้าจำเลยตามมาตรา 172 ซึ่งศาลจะสามารถพิจารณาคดีลับหลังจำเลยตามมาตรา 172 ทวิ/1 ได้ภายใต้เงื่อนไขที่จำกัดตามมาตรา 172 กล่าวคือ จำเลยต้องมาปรากฏตัวต่อศาลแล้วในนัดแรกแล้วเท่านั้นจึงจะสามารถพิจารณาคดีลับหลังจำเลยต่อไปได้ แตกต่างจากการดำเนินคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองตามพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยวิธีพิจารณาคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง พ.ศ. 2560 ซึ่งมาตรา 27 กำหนดให้ศาลสามารถประทับรับฟ้องคดีของอัยการได้แม้ไม่ปรากฏตัวจำเลยพร้อมฟ้อง โดยต้องมีหลักฐานแสดงต่อศาลว่าได้เคยมีการออกหมายจับผู้ถูกกล่าวหาแล้วแต่ยังไม่ได้ตัวมาหรือเหตุที่ผู้ถูกกล่าวหาไม่มาศาลเกิดจากการประวิงคดี หรือไม่มาศาลตามนัดโดยไม่มีเหตุแก้ตัวอันสมควร และภายหลังที่ศาลประทับรับฟ้องไว้โดยไม่มีตัวจำเลย และศาลได้ออกหมายจับไว้แล้วแต่ไม่สามารถจับจำเลยได้ภายในสามเดือน ศาลมีอำนาจที่จะพิจารณาคดีลับหลังจำเลยหากได้มีการดำเนินการส่งหมายเรียกและสำเนาคำฟ้องให้จำเลยและมีการออกหมายจับจำเลยโดยชอบตามมาตรา 28 ซึ่งถือเป็นครั้งแรกในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาของประเทศไทยที่กำหนดให้ศาลสามารถดำเนินคดีอาญาแม้ว่าไม่มีตัวผู้ถูกกล่าวหา

¹³ คัมภีร์ แก้วเจริญ, การดำเนินคดีอาญาผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง : ศึกษาเฉพาะในขั้นตอนพนักงานอัยการ, วิทยาลัยการเมืองการปกครองสถาบันพระปกเกล้า, (กรุงเทพมหานคร : สถาบันพระปกเกล้า, 2547), น. 11-12.

¹⁴ คณิต ณ นคร, กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา, พิมพ์ครั้งที่ 9, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2561), น. 609.

2.4 ปัญหาทางกฎหมายเกี่ยวกับการดำเนินคดีอาญาโดยจำเลยไม่มาปรากฏตัวต่อศาลในคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง

พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยวิธีพิจารณาคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง พุทธศักราช 2560 มีบทบัญญัติให้ศาลประทับฟ้องคดีและพิจารณาคดีต่อไปได้ แม้ว่าไม่ปรากฏตัวผู้ถูกกล่าวหาต่อหน้าศาล ซึ่งบทบัญญัตินี้ดังกล่าวถือเป็นครั้งแรกในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาของประเทศไทยที่กำหนดให้ศาลดำเนินการพิจารณาคดีได้แม้ว่าไม่มีตัวผู้ถูกกล่าวหา ซึ่งแม้ว่าบทบัญญัตินี้ดังกล่าวจะมีวัตถุประสงค์เพื่อแก้ไขปัญหาในกรณีที่มีผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองที่ได้กระทำความผิดแล้วหลบหนีไป ทำให้ไม่สามารถนำตัวผู้ถูกกล่าวหามาศาลและลงโทษผู้กระทำความผิดได้ ตามพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยวิธีพิจารณาคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง พุทธศักราช 2542 อย่างไรก็ดี บทบัญญัตินี้ดังกล่าวก่อให้เกิดปัญหาตามมาดังต่อไปนี้

2.4.1 ปัญหาความไม่สอดคล้องกับรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย

พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยวิธีพิจารณาคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง พ.ศ. 2560 เป็นบทบัญญัติที่ตราขึ้นตามเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 ซึ่งกำหนดให้มีกลไกและมาตรการตรวจสอบจัดการทุจริตและประพฤติมิชอบที่เข้มงวดเด็ดขาดเพื่อมิให้ผู้บริหารที่ปราศจากคุณธรรม จริยธรรม และธรรมาภิบาลเข้ามามีอำนาจในการปกครองบ้านเมืองหรือใช้อำนาจตามอำเภอใจ โดยให้รัฐมีหน้าที่จัดระบบการบริหารงานในกระบวนการยุติธรรมทุกด้านให้มีประสิทธิภาพ เป็นธรรม และไม่เลือกปฏิบัติ ตามมาตรา 68 ซึ่งในขณะเดียวกันรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 ก็มีความมุ่งหมายให้มีการปกป้องและคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของปวงชนชาวไทยให้ชัดเจนและครอบคลุมกว้างขวางยิ่งขึ้นด้วยเช่นกัน โดยถือว่าการมีสิทธิเสรีภาพเป็นหลัก การจำกัดตัดสิทธิเสรีภาพเป็นข้อยกเว้น ซึ่งสิทธิเสรีภาพขั้นพื้นฐานที่สำคัญประการหนึ่งคือสิทธิในกระบวนการยุติธรรม และได้ถูกรับรองไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยมาตรา 29 โดยบัญญัติให้บุคคลทุกคนได้รับการสันนิษฐานไว้ก่อนว่าไม่มีความผิดและบุคคลทุกคนไม่ต้องรับโทษอาญา เว้นแต่ได้กระทำการอันกฎหมายที่ใช้อยู่ในเวลาที่กระทำบัญญัติเป็นความผิดและกำหนดโทษไว้ นอกจากนี้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2560 ยังได้บัญญัติให้มีการปฏิรูปกฎหมายตามมาตรา 258 ค.(1) โดยมีสาระสำคัญว่าให้รัฐมีกลไกให้ดำเนินการปรับปรุงกฎหมาย กฎ ระเบียบ หรือข้อบังคับต่างๆ ที่ใช้บังคับ อยู่ก่อนวันประกาศใช้รัฐธรรมนูญนี้ให้สอดคล้องกับหลักการตามมาตรา 77 และพัฒนาให้สอดคล้องกับหลักสากล ซึ่งประเทศไทยเป็นรัฐภาคีของกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง (ICCPR) จึงมีพันธกรณีที่จะต้องปรับปรุงกฎหมาย

ภายในประเทศให้สอดคล้องกับหลักของกติการะหว่างประเทศดังกล่าว และในส่วนของวิธีพิจารณาความของกติการะหว่างประเทศ (ICCPR) ได้บัญญัติไว้ใน ข้อ 14(3)(d)¹⁵ ว่าด้วยสิทธิที่จะได้รับการพิจารณาคดีอย่างเป็นธรรม ได้แก่ สิทธิในการได้รับการพิจารณาต่อหน้า สิทธิที่จะต่อสู้คดีด้วยตนเอง หรือโดยผ่านผู้ช่วยเหลือทางกฎหมายที่ตนเลือก สิทธิที่บุคคลได้รับแจ้งให้ทราบถึงสิทธิในการมีผู้ช่วยเหลือทางกฎหมาย หากบุคคลนั้นไม่มีผู้ช่วยเหลือทางกฎหมายในกรณีใดๆ ให้รัฐเป็นผู้จัดหาให้โดยไม่มีค่าตอบแทน ซึ่งหลักการพิจารณาคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง ที่กำหนดให้ศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองสามารถดำเนินคดีได้โดยไม่มีตัวจำเลยมาปรากฏตัวต่อศาล ซึ่งส่งผลให้ผู้ถูกกล่าวหาไม่อาจทราบว่าเขาถูกกล่าวหาว่าอย่างไร หรือถูกฟ้องว่าอย่างไร และไม่มีโอกาสหาพยานหลักฐานเพื่อมาต่อสู้คดี ตลอดจนไม่มีโอกาสแก้ข้อกล่าวหาและเสนอพยานหลักฐานสนับสนุนคำให้การของตนอันเป็นหลักประกันสิทธิขั้นพื้นฐานในการต่อสู้คดี อีกทั้งไม่ได้กำหนดเงื่อนไขอันเป็นหลักประกันสิทธิในการต่อสู้คดีของจำเลยไว้ เช่น สิทธิในการมีผู้แทนหรือทนายความเข้าร่วมการพิจารณาคดีรวมถึงสิทธิในการขอให้พิจารณาคดีใหม่โดยไม่มีเงื่อนไข นอกจากนี้จะเป็นการละเมิดสิทธิที่จะได้รับการพิจารณาคดีอย่างเป็นธรรมและสิทธิในการต่อสู้คดีของจำเลยแล้ว ยังขัดกับหลักการประกันสิทธิของผู้ถูกกล่าวหาและจำเลยในกระบวนการพิจารณาคดีอาญาตามกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง (ICCPR) ซึ่งประเทศไทยต้องปฏิบัติตามภายใต้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560

2.4.2 ปัญหาการละเมิดสิทธิที่จะได้รับการพิจารณาคดีอย่างเป็นธรรม

ในการดำเนินคดีอาญาผู้ต้องหาหรือจำเลยมีฐานะเป็นประธานในคดีหรือผู้ทรงสิทธิที่จะได้รับความคุ้มครองในคดี และเป็นหน้าที่ของรัฐที่จะต้องกำหนดหลักประกันสิทธิของผู้ต้องหาหรือจำเลยไว้เพื่อเป็นเครื่องมือสำคัญในการดำรงไว้ซึ่งความยุติธรรม ป้องกันการใช้อำนาจตามอำเภอใจและในขณะเดียวกันก็เพื่อเป็นหลักประกันแก่ประชาชนว่าจะได้รับการปฏิบัติทางด้าน

¹⁵ International Covenant on Civil and Political Rights

Article 14

3. In the determination of any criminal charge against him, everyone shall be entitled to the following minimum guarantees, in full equality:

(d) To be tried in his presence, and to defend himself in person or through legal assistance of his own choosing; to be informed, if he does not have legal assistance, of this right; and to have legal assistance assigned to him, in any case where the interests of justice so require, and without payment by him in any such case if he does not have sufficient means to pay for it;

กระบวนการยุติธรรมอย่างเท่าเทียมและเป็นธรรม ซึ่งหลักประกันสิทธิของจำเลยในกระบวนการยุติธรรมได้ถูกรับรองไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 มาตรา 29 คือ บุคคลทุกคนจะได้รับการสันนิษฐานไว้ก่อนว่าไม่มีความผิด และบุคคลทุกคนไม่ต้องรับโทษอาญา เว้นแต่ได้กระทำการอันกฎหมายที่ใช้อยู่ในเวลาที่กระทำบัญญัติเป็นความผิดและกำหนดโทษไว้ และเป็นหน้าที่ของรัฐที่จะจัดระบบการบริหารงานในกระบวนการยุติธรรมทุกด้านให้มีประสิทธิภาพ เป็นธรรม และไม่เลือกปฏิบัติ ตามมาตรา 69 ทั้งนี้ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ก็ได้มีบทบัญญัติรับรองหลักประกันสิทธิของจำเลยในคดีอาญานับตั้งแต่วันที่ขึ้นฟ้องคดี โดยจำเลยมีสิทธิที่จะได้รับการพิจารณาคดีด้วยความรวดเร็ว ต่อเนื่อง และเป็นธรรม แต่งตั้งทนายความแก้ต่างในชั้นไต่สวนมูลฟ้องหรือพิจารณาในศาล ปรีกษาทนายความ ตามมาตรา 8 อันเป็นหลักประกันสิทธิขั้นพื้นฐานที่สำคัญที่จะนำไปสู่ความยุติธรรม อย่างไรก็ดี ในคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง ได้มีการบัญญัติหลักในการคุ้มครองสิทธิของจำเลยที่แตกต่างออกไป โดยการกำหนดให้ในวันฟ้องคดีศาลสามารถประทับรับฟ้องได้โดยจำเลยไม่ปรากฏตัวต่อศาล ซึ่งหมายถึงสิทธิขั้นพื้นฐานในการที่จำเลยจะได้รับการพิจารณาคดีอย่างเป็นธรรมถูกพรากไปโดยที่จำเลยไม่ได้ยินยอม กล่าวคือ จำเลยไม่มีโอกาสได้พบหรือแต่งตั้งทนายความเพื่อแก้ต่างและศาลประทับรับฟ้องไปได้โดยที่จำเลยยังไม่มีโอกาสพิสูจน์ความผิดของตนเอง อีกทั้งการที่จำเลยไม่มาปรากฏตัวในวันยื่นฟ้อง และศาลสามารถพิจารณาคดีต่อไปได้โดยไม่มีตัวจำเลย ทำให้จำเลยไม่สามารถยกข้ออ้างและข้อเถียงที่เป็นประโยชน์แก่ตนในการพิจารณาคดีได้เลย ส่งผลให้คดีมีข้อเท็จจริงเพียงด้านเดียวคือด้านที่เป็นผลร้ายต่อจำเลยจนอาจทำให้การค้นหาคความจริงในคดีอาญาบกพร่องได้ อันเป็นการละเมิดสิทธิที่จะได้รับการพิจารณาคดีอย่างเป็นธรรม (Right to fair trail)

2.4.3 ปัญหาการละเมิดสิทธิในการต่อสู้คดีอย่างเต็มที่

การดำเนินคดีอาญาเป็นเรื่องที่กระทบต่อสิทธิและเสรีภาพและชื่อเสียงของบุคคล เนื่องจากผู้ถูกฟ้องอาจตกเป็นจำเลยในคดีอาญา ฉะนั้น ในการดำเนินคดีอาญาจึงต้องมีขั้นตอนการตรวจสอบให้แน่ชัดว่าบุคคลดังกล่าว ได้กระทำความผิดและมีพยานหลักฐานเพียงพอที่จะพิสูจน์ว่าบุคคลดังกล่าวได้กระทำความผิดตามที่กฎหมายบัญญัติไว้ ซึ่งกระบวนการในการพิสูจน์ความผิดของผู้ถูกกล่าวหาหรือจำเลยในคดีนั้น นอกจากศาลจะรับฟังพยานหลักฐานของกลุ่มเพื่อนำมาใช้ในการพิสูจน์ความผิดแล้ว ในขณะที่เดียวกันศาลยังต้องคำนึงถึงสิทธิของจำเลยในคดีอาญาที่กฎหมายมุ่งคุ้มครองด้วย ฉะนั้น กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาจึงได้มีการบัญญัติคุ้มครองสิทธิของจำเลยในคดีอาญาไว้ตั้งแต่เริ่มกระบวนการวิธีพิจารณาความคือขั้นตอนของการฟ้องคดี โดยในวันไต่สวนมูลฟ้องให้หน้าตัวจำเลยมาศาล ให้ศาลอ่านและอธิบายฟ้องให้จำเลยฟัง และถามว่าได้กระทำ

ผิดจริงหรือไม่จะให้การต่อสู้อย่างไรบ้างตามมาตรา 165 เพื่อให้จำเลยมีโอกาสได้รับรู้รับทราบข้อเท็จจริงอันเป็นเหตุแห่งการกล่าวหาว่าตนได้กระทำความผิด และหาพยานหลักฐานมาเพื่อพิสูจน์ความผิดของตัวเอง และในกระบวนการพิจารณาคดีและสืบพยานของศาลก็ได้กำหนดให้กระทำโดยเปิดเผยต่อหน้าจำเลยตามมาตรา 172 รวมถึงสิทธิขั้นพื้นฐานของจำเลยในคดีอาญาในการได้รับการพิจารณาคดีด้วยความรวดเร็ว ต่อเนื่อง และเป็นธรรม ตามมาตรา 8 ซึ่งล้วนเป็นบทบัญญัติที่มุ่งคุ้มครองสิทธิของจำเลยในการต่อสู้คดีเพื่อพิสูจน์ความผิดของตัวเอง อย่างไรก็ตาม ในการฟ้องคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง ซึ่งมีบทบัญญัติที่แตกต่างไปจากวิธีพิจารณาคดีอาญาทั่วไป โดยพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยวิธีพิจารณาคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง พุทธศักราช 2560 ได้มีบทบัญญัติที่ให้ศาลสามารถประทับรับฟ้องไว้พิจารณาได้แม้ว่าจะไม่ปรากฏตัวผู้ถูกกล่าวหาต่อหน้าศาล ตามมาตรา 27 ซึ่งหลักการดังกล่าวถือเป็นการลดรอนสิทธิขั้นพื้นฐานของจำเลยในคดีอาญาที่กฎหมายมุ่งคุ้มครอง กล่าวคือ การที่ศาลสามารถประทับรับฟ้องได้โดยที่ไม่มีตัวจำเลยมาปรากฏตัวต่อศาล ย่อมหมายถึงจำเลยไม่มีโอกาสรับรู้รับทราบข้อเท็จจริงอันเป็นเหตุแห่งการกล่าวหาว่าตนได้กระทำความผิด และไม่มีโอกาสหาพยานหลักฐานมาเพื่อพิสูจน์ความผิดของตนเองต่อศาลได้ แม้ว่าบทบัญญัติมาตรา 27 จะกำหนดว่าศาลมีอำนาจประทับรับฟ้องได้แม้จะไม่ปรากฏตัวผู้ถูกกล่าวหาต่อหน้าศาล ด้วยเหตุที่ว่าศาลได้ออกหมายจับแล้วแต่ยังจับตัวมาไม่ได้ หรือเหตุที่ผู้ถูกกล่าวหา มาศาลเกิดจากการประวิงคดี หรือไม่มาศาลตามนัดโดยไม่มีเหตุอันสมควร ก็ไม่ได้หมายความว่าผู้ถูกกล่าวหาสละสิทธิที่กฎหมายมุ่งคุ้มครองผู้ถูกกล่าวหาหรือจำเลยในคดีอาญา ฉะนั้น การที่ศาลสามารถประทับรับฟ้องได้แม้จะไม่ปรากฏตัวผู้ถูกกล่าวหาต่อหน้าศาลจึงเป็นการละเมิดสิทธิของจำเลยในการต่อสู้คดีอย่างเต็มที่ ซึ่งเป็นสิทธิที่แสดงให้เห็นว่ากฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาปฏิบัติต่อจำเลยในฐานะที่เป็นประธานแห่งคดี การละเลยหรือละเมิดสิทธิเหล่านี้ อาจส่งผลให้การพิจารณาคดีไม่ชอบด้วยกฎหมาย อันอาจส่งผลให้คำพิพากษาไม่ชอบไปด้วย

บทที่ 3

แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการดำเนินคดีอาญา

ในบทนี้จะได้กล่าวถึงแนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการดำเนินคดีอาญา โดยจะได้กล่าวถึงสิทธิของผู้ถูกกล่าวหาที่ได้รับการรับรองและหลักการดำเนินคดีอาญา ซึ่งปรากฏรายละเอียดดังนี้

3.1 สิทธิของผู้ถูกกล่าวหาที่ได้รับการรับรอง

3.1.1 สิทธิที่ได้รับการสันนิษฐานไว้ก่อนว่าเป็นผู้บริสุทธิ์ (Presumption of innocence)

การตกเป็นผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญาถือเป็นความทุกข์และความเดือดร้อนซึ่งไม่มีประชาชนคนใดประสงค์ที่จะตกอยู่ในฐานะเช่นนั้น ในบางกรณีผู้บริสุทธิ์อาจถูกกล่าวหาโดยมิชอบ เท่ากับถูกให้ร้ายโดยไม่เป็นธรรม ในขณะเดียวกัน ผู้ที่แม้กระทำความผิดจริงก็ยังคงอยู่ในฐานะมนุษย์อันพึงได้รับการปฏิบัติโดยคำนึงถึงความเป็นมนุษย์ หรือบุคคลผู้มีสิทธิในสังคม การปฏิบัติต่อผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญาให้ได้รับความทุกข์และความเดือดร้อนจนเกินสมควรกว่าความจำเป็นแก่การดำเนินคดีตามกฎหมายนั้น ย่อมเป็นการปฏิบัติที่เกินกว่าเหตุและไม่ชอบธรรม อีกทั้งยังเป็นการสะท้อนถึงความไร้อารยธรรมของสังคมอันกระทบต่อความเชื่อของคนในสังคมนั้นๆ และสังคมอื่นด้วย จึงจำเป็นที่จะต้องมีการที่ชัดเจนและเป็นธรรมสำหรับคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของผู้ถูกกล่าวหาในคดีอาญานั้น และยังเป็นกำหนัดกรอบแนวทางการใช้อำนาจหน้าที่ของเจ้าพนักงานให้ได้มาตรฐานที่เป็นระบบและแน่นอน¹⁷

หลักสันนิษฐานความบริสุทธิ์ของบุคคลนี้เป็นหลักกฎหมายที่มุ่งคุ้มครองสิทธิขั้นพื้นฐานของบุคคล ปรากฏอยู่ในปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน (UDHR) มาตรา 11 (1) ซึ่งบัญญัติว่า “บุคคลซึ่งถูกกล่าวหาว่ากระทำความผิดทางอาญามีสิทธิที่จะได้รับการสันนิษฐานไว้ก่อนว่าบริสุทธิ์จนกว่าจะมีการพิสูจน์ว่ากระทำความผิดตามกฎหมายซึ่งต้องมีการพิจารณาโดยเปิดเผย ณ ที่ซึ่งเขาได้รับหลักประกันทั้งหลายที่จำเป็นในการต่อสู้คดี” ด้วยความสำคัญของสิทธิลักษณะนี้นานาประเทศให้การยอมรับรวมทั้งประเทศไทยได้ให้การรองรับหลักสันนิษฐานความบริสุทธิ์ของบุคคลไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 มาตรา 29 วรรคสอง “ในคดีอาญา ให้สันนิษฐานไว้ก่อนว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยไม่มีความผิด และก่อนมีคำพิพากษา

¹⁷ ชาติ ชัยเดชสุริยะ. มาตรการทางกฎหมายในการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เดือนตุลา, 2549), น. 61.

อันถึงที่สุดแสดงว่าบุคคลใดได้กระทำความผิด จะปฏิบัติต่อบุคคลนั้นเสมือนเป็นผู้กระทำความผิดมิได้” รวมถึงการบัญญัติเป็นหลักกฎหมายพื้นฐานในการดำเนินคดีอาญา¹⁸ ซึ่งหลักสัจนินฐานความบริสุทธิ์ของบุคคลมีผลบังคับทั่วไป ดังนี้

ก) เป็นหลักกฎหมายที่คุ้มครองสิทธิของผู้ถูกกล่าวหา

หลักสัจนินฐานความบริสุทธิ์ของบุคคลมีผลทำให้ไม่ถูกบังคับให้ต้องพิสูจน์ว่าตนมิได้กระทำความผิดในเรื่องที่ตนตกเป็นผู้ถูกกล่าวหา แต่ตรงข้ามเป็นหน้าที่ของผู้กล่าวหา พนักงานอัยการซึ่งเป็นโจทก์ฟ้องจะต้องพิสูจน์การกระทำความผิดอย่างเห็นได้ชัดเจนจนถึงขนาดที่สามารถหักล้างบทสัจนินฐานความบริสุทธิ์นี้ได้ สำหรับผู้เสียหายที่เป็นโจทก์ฟ้องคดีอาญาเอง แม้ในชั้นไต่สวนมูลฟ้องจะเป็นเพียงนำพยานหลักฐานมาพิสูจน์ต่อศาลพอให้เห็นว่ามีมูล¹⁹ แต่ในชั้นพิจารณาศาลจะพิพากษาลงโทษจำเลยได้ก็ต่อเมื่อปรากฏพยานหลักฐานจนศาลเชื่อว่าจำเลยกระทำความผิดจนถึงระดับปราศจากข้อสงสัยเท่านั้น²⁰

ข) เป็นหลักกฎหมายที่ยืนยันสิทธิที่จะนิ่งเฉยของผู้ถูกกล่าวหา

จำเลยย่อมได้รับการสัจนินฐานไว้ก่อนว่าบริสุทธิ์จนกว่าจะมีพยานหลักฐานพิสูจน์อย่างแจ่มชัดว่าจำเลยเป็นผู้กระทำความผิด หลักการเช่นนี้จึงรับกันกับเอกสิทธิของผู้ถูกกล่าวหาในคดีอาญาที่มีสิทธิที่จะนิ่งเฉยหรือสิทธิปฏิเสธข้อกล่าวหาโดยไม่จำเป็นต้องให้การเพื่อแสดงเหตุแห่งการปฏิเสธใดๆ²¹ หลักกฎหมายนี้มีที่มาจากหลักการคุ้มครองสิทธิของผู้ถูกกล่าวหาที่จะไม่ถูกบังคับให้การเป็นปฏิกิริยาต่อตนเองหรือให้การรับสารภาพว่ากระทำความผิด ตามกติระหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง (ICCPR) มาตรา 14-3

หลักสัจนินฐานความบริสุทธิ์ของบุคคล (Presumption of innocence) เป็นกฎหมายที่มุ่งคุ้มครองสิทธิขั้นพื้นฐานของบุคคลมิให้ตกอยู่ภายใต้อำนาจรัฐที่ใช้วิธีการจัดการกับผู้ต้องสงสัยในคดีอาญาอย่างรวบรัด เป็นหลักกฎหมายที่เป็นที่ยอมรับของนานาประเทศ และปรากฏอยู่ในกฎหมายระหว่างประเทศ ซึ่งเป็นหลักสากล ได้แก่

¹⁸ อุดม รัฐอมฤต, การคุ้มครองสิทธิของผู้ถูกกล่าวหาตามหลักสัจนินฐานความบริสุทธิ์ของบุคคล (Presumption of innocence), วารสารกฎหมาย คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ฉบับที่ 1, ปีที่ 33, น.84, (มีนาคม 2558).

¹⁹ อุดม รัฐอมฤต, คำอธิบายกฎหมายลักษณะพยานหลักฐาน, พิมพ์ครั้งที่ 5 (กรุงเทพมหานคร : โครงการตำราและเอกสารประกอบการสอน คณะนิติศาสตร์, 2557), น. 283-284.

²⁰ จรัญ ภักดีธนากุล, กฎหมายลักษณะพยาน, พิมพ์ครั้งที่ 9 (กรุงเทพมหานคร : หจก.อรุณการพิมพ์, 2557), น. 269-270.

²¹ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 83 วรรคสอง มาตรา 134/4 และมาตรา 172 วรรคสอง.

1) ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน (The Universal Declaration of Human Right) ข้อ 11 (1) กำหนดไว้สรุปความได้ว่า “ทุกคนที่ถูกกล่าวหาว่ากระทำความผิดทางอาญามีสิทธิที่จะได้รับการสันนิษฐานไว้ก่อนว่าบริสุทธิ์จนกว่าจะมีการพิสูจน์ว่ามีความผิดตามกฎหมายในการพิจารณาโดยเปิดเผย ณ ที่ซึ่งตนได้หลักประกันทั้งหมดที่จำเป็นในการต่อสู้คดี”

2) กติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง (International Convention on Civil and Political Right) ข้อ 14 (2) กำหนดไว้สรุปความได้ว่า “บุคคลทุกคนซึ่งต้องหาว่ากระทำความผิดอาญา ต้องมีสิทธิได้รับสันนิษฐานว่าเป็นผู้บริสุทธิ์จนกว่าจะพิสูจน์ตามกฎหมายว่าได้มีความผิด”

3) อนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก (Convention on the Rights of the Child - CRC) ข้อ 40 (2) (ข) (1) กำหนดไว้สรุปความได้ว่า “เด็กทุกคนที่ถูกกล่าวหาหรือต้องข้อหาว่าได้ฝ่าฝืนกฎหมายอย่างน้อยที่สุดจะได้รับการสันนิษฐานว่าบริสุทธิ์ จนกว่าจะได้รับการพิสูจน์ว่ามีความผิดตามกฎหมาย”

4) ข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำสำหรับการปฏิบัติต่อผู้ต้องขัง (Standard Minimum Rules of the Treatment of Prisoners 1955) ข้อ 84 (2) กำหนดไว้สรุปความได้ว่า “ผู้ต้องขังที่ยังไม่ถูกพิพากษาลงโทษ ให้สันนิษฐานไว้ก่อนว่าเป็นผู้บริสุทธิ์ และควรได้รับการปฏิบัติทำนองนั้น”

5) กฎอันเป็นมาตรฐานขั้นต่ำของสหประชาชาติว่าด้วยการบริหารกระบวนการยุติธรรมเกี่ยวแก่คดีเด็กและเยาวชน (United Nation Standard Minimum Rules for the administration of Juvenile Justice 1985) ข้อ 7 (7.1) กำหนดไว้สรุปความได้ว่า “สิทธิของเด็กและเยาวชน ทุกขั้นตอนของกระบวนการ สิทธิขั้นมูลฐานจะต้องได้รับการคุ้มครอง เช่น การสันนิษฐานไว้ก่อนว่าเป็นผู้บริสุทธิ์”

ทั้งนี้ หลักสันนิษฐานดังกล่าวยังถูกกำหนดไว้ในกฎหมายต่างประเทศหลายฉบับ เช่น กฎหมายอังกฤษซึ่งถือว่าหลักการเรื่องข้อสันนิษฐานว่าบุคคลทุกคนเป็นผู้บริสุทธิ์ เป็นหลักการพื้นฐานของสิทธิมนุษยชนในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา และถือเป็นมูลฐานของสิทธิเสรีภาพและหลักนิติธรรม ส่วนตามหลักกฎหมายอเมริกันอธิบายว่าตามหลักนิติธรรมแล้ว หลักประกันสำคัญในการคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญาประกอบด้วยหลักการอย่างน้อย 3 ประการ ได้แก่ สิทธิที่จะได้รับการสันนิษฐานไว้ก่อนว่าเป็นผู้บริสุทธิ์ (Right to presumption of innocence) สิทธิที่จะได้รับการพิจารณาโดยชอบธรรม (Right to the fair trail) และสิทธิที่จะได้รับความช่วยเหลือทางคดี (Right to assistance of counsel) ส่วนประเทศต่างๆ ในภาคพื้นยุโรปได้ยอมรับหลักการนี้โดยแจ้งชัด ปรากฏตามอนุสัญญาของสภายุโรปเพื่อการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนและเสรีภาพขั้นพื้นฐาน (European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms)

ข้อ 6 (2) ซึ่งบัญญัติสรุปความว่า “บุคคลทุกคนที่ถูกดำเนินคดีว่ากระทำความผิดทางอาญา พึงได้รับการสันนิษฐานไว้ก่อนว่าเป็นผู้บริสุทธิ์จนกว่าจะพิสูจน์ตามกฎหมายได้ว่าผู้นั้นได้กระทำความผิดจริง” ฉะนั้น หลักการนี้จึงนำไปสู่หลักเกณฑ์ที่สืบเนื่องกันมาก่อนมีคำพิพากษาถึงที่สุดแสดงว่าบุคคลใดได้กระทำความผิด จะปฏิบัติต่อบุคคลนั้นเสมือนเป็นผู้กระทำความผิดมิได้²²

ในประเทศไทย ผู้ถูกกล่าวหาที่มีสิทธิที่จะได้รับความคุ้มครองตลอดระยะเวลาที่อยู่ในระหว่างการดำเนินคดีอาญา จึงได้รับการสันนิษฐานไว้ก่อนว่าเป็นผู้บริสุทธิ์จนกว่าจะมีคำพิพากษาของศาลอันถึงที่สุดว่าเป็นผู้กระทำผิดตามฟ้อง ซึ่งเป็นสิทธิของผู้ถูกกล่าวหาตามหลักวิธีพิจารณาคดีอาญาที่ดีและหลักการพิจารณาคดีที่เป็นธรรม ทั้งยังเป็นสิทธิเสรีภาพขั้นพื้นฐานที่ได้รับการรับรองตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 มาตรา 29 วรรคสอง ซึ่งสิทธิได้รับการสันนิษฐานว่าเป็นผู้บริสุทธิ์จนกว่าจะพิสูจน์ตามกฎหมายได้ว่ามีความผิดถือเป็นหลักการพื้นฐานของระบบงานยุติธรรมทางอาญาสากลที่ว่าบุคคลทุกคนมิใช่ผู้กระทำความผิดอาญา เพื่อเป็นหลักประกันแห่งสิทธิและเสรีภาพของบุคคลเกี่ยวกับความรับผิดชอบทางอาญาที่รัฐให้การรับรองแก่บุคคลทุกคนที่จะไม่ถูกลงโทษทางอาญาจนกว่าจะมีพยานหลักฐานมาพิสูจน์ได้ว่าเป็นผู้กระทำความผิด และเป็นหลักการที่สำคัญประการหนึ่งของหลักนิติธรรม (The Rule of Law) ที่ได้รับการยอมรับในนานาอารยประเทศ²³

3.1.2 สิทธิในการได้รับการพิจารณาคดีต่อหน้า (Right of confrontation)

หลักประกันสิทธิของผู้ถูกกล่าวหาที่สำคัญในคดีอาญาที่จะได้รับหลักประกันขั้นต่ำในกระบวนการพิจารณาคดีอีกประการที่สำคัญคือ การพิจารณาคดีต่อหน้าจำเลย (Right of Confront) ซึ่งถือเป็นหลักสำคัญที่สุดที่เป็นจำเลยจะได้มีโอกาสได้เผชิญหน้ากับพยานหลักฐานต่างๆ ที่เสนอต่อศาลว่าตนได้กระทำความผิด ซึ่งแนวคิดในการที่ให้อ้างพิจารณาคดีต่อหน้าจำเลยเพราะต้องการให้จำเลยทราบว่าเขาถูกกล่าวหาว่าอย่างไร และสามารถนำเสนอข้อเท็จจริงที่ถูกต้องหรือเป็นข้อโต้แย้งได้ หากไม่ได้กระทำต่อหน้าก็จะมาใช้ชั้นจำเลยไม่ได้ ซึ่งถือเป็นหลัก Confrontation และในฐานะที่จำเลยร่วมในการค้นหาความจริง การที่ให้อ้างเลยเข้ามาในกระบวนการพิจารณาจึงเป็นสิทธิที่จะได้รับการพิจารณาที่เป็นธรรม (Fair Trial) ตามหลักสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน²⁴ ทั้งนี้เพื่อให้จำเลยมีโอกาสรับรู้กระบวนการพิจารณาได้ทุกขั้นตอน เนื่องจากจำเลยแต่ฝ่ายเดียวที่จะเป็น

²² ชาดิ ชัยเดชสุริยะ, *อ้างแล้ว เจริญธรรมที่ 17*, น. 62.

²³ พงษ์ธวัฒน์ บุญพิทักษ์, สิทธิและเสรีภาพของปวงชนชาวไทย ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560, สำนักกฎหมาย สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, น. 9.

²⁴ ณรงค์ ใจหาญ, “การพิจารณาคดีต่อหน้าจำเลย:หลักและข้อยกเว้น”, ใน *นิติธรรมประจักษ์ สุรศักดิ์ 60 ปี*, จัดพิมพ์โดยคณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ (2561), น. 136.

ผู้รับผลร้ายจากคำพิพากษาอันเนื่องมาจากการพิจารณาคดี จำเลยจึงควรมีโอกาสต่อสู้คดีได้อย่างเต็มที่²⁵

หลักการพิจารณาคดีต่อหน้าจำเลยสืบเนื่องมาจาก “สิทธิในการที่จะอยู่ร่วมกันในการดำเนินคดีอาญา” (Right to present) ของผู้ถูกกล่าวหา สิทธินี้เป็น “สิทธิในทางกระทำ” (Active right) ที่สำคัญประการหนึ่งในระบบกล่าวหา ที่ถือผู้ถูกกล่าวหาเป็นประธานในคดี (Procedural subject)²⁶ ซึ่งการเป็นประธานในคดีก็คือการเป็นผู้มีสิทธิต่างๆ ในคดี ซึ่งถูกบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 เช่น สิทธิที่จะได้รับการสันนิษฐานไว้ก่อนว่าไม่มีความผิดก่อนมีคำพิพากษาอันถึงที่สุดว่าได้กระทำความผิด ซึ่งสิทธิของผู้ต้องหาที่กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาบัญญัติไว้นั้นมีทั้ง “สิทธิในทางกระทำ” (Active right) และ “สิทธิในทางอยู่เฉย” (Passive right) ซึ่งในชั้นสอบสวน “สิทธิในทางกระทำ” ของผู้ต้องหายังมีค่อนข้างน้อย โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ต้องหาไม่มี “สิทธิที่จะอยู่ร่วมด้วยในการดำเนินคดี” (Right to appear) ในชั้นสอบสวน อย่างไรก็ตาม ในการปฏิรูปกระบวนการยุติธรรมเมื่อปีพุทธศักราช 2540 ได้มีการบัญญัติถึง “สิทธิที่จะอยู่ร่วมด้วยในการดำเนินคดี” ในชั้นสอบสวนไว้ในรัฐธรรมนูญ มาตรา 241 และได้มีการแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายอาญาในปีพุทธศักราช 2547 โดยเพิ่มมาตรา 7/1 และมาตรา 134/4 (2) อันเป็นการเพิ่มสิทธิของผู้ถูกกล่าวหาในชั้นสอบสวน และสิทธิของผู้ถูกกล่าวหาในทางกระทำที่สำคัญ คือ “สิทธิที่จะอยู่ร่วมด้วยในการดำเนินคดี” (Right to appear) ที่กฎหมายปัจจุบันบัญญัติไว้ชัดเจน เป็นสิทธิที่จะอยู่ร่วมด้วยในการดำเนินคดีเฉพาะในชั้นศาล ดังมาตรา 172 วรรคหนึ่ง บัญญัติความว่า การพิจารณาและสืบพยานในศาลให้กระทำโดยเปิดเผยต่อหน้าจำเลย²⁷

หลักการพิจารณาโดยเปิดเผยต่อหน้าจำเลย ถือเป็นหลักที่ได้รับการยอมรับทั้งในกฎหมายระบบประมวลกฎหมาย และกฎหมายคอมมอนลอว์ เพราะถือเป็นหลักสากลที่จำเลยในฐานะประธานในคดี ไม่ใช่กรรมที่ถูกชักฟอกเหมือนในการพิจารณาคดีแบบไต่สวนดั้งเดิมจะได้ต่อสู้คดีได้และมีสิทธิรับทราบข้อเท็จจริงทุกประการที่ปรักปรำตน เป็นที่สังเกตว่ากระบวนการพิจารณาคดีแบบศาลไต่สวนในยุโรปนั้นมิได้มีการชักค้ำพยานเหมือนในระบบคอมมอนลอว์ การที่จำเลยจะต้องอยู่ในห้องพิจารณาจึงไม่ได้เพื่อการตรวจสอบพยานฝ่ายโจทก์เหมือนในระบบกล่าวหาของคอมมอนลอว์แต่การอยู่ในกระบวนการพิจารณาทำให้สามารถนำเสนอข้อเท็จจริงบางอย่างต่อศาลเพื่อให้ศาลได้พิจารณาข้อมูลที่แตกต่างได้ และตอบคำถามต่างๆของศาลที่จะซักถามได้

²⁵ คณิง ภาไชย, กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาล่ม 2, พิมพ์ครั้งที่ 8 (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2556), น. 94.

²⁶ คณิต ฒ นคร, อ้างแล้ว เชิงบรรณที่ 14, น. 621.

²⁷ เพิ่งอ้าง, น. 172-176.

เพื่อให้เกิดความกระจ่างในเนื้อหาของคดี รวมถึงการรับฟังข้อต่อสู้ของจำเลยด้วย เช่น ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาฝรั่งเศส กำหนดให้จำเลยและทนายความต้องมาศาลเว้นแต่จะเข้าข้อยกเว้นตามที่กฎหมายกำหนด ได้แก่ ในการพิจารณาคดีในศาลลูกขุน ตามมาตรา 317 และในการพิจารณาคดีในศาลอุทธรณ์ ตามมาตรา 554 วรรคหนึ่ง ส่วนในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาเยอรมัน กำหนดให้การพิจารณาต้องกระทำต่อหน้าจำเลยในมาตรา 230 วรรคหนึ่ง²⁸

3.1.3 สิทธิในการเผชิญหน้ากับพยาน (Right of confront witness)

สิทธิของจำเลยในการเผชิญหน้ากับพยาน (Right of confront witness) เป็นสิทธิที่สำคัญประการหนึ่งของจำเลย มีจุดมุ่งหมายเพื่อเป็นหลักประกันว่าพยานซึ่งอาจให้การเป็นปฏิปักษ์ต่อจำเลยจะต้องปรากฏตัวต่อศาล และเป็นการให้สิทธิจำเลยที่จะอยู่ร่วมตลอดการพิจารณาคดี²⁹ ทั้งนี้เพื่อให้จำเลยมีสิทธิเผชิญหน้าพยานที่เป็นปรปักษ์ (Right to confront witness) ซึ่งส่งผลให้พยานไม่กล้าเบิกความปรักปรำใส่ร้ายจำเลย เพราะจำเลยมีสิทธิในการถามค้านพยานได้ (Right of Cross-Examination) รวมทั้งศาลสามารถค้นหาความจริงได้จากกรณีที่คู่ความเผชิญหน้าต่อกันและการที่จำเลยเป็นผู้ที่ได้รับผลร้ายจากคำพิพากษา จำเลยจึงควรมีโอกาสที่จะได้รับรู้กระบวนการพิจารณาในทุกขั้นตอนและรับทราบถึงพยานหลักฐานที่ได้นำสืบในชั้นพิจารณา ซึ่งส่งผลให้จำเลยสามารถใช้สิทธิในการต่อสู้คดีได้อย่างเต็มที่³⁰

ในประเทศที่ใช้ระบบ common law ให้ความสำคัญกับการสืบพยานต่อหน้าจำเลยเป็นอย่างมาก เพราะในระบบ common law การรับฟังพยานหลักฐานเป็นระบบกล่าวหา ผู้ฟ้องและผู้ถูกฟ้องมีฐานะเท่าเทียมกัน แต่ละฝ่ายมีสิทธินำพยานหลักฐานของตนมาแสดงต่อศาลเพื่อพิสูจน์ความผิดของตนเองและหักล้างพยานหลักฐานของฝ่ายตรงข้าม เป็นการต่อสู้กันระหว่างคู่ความภายใต้หลักเกณฑ์ที่กฎหมายกำหนดต่อหน้าศาล โดยศาลจะวางตัวเป็นกลางมีหน้าที่รับฟังพยานหลักฐานที่คู่ความทั้งสองฝ่ายเสนอมา จำเลยมีสิทธิเผชิญหน้ากับพยานและมีสิทธิในการถามค้านพยานซึ่งอาจให้การเป็นปรปักษ์กับตนในชั้นศาลจึงจำเป็นต้องมีจำเลยอยู่ร่วมตลอดการพิจารณาคดีเพื่อจำเลยจะได้เผชิญหน้าพยานในขณะที่พยานเบิกความ กฎหมายจึงจำเป็นต้องบัญญัติคุ้มครองสิทธิดังกล่าวของจำเลย ซึ่งเดิมสิทธิดังกล่าวถือปฏิบัติกันอย่างเคร่งครัด แต่ต่อมาศาลได้

²⁸ ณรงค์ ใจหาญ, *อ้างแล้ว เจริญธรรมที่ 24*, น. 137

²⁹ Gilbert B. Stuekey, *Procedure in the Justice System*, (Ohio : Bell & Howell Company , 1976), p.167.

³⁰ สมชาย รัตนชื้อสกุล, *คำอธิบายกฎหมายลักษณะพยาน*, พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แว่นแก้ว, 2545), น.208.

ผ่อนคลายความเคร่งครัดของหลักนี้ลง กล่าวคือถ้าจำเลยไม่มาศาลโดยเจตนาหรือสมรั้งใจที่จะไม่มาศาล ศาลก็พิจารณาคดีต่อไปได้³¹ แตกต่างจากการรับฟังพยานหลักฐานในประเทศที่ใช้ระบบ civil law ที่ถือว่าการดำเนินคดีอาญาเป็นการดำเนินคดีอาญาโดยรัฐ ไม่มีลักษณะเป็นการต่อสู้ระหว่างคู่ความ ศาลมีหน้าที่ร่วมกับองค์กรในกระบวนการยุติธรรมทำหน้าที่ค้นหาความจริง ลักษณะการดำเนินคดีไม่ใช่การต่อสู้ระหว่างคู่ความทั้งสองฝ่าย ศาลสามารถสืบสวนสอบสวนพยานหลักฐานได้ด้วยตนเองเพื่อใช้ในการพิสูจน์ความผิดหรือความบริสุทธิ์ของจำเลย โดยศาลจะเป็นผู้ถามพยานเองและจะค้นหาความจริงจนเป็นที่พอใจและศาลมีหน้าที่สืบพยานเพิ่มเติมได้โดยไม่ต้องมีฝ่ายใดร้องขอ³²

สิทธิในการเผชิญหน้ากับพยาน (Right of confront witness) เป็นสิทธิประการหนึ่งของสิทธิพื้นฐานของจำเลยในคดีอาญา ตามที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 มาตรา 29 วรรคสอง ในคดีอาญา “ให้สันนิษฐานไว้ก่อนว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยไม่มีความผิด และก่อนมีคำพิพากษา อันถึงที่สุดแสดงว่าบุคคลใดได้กระทำความผิด จะปฏิบัติต่อบุคคลนั้นเสมือนเป็นผู้กระทำความผิดมิได้” ถือเป็นหลักประกันสิทธิเสรีภาพขั้นพื้นฐานของจำเลย ซึ่งใกล้เคียงกับหลัก Due process of law ของสหรัฐอเมริกาที่บัญญัติไว้ใน Fourteenth Amendment ซึ่งแม้รัฐธรรมนูญของไทยจะไม่ได้บัญญัติเรื่องสิทธิของจำเลยที่จะได้เผชิญหน้ากับพยานอย่างชัดเจน แต่ก็ได้บัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 172 วรรคหนึ่ง ได้บัญญัติเอาไว้ว่า “การพิจารณาและการสืบพยานในศาล ให้ทำโดยเปิดเผยต่อหน้าจำเลย เว้นแต่ได้บัญญัติไว้เป็นอย่างอื่น”

3.1.4 สิทธิที่จะได้รับการพิจารณาคดีอย่างเป็นธรรม (Right to fair trial)

การดำเนินคดีอาญาเป็นเรื่องที่ส่งผลกระทบต่อสิทธิเสรีภาพและชื่อเสียงของบุคคล โดยเฉพาะในกรณีที่เป็นการฟ้องคดีอาญาโดยรัฐหรืออัยการซึ่งเป็นผู้แทนของรัฐในการดำเนินคดี เพราะการที่ฝ่ายบริหารได้เสนอต่อฝ่ายตุลาการ โดยกล่าวหาว่าบุคคลที่ถูกฟ้องได้กระทำความผิดทางอาญาและขอให้ฝ่ายตุลาการพิจารณาพิพากษาลงโทษทางอาญาต่อบุคคลนั้น เป็นเรื่องที่กระทบต่อสิทธิเสรีภาพของบุคคลนั้นอย่างยิ่ง จึงจำเป็นต้องมีการตรวจสอบและกลั่นกรองคดีให้แน่ชัดเพื่อประกันความถูกต้องและชอบธรรม³³ การฟ้องคดีบุคคลใดจึงต้องเป็นที่แน่ชัดว่าบุคคลนั้นได้กระทำความผิดจริง กล่าวคือ ต้องมีพยานหลักฐานอย่างเพียงพอในการดำเนินคดีและศาลต้องทำ

³¹ Gilbert B. Stuekey, supra note 29, p.167.

³² คณิต ณ นคร, “วิธีพิจารณาความอาญาไทย : หลักกฎหมายกับการปฏิบัติที่ไม่ตรงกัน”, วารสารนิติศาสตร์, ปีที่ 15, ฉบับที่ 3, น. 7. (กันยายน 2528).

³³ ชาดิ ชัยเดชสุริยะ, อ้างแล้ว เจริญธรรมที่ 17, น. 91.

การตรวจสอบว่าคดีที่นำขึ้นมาสู่ศาลเป็นคดีที่มีมูลเพียงพอเพื่อที่จะพิสูจน์ว่าบุคคลนั้นได้กระทำความผิดตามกฎหมาย และศาลต้องพิสูจน์ความจริงโดยอาศัยพยานหลักฐานอย่างพอเพียงเพื่อพิสูจน์ความผิดของจำเลย

สิทธิของจำเลยที่ไม่ถูกฟ้องคืออาญาโดยไม่เป็นกรรม เพื่อให้เกิดความเป็นธรรมแก่ทุกฝ่ายที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับคดีอาญา เป็นสิทธิขั้นพื้นฐานของจำเลยในคดีอาญา ซึ่งปรากฏอยู่ในแนวทางขององค์การสหประชาชาติว่าด้วยบทบาทอัยการ (Guidelines on the role of prosecutors 1990) ข้อ 14 กำหนดว่า “อัยการจะต้องไม่สั่งฟ้อง ไม่ดำเนินการฟ้องร้อง หรือไม่ดำเนินคดีต่อไป ในกรณีที่เกิดจากการสอบสวน โดยชอบพบว่าข้อกล่าวหาที่ฟ้องนั้นยังไม่มีมูลเพียงพอ” ซึ่งหลักการดังกล่าวปรากฏในหลักกฎหมายอเมริกัน เนื่องจากการฟ้องคดีในความผิดร้ายแรงตามที่กฎหมายกำหนดจะต้องสืบพยานให้คณะลูกขุนใหญ่ (Grand Jury) ได้พิจารณาก่อนว่าคดีมีมูลหรือไม่ หากคณะลูกขุนใหญ่พิจารณาแล้วเห็นว่าคดียังไม่มีมูล ก็จะไม่มีการประทับรับฟ้องไว้พิจารณา ดังนั้นก่อนที่อัยการจะยื่นฟ้องคดีย่อมต้องตรวจสอบและชั่งน้ำหนักพยานหลักฐานอย่างดีแล้วว่าคดีมีมูล³⁴ นอกจากนี้เมื่อมีการฟ้องคดีอาญาแล้ว อัยการอาจแสดงความประสงค์ในลักษณะคล้ายเป็นข้อเสนอแนะต่อศาลด้วยว่าในคดีนั้นศาลควรลงโทษจำเลยเท่าใด โดยไม่เกินอัตราโทษขั้นสูงที่กฎหมายกำหนด³⁵ นอกจากนี้ตามหลักกฎหมายเยอรมันยังกำหนดว่าการที่อัยการจะยื่นฟ้องต่อศาลได้นั้นต้องเป็นกรณีที่เกิดจากการสอบสวนปรากฏเหตุผลแห่งพยานหลักฐานอย่างเพียงพอที่จะดำเนินคดีโดยรัฐได้ และเมื่อยื่นฟ้องต่อศาลแล้ว ก่อนที่ศาลจะเปิดการพิจารณาคดีต่อไปได้ ศาลต้องตรวจสอบว่าได้ปรากฏว่ามีมูลเพียงพอหรือไม่ในการยื่นฟ้องว่าจำเลยได้กระทำความผิดตามฟ้องนั้น³⁶

3.1.5 สิทธิที่จะได้รับแจ้งข้อกล่าวหา

เมื่อผู้ถูกกล่าวหาถูกฟ้องคดี สิทธิที่จะได้รับการแจ้งข้อกล่าวหาเป็นสิทธิอันชอบธรรมที่ผู้ถูกกล่าวหาพึงมีในฐานะประชาชนแห่งคดี ผู้ถูกกล่าวหาที่มีสิทธิจะได้ทราบถึงลักษณะและเหตุแห่งข้อหาว่าถูกกล่าวหาด้วยเหตุผลอันใด เพื่อจะได้สามารถชี้แจงรายละเอียดข้อเท็จจริงที่ถูกกล่าวหา และสามารถต่อสู้คดีได้อย่างเต็มที่³⁶ ซึ่งสิทธิดังกล่าวเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานของจำเลยในคดีอาญา และถูกบัญญัติไว้ในอนุสัญญาของสภายุโรปเพื่อการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนและสิทธิเสรีภาพ

³⁴ เพิ่งอ้าง, น. 92-93.

³⁵ Vladimir J. Konecni and Ebbe B. Ebbesen, The Criminal Justice System-A Social-Psychological Analysis, (San Francisco : WH Freeman and Company, 1982), p 232-233, Lester Bernhardt Orfield, Criminal Procedure from Arrest to Appeal, (Westport : Greenwood Press, 1973), p.535 (อ้างถึงใน ชาติ ชัยเดชสุริยะ, อ้างแล้ว เชิงอรรถที่ 17, น. 93)

³⁶ German Code of Criminal Procedure, section 170, 203.

ขั้นพื้นฐาน (European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms) ข้อ 6 เรื่องสิทธิที่จะได้รับความเป็นธรรมในการดำเนินคดี กำหนดว่า “บุคคลทุกคนที่ถูกดำเนินคดีอาญามีสิทธิขั้นต่อดังต่อไปนี้ (ก) ได้รับการแจ้งในทันทีโดยภาษาที่ผู้นั้นสามารถเข้าใจได้ และโดยมีรายละเอียดเกี่ยวกับเหตุผลและลักษณะของข้อหาที่มีต่อผู้นั้น ...”

สิทธิที่จะได้รับแจ้งข้อกล่าวหา มิได้มีเพียงในชั้นสอบสวนของพนักงานสอบสวนเท่านั้น สิทธิดังกล่าวมีผลไปถึงการดำเนินคดีในชั้นศาลด้วยตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 158 (5) เรียกว่า “การกระทำที่อ้างว่าจำเลยได้กระทำความผิด” ซึ่งการกระทำนี้เป็นสิ่งต้องพิสูจน์กันในการดำเนินคดีในชั้นศาลหรือชั้นพิจารณาพิพากษาเป็นสิทธิของผู้ถูกกล่าวหา ในฐานะที่เป็นประธานในคดีที่สำคัญประการหนึ่ง คือสิทธิที่จะให้การแก้ข้อกล่าวหา และประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 158 (8) ยังบัญญัติว่า “เท่าที่จำเลยเข้าใจข้อหาได้” ซึ่งแสดงให้เห็นถึงสิทธินี้อย่างชัดเจน³⁷

ดังนั้น การแจ้งข้อกล่าวหาที่ถูกต้อง นอกจากจะแจ้งเรื่องราวหรือเหตุการณ์ที่ผู้ต้องหาได้ก่อขึ้นแล้ว ยังต้องยืนยันให้ผู้ต้องหาทราบว่า การกระทำของผู้ต้องหาเข้าข่ายเป็นความผิดฐานใด ทั้งนี้เพื่อที่ผู้ถูกกล่าวหาได้มีโอกาสคัดค้านและดำเนินมาตรการในทางคุ้มครองตนเองได้³⁸

3.1.6 สิทธิในการที่จะได้รับความช่วยเหลือในทางกฎหมาย

หลักการดำเนินคดีอาญา ในการพิจารณาคดีจะต้องมีกระบวนการค้นหาความจริงที่มีประสิทธิภาพ และต้องให้ความเป็นธรรมแก่ผู้ต้องหาหรือจำเลย กล่าวคือ ต้องชอบด้วย “กระบวนการที่ถูกต้องตามกฎหมาย” (Due Process of Law) ซึ่งสิทธิในการมีทนายความเป็นหลักสำคัญประการหนึ่งในการดำเนินคดีอาญาอันเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานของบุคคล และเป็นหลักประกันแห่งสิทธิเสรีภาพของปัจเจกชนตามหลักในการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญาซึ่งเป็นหลักสากลที่ถูกกำหนดไว้ในกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง (ICCPR) ซึ่งประเทศไทยเป็นภาคีและมีพันธกรณีที่จะต้องปรับปรุงกฎหมายภายในประเทศให้สอดคล้องกับหลักของกติการะหว่างประเทศดังกล่าว โดยกติการะหว่างประเทศ (ICCPR) โดยมีเนื้อหามุ่งคุ้มครองความเสมอภาคกันตามกฎหมาย และสิทธิที่จะได้รับความคุ้มครองเท่าเทียมกันตามกฎหมาย โดยบัญญัติถึงสิทธิในการที่จะได้รับความช่วยเหลือในทางกฎหมายไว้ในข้อ 14(3)(d) ในการพิจารณาคดีอาญา บุคคลทุกคนซึ่งต้องหาว่ากระทำความผิดย่อมมีสิทธิที่จะได้รับหลักประกันขั้นต่ำในการได้รับการพิจารณาต่อหน้าและสิทธิที่จะต่อสู้คดี

³⁷ คณิศ ฒ นคร, “การแจ้งข้อหากับเสรีภาพของบุคคล,” ใน รวมบทความด้านวิชาการของศาสตราจารย์ ดร.คณิศ ฒ นคร อัยการสูงสุด, (กรุงเทพมหานคร: พิมพ์อักษร, 2540), น. 283.

³⁸ เพ็งอ้าง, หน้า 284-285.

ด้วยตัวเอง หรือโดยผ่านผู้ช่วยเหลือทางกฎหมายที่ตนเลือก สิทธิที่บุคคลจะได้รับแจ้งให้ทราบถึงสิทธิในการมีผู้ช่วยเหลือทางกฎหมาย หากบุคคลนั้นไม่มีผู้ช่วยเหลือทางกฎหมาย ในกรณีใดๆ เพื่อประโยชน์แห่งความยุติธรรมบุคคลนั้นมีสิทธิที่จะมีผู้ช่วยเหลือทางกฎหมายซึ่งมีการแต่งตั้งให้โดยปราศจากค่าตอบแทน ในกรณีที่บุคคลนั้นไม่สามารถรับภาระในการจ่ายค่าตอบแทน ทั้งนี้ ปริญญาสากล่าวด้วยสิทธิมนุษยชน (UDHR) ขององค์การสหประชาชาติ ซึ่งมีวัตถุประสงค์ในการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของปัจเจกบุคคลเพื่อให้มนุษย์ดำรงตนอยู่ได้ด้วยความสะดวกเท่าเทียมกัน ยังได้กำหนดหลักการคุ้มครองบุคคลทุกคนให้ได้รับความเสมอภาคกันในการเข้าสู่กระบวนการยุติธรรมทางอาญาให้มีมาตรฐานเดียวกันไว้ในข้อ 7 ทุกคนเสมอภาคกันตามกฎหมาย และมีสิทธิที่จะได้รับความคุ้มครองของกฎหมายเท่าเทียมกัน โดยปราศจากการเลือกปฏิบัติใดๆ ทุกคนมีสิทธิที่จะได้รับความคุ้มครองเท่าเทียมกันจากการเลือกปฏิบัติใดๆ อันเป็นการล่วงละเมิดปฏิญานี้และจากการขู่ให้เกิดการเลือกปฏิบัติดังกล่าว และข้อ 11 (1) บุคคลทุกคนซึ่งถูกกล่าวหาด้วยความผิดอาญา มีสิทธิที่จะได้รับการสันนิษฐานไว้ก่อนว่าบริสุทธิ์จนกว่าจะมีการพิสูจน์ว่ามีความผิดตามกฎหมายในการพิจารณาโดย เปิดเผย ณ ที่ซึ่งตนได้รับหลักประกันทั้งหมดที่จำเป็นในการต่อสู้คดี ซึ่งแม้ว่าในปฏิญานี้สากล่าวด้วยสิทธิมนุษยชน (UDHR) จะไม่ได้บัญญัติถึงหลักการได้รับความช่วยเหลือในทางกฎหมายของผู้ถูกกล่าวหาหรือจำเลยในคดีอาญาไว้โดยตรง แต่ความเสมอภาคกันตามกฎหมายและสิทธิในการได้รับความคุ้มครองของกฎหมายที่เท่าเทียมกันรวมถึงหลักประกันในการต่อสู้คดี ย่อมเป็นหน้าที่ของรัฐที่จะจัดหาหลักการประกันสิทธิพื้นฐานในการได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายที่เท่าเทียมกันให้กับประชาชน ซึ่งสิทธิในการมีทนายความ ย่อมเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานต้องที่รัฐจัดหาให้กับบุคคลซึ่งถูกกล่าวหาว่ากระทำความผิดทางอาญาให้ได้รับความช่วยเหลือในทางกฎหมายอย่างเท่าเทียมกัน

3.1.7 สิทธิในการต่อสู้คดีอย่างเต็มที่

ในการดำเนินคดีอาญากับบุคคลใดต้องปรากฏพยานหลักฐานเป็นที่น่าเชื่อถือได้ว่าบุคคลนั้นได้กระทำความผิด ซึ่งในการพิสูจน์ความผิดของบุคคลนั้นย่อมต้องมีหลักประกันสิทธิของผู้ถูกกล่าวหา โดยหลักประกันสิทธิที่สำคัญของผู้ถูกกล่าวหาซึ่งถูกตรวจสอบโดยอำนาจรัฐคือสิทธิในการต่อสู้คดีของผู้ถูกกล่าวหา โดยเปิดโอกาสให้ผู้ถูกกล่าวหาแสดงข้อเท็จจริงและพยานหลักฐานเพื่อพิสูจน์ความผิดของตนเอง ดังนั้น ผู้ต้องหาจึงมีสิทธิต่อสู้คดีได้อย่างเต็มที่ บนพื้นฐานของข้อสันนิษฐานตามกฎหมายที่ให้สันนิษฐานไว้ก่อนว่าเป็นผู้บริสุทธิ์จนกว่าศาลพิพากษาว่าเป็นผู้กระทำความผิด โดยสิทธิในการต่อสู้คดีของผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญาได้รับความคุ้มครองไว้ในปฏิญานี้สากล่าวด้วยสิทธิมนุษยชน (UDHR) ซึ่งได้กำหนดหลักการคุ้มครองบุคคลให้ได้รับความเสมอภาคตามกฎหมายในการเข้าสู่กระบวนการยุติธรรมทางอาญา ดังนี้

ข้อ 7 ทุกคนเสมอภาคกันตามกฎหมายและมีสิทธิที่จะได้รับความคุ้มครองของกฎหมายเท่าเทียมกัน โดยปราศจากการเลือกปฏิบัติ ทุกคนมีสิทธิที่จะได้รับความคุ้มครองเท่าเทียมกันจากการเลือกปฏิบัติใด อันเป็นการล่วงละเมิดปฏิญญานี้ และจากการขู่งให้มีการเลือกปฏิบัติดังกล่าว

ข้อ 10 ทุกคนย่อมมีสิทธิในความเสมอภาค อย่างเต็มที่ในการได้รับการพิจารณาคดีที่เป็นธรรม และเปิดเผยจากศาลที่อิสระและไม่ลำเอียงในการ พิจารณากำหนดสิทธิและหน้าที่ของตนและข้อกล่าวหาอาญาใดต่อตน

ข้อ 11 (1) ทุกคนที่ถูกกล่าวหาว่ากระทำผิด ทางอาญา มีสิทธิที่จะได้รับการสันนิษฐานไว้ก่อน ว่าบริสุทธิ์จนกว่าจะพิสูจน์ได้ว่ามีความผิดตาม กฎหมายในการพิจารณาคดีที่เปิดเผยซึ่งตนได้รับ หลักประกันที่จำเป็นทั้งปวงสำหรับการต่อสู้คดี

(2) บุคคลใดจะถูกตัดสินว่ามีความผิด ทางอาญาใด อันเนื่องจากการกระทำหรือละเว้นการกระทำใดอันมิได้ถือว่าเป็นความผิดทางอาญาตามกฎหมายแห่งชาติหรือกฎหมายระหว่างประเทศในขณะที่ได้กระทำการนั้นไม่ได้ และจะกำหนดโทษที่หนักกว่าที่บังคับใช้ในขณะที่ได้กระทำความผิด ทางอาญานั้นไม่ได้

นอกจากนี้หลักการคุ้มครองสิทธิของบุคคลตามหลักสิทธิมนุษยชนที่บัญญัติไว้ในกติกา ระหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง (ICCPR) ยังได้บัญญัติคุ้มครองสิทธิมนุษยชนครอบคลุมไปถึงสิทธิของผู้ต้องหาที่พึงได้รับการปฏิบัติอย่างเป็นธรรมและเสมอภาคเพื่อคุ้มครองสิทธิในการต่อสู้คดีของจำเลยไว้ดังนี้

ข้อ 10 (1) บุคคลทุกคนที่ถูกกีดรอนเสรีภาพต้องได้รับการปฏิบัติด้วยความมีมนุษยธรรมและความเคารพในศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์

ข้อ 14 (1) บุคคลทั้งปวงย่อมเสมอภาคในการพิจารณาของศาลและคณะตุลาการในการพิจารณาคดีอาญาซึ่งต้องหาว่ากระทำผิด หรือการพิจารณาคดีเกี่ยวกับสิทธิและหน้าที่ของตน บุคคลทุกคนย่อมมีสิทธิได้รับการพิจารณาอย่างเปิดเผยและเป็นธรรม โดยคณะตุลาการซึ่งจัดตั้งขึ้นตามกฎหมาย มีอำนาจ มีความเป็นอิสระและเป็นกลาง สื่อมวลชนและสาธารณชนอาจถูกห้ามเข้าฟังการพิจารณาคดีทั้งหมดหรือบางส่วนด้วยเหตุผลทางศีลธรรม ความสงบเรียบร้อยของประชาชน หรือความมั่นคงของชาติในสังคมประชาธิปไตยหรือเพื่อความจำเป็นเกี่ยวกับส่วนได้เสียในเรื่องชีวิตส่วนตัวของคู่กรณี หรือในสภาพการณ์พิเศษซึ่งศาลเห็นว่าจำเป็นอย่างยิ่ง เมื่อการพิจารณาโดยเปิดเผยนั้นอาจเป็นการเสื่อมเสียต่อประโยชน์แห่งความยุติธรรม แต่คำพิพากษาในคดีอาญาหรือคำพิพากษาหรือคำวินิจฉัยข้อพิพาทในคดีอื่นต้องเปิดเผย เว้นแต่จำเป็น

เพื่อประโยชน์ของเด็กและเยาวชน หรือเป็นกระบวนการพิจารณาเกี่ยวกับข้อพิพาทของกลุ่มสมรสในเรื่องการเป็นผู้ปกครองเด็ก

(2) บุคคลทุกคนซึ่งต้องการว่ากระทำผิดอาญา ต้องมีสิทธิได้รับการสันนิษฐานว่าเป็นผู้บริสุทธิ์จนกว่าจะพิสูจน์ตามกฎหมายได้ว่ามีความผิด

(3) ในการพิจารณาคดีอาญา บุคคลทุกคนซึ่งต้องการว่ากระทำผิดย่อมมีสิทธิที่จะได้รับหลักประกันขั้นต่ำ ดังต่อไปนี้โดยเสมอภาค

(a) สิทธิที่จะได้รับแจ้งโดยพลันซึ่งรายละเอียดเกี่ยวกับสภาพและเหตุแห่งความผิดที่ถูกกล่าวหาในภาษาซึ่งบุคคลนั้นเข้าใจได้

(b) สิทธิที่จะมีเวลาและได้รับความสะดวกเพียงพอแก่การเตรียมการเพื่อต่อสู้คดีและติดต่อกับทนายความที่ตนเลือกได้

(c) สิทธิที่จะได้รับการพิจารณาโดยไม่ชักช้าเกินความจำเป็น

(d) สิทธิที่จะได้รับการพิจารณาต่อหน้าและสิทธิที่จะต่อสู้คดีด้วยตัวเอง หรือโดยผ่านผู้ช่วยเหลือทางกฎหมายที่ตนเลือก สิทธิที่บุคคลจะได้รับแจ้งให้ทราบถึงสิทธิในการมีผู้ช่วยเหลือทางกฎหมาย หากบุคคลนั้นไม่มีผู้ช่วยเหลือทางกฎหมาย ในกรณีใดๆ เพื่อประโยชน์แห่งความยุติธรรมบุคคลนั้นมีสิทธิที่จะมีผู้ช่วยเหลือทางกฎหมายซึ่งมีการแต่งตั้งให้โดยปราศจากค่าตอบแทน ในกรณีที่บุคคลนั้นไม่สามารถรับภาระในการจ่ายค่าตอบแทน

(e) สิทธิที่จะซักถามพยานซึ่งเป็นปรปักษ์ต่อตน และขอให้เรียกพยานฝ่ายตนมาซักถามภายใต้เงื่อนไข เดียวกับพยานซึ่งเป็นปรปักษ์ต่อตน

(f) สิทธิที่จะได้รับความช่วยเหลือจากล่ามโดยไม่คิดมูลค่าหากไม่สามารถเข้าใจหรือพูดภาษาที่ใช้ในศาลได้

ข้อ 26 บุคคลทั้งปวงย่อมเสมอภาคกันตามกฎหมาย และมีสิทธิที่จะได้รับความคุ้มครองเท่าเทียมกันตามกฎหมายโดยปราศจากการเลือกปฏิบัติใดๆ ในกรณีนี้ กฎหมายจะต้องห้ามเลือกปฏิบัติใดๆ และต้องประกันการคุ้มครองบุคคลทุกคนอย่างเสมอภาคและเป็นผลจริงจังกจากการเลือกปฏิบัติด้วยเหตุผล เช่น เชื้อชาติ ศิพ เพศ ภาษา ศาสนา ความคิดเห็นทางการเมืองหรือความคิดเห็นอื่นใด เผ่าพันธุ์หรือสังคม ทรัพย์สิน กำเนิดหรือสถานะอื่น ๆ

3.2 ระบบการดำเนินคดีอาญา

ระบบการดำเนินคดีอาญานั้น หากพิจารณาตามประวัติความเป็นมาของระบบการดำเนินคดีอาญาแล้ว สามารถแยกการดำเนินคดีอาญาออกเป็น 2 ระบบ คือการดำเนินคดีอาญาระบบไต่สวนโบราณ (Inquisitorial System) และการดำเนินคดีอาญาระบบกล่าวหา (Accusatorial System)

3.2.1 การดำเนินคดีอาญาแบบไต่สวนโบราณ (Inquisitorial System)

เป็นการดำเนินคดีอาญาโดยรัฐ (Public Prosecution) ที่เกิดขึ้นก่อนระบบกล่าวหา “ระบบไต่สวน” (Inquisitorial System) คือระบบการดำเนินคดีอาญาที่ไม่มีแยก “หน้าที่สอบสวนฟ้องร้อง” และ “หน้าที่พิจารณาพิพากษาคดี” ออกจากกัน แต่การดำเนินคดีอาญาทั้งหมดตกอยู่ในมือของบุคคลหรือองค์กรเดียว กล่าวคือ การดำเนินคดีอาญาก็คือการดำเนินคดีอาญาทั้งหมดตกอยู่ในมือของผู้พิพากษาหรือศาล³⁹ การดำเนินคดีอาญาแบบนี้ไม่มีผู้ฟ้องหรือผู้ถูกฟ้องมีแต่เพียงผู้ไต่สวนและผู้ถูกไต่สวน การค้นหาความจริงในระบบไต่สวนแบบโบราณเป็นแบบเหวี่ยงแห ผู้พิพากษาจะสอบสวนข้อเท็จจริงใดๆ ก็ได้โดยไม่มีข้อจำกัด การค้นหาความจริงจะใช้วิธีใดๆ ก็ได้ แม้กระทั่งการข่มขู่และทรมานร่างกายผู้ถูกไต่สวนเพื่อให้สารภาพผิด โดยที่ผู้ถูกไต่สวนไม่มีสิทธิใดๆ ทั้งสิ้นในการต่อสู้คดี การดำเนินคดีอาญารูปแบบนี้ใช้กันในประเทศต่างๆ ในยุโรปจนถึงศตวรรษที่ 19 ก็มีเหตุต้องเลิกใช้ไปเพราะมีผลเสียที่สำคัญ 2 ประการ ประการแรก เนื่องจากผู้พิพากษาเป็นผู้สอบสวนเรื่องราวที่เกิดขึ้นเพื่อค้นหาตัวผู้กระทำความผิดและนำตัวผู้กระทำความผิดมาพิจารณาพิพากษา กรณีจึงเป็นไปได้ที่ผู้พิพากษาจะเป็นกลาง ยิ่งผู้พิพากษามีบทบาทในคดีมากเท่าใด โอกาสที่ผู้พิพากษาจะมีอคติยิ่งมีมากเท่านั้น ประการที่สองการค้นหาความจริงที่ไม่มีข้อจำกัดทั้งในแง่เนื้อหาและในแง่วิธีการ ทำให้ผู้ถูกไต่สวนตกอยู่ในฐานะกรรมแห่งคดี กล่าวคือเขาไม่มีสิทธิใดๆ ทั้งสิ้นในการต่อสู้เพื่อให้ตนพ้นผิด⁴⁰

ในช่วงระยะเวลาถัดมา รูปแบบการดำเนินคดีในระบบไต่สวนค่อย ๆ เปลี่ยนแปลงไป มีการจำกัดบทบาทของผู้พิพากษาในการดำเนินคดีอาญาให้ลดน้อยลง กล่าวคือ ผู้พิพากษามีเพียงบทบาทในการพิจารณาพิพากษาคดีเท่านั้น ส่วนบทบาทในการสอบสวนและฟ้องร้องคดีถูกแยกออกไปเป็นบทบาทของ “ผู้ฟ้อง” ซึ่งภายหลังพัฒนามาเป็นองค์กรอัยการ ผู้พิพากษาจะหยิบยกเรื่องราวขึ้นพิจารณาพิพากษาเองไม่ได้ แต่จะต้องมีคำฟ้องจากผู้ฟ้องคดีกล่าวหาว่าใครเป็นผู้กระทำความผิดเรื่องใด การพิจารณาพิพากษาคดีของศาลกระทำไต่ต่อผู้ถูกฟ้อง และภายในขอบเขต

³⁹ คณิต ณ นคร, *อ้างแล้ว เชิงอรรถที่ 15* .หน้า 86-87.

⁴⁰ Roxin/ Schünemann, *Strafverfahrensrecht*, 27. Aufl., (München, C.H.Beck, 2012), §17, Rn.3. อ้างถึงใน กรรณิภรณ์ โกมลารชุน, *การพิจารณาคดีลับหลังจำเลยในคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง*, (สถาบันพระปกเกล้า 2562), น. 21.

ของวัตถุแห่งคดีที่ปรากฏในคำฟ้องเท่านั้น ผู้ถูกฟ้องถูกยกระดับจากกรรมในคดีขึ้นมาเป็นประธานในคดีมีสิทธิต่างๆ ในการต่อสู้คดี จนในที่สุดการดำเนินคดีอาญาก็กลายมาเป็นการดำเนินคดีอาญา ระบบที่อาศัยคำฟ้องหรือระบบกล่าวหา (Accusatorial System) ในปัจจุบัน⁴¹

ลักษณะสำคัญของระบบไต่สวนอาจสรุปลักษณะสำคัญ ดังนี้

1) ศาลเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการพิจารณาคดี มีอำนาจที่จะสืบพยานเพิ่มเติมหรืองดสืบพยานเพื่อค้นหาข้อเท็จจริงให้ได้ใกล้เคียงความจริงมากที่สุด การกำหนดระเบียบ วิธี เกี่ยวกับการสืบพยานมีน้อย ศาลมีอำนาจใช้ดุลพินิจได้กว้างขวางและยืดหยุ่นได้มาก

2) การพิจารณาคดีโดยเฉพาะในคดีอาญา จะมีลักษณะเป็นการดำเนินการระหว่างศาลกับจำเลย โจทก์มีบทบาทเป็นเพียงผู้ช่วยเหลือศาลค้นหาพยานหลักฐาน ส่วนระดับความช่วยเหลือที่โจทก์กับศาลจะร่วมมือกันมากน้อยเพียงใดขึ้นอยู่กับระบบของแต่ละประเทศ เช่นในประเทศฝรั่งเศสพนักงานอัยการอาจขึ้นนั่งชั่งถามพยานบนบัลลังก์เคียงคู่ผู้พิพากษาได้

3) ไม่มีกฎเกณฑ์การสืบพยานโดยเคร่งครัด โดยเฉพาะอย่างยิ่งจะไม่มียกเว้นการสืบพยาน (Exclusionary Rule) ที่เด็ดขาด แต่เปิดโอกาสให้มีการเสนอพยานหลักฐานทุกชนิดมาสู่ศาล และศาลมีอำนาจใช้ดุลพินิจได้กว้างขวาง⁴²

3.2.2 การดำเนินคดีอาญาในระบบกล่าวหา (Accusatorial System)

คือ ระบบการดำเนินคดีอาญาที่มีการแยก “หน้าที่สอบสวนฟ้องร้อง” และ “หน้าที่พิจารณาพิพากษาคดี” ออกจากกันให้องค์กรในการดำเนินคดีที่ต่างหากจากกันเป็นผู้ทำหน้าที่ทั้งสอง และยกฐานะของผู้ถูกกล่าวหา (ผู้ต้องหาและจำเลย) จากการเป็น “กรรมในคดี” ขึ้นเป็นประธานในคดี โดยระบบกล่าวหา (Accusatorial System) อันเป็นระบบการดำเนินคดีอาญาสมัยใหม่นั้น แท้จริงแล้วมิใช่การดำเนินคดีอาญาใหม่ แต่เป็นระบบการดำเนินคดีอาญาที่มีการแก้ไขข้อบกพร่องของการดำเนินคดีอาญาในระบบไต่สวน (Inquisitorial System) กล่าวคือการที่นานาประเทศเลิกใช้การดำเนินคดีอาญาในระบบไต่สวนนั้นก็เพราะเห็นกันว่าในการดำเนินคดีอาญาตามระบบไต่สวนผู้พิพากษามีอำนาจมากเกินไป มักมีอคติความลำเอียง และมักรู้สึกว่าเป็นองค์กรที่มีหน้าที่ปราบปราม ฉะนั้นเพื่อลดอำนาจของผู้พิพากษาและเพื่อจัดข้อผิดพลาดดังกล่าวจึงได้มีการตัดอำนาจผู้พิพากษาในส่วนที่เกี่ยวกับการสอบสวนฟ้องร้องออกไปให้องค์กรอีกองค์กรหนึ่งคือ

⁴¹ ภารกิจมัย โคมลารชุน, การพิจารณาคดีสืบหลังจำเลยในคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง, (สถาบันพระปกเกล้า 2562), หน้า 21.

⁴² อุดม รัฐอมฤต, “ผลของข้อสันนิษฐานตามกฎหมายต่อการกำหนดหน้าที่นำสืบในคดีอาญา”, วารสารนิติศาสตร์, ปีที่ 25, ฉบับที่ 2, น. 306 (มิถุนายน 2538).

อัยการหรือพนักงานอัยการ เป็นผู้ใช้หรือดำเนินการ ส่วนอำนาจหน้าที่ของศาลก็คงเหลือแต่อำนาจพิจารณาพิพากษาคดี⁴³

ในการดำเนินคดีอาญาระบบกล่าวหา (Accusatorial System) นั้น มีการแยกการดำเนินคดีอาญาออกเป็นสองชั้น คือ “การดำเนินคดีอาญาชั้นเจ้าพนักงาน” ชั้นหนึ่งกับ “การดำเนินคดีอาญาชั้นศาล” อีกชั้นหนึ่ง ซึ่งการดำเนินคดีอาญาทั้งสองชั้นนั้นแยกออกจากกัน กล่าวคือ เจ้าพนักงาน โดยเฉพาะอย่างยิ่งพนักงานอัยการมีความเป็นอิสระจากศาล ดังนั้น พนักงานอัยการจึงมีความเป็นอิสระในการดำเนินคดีหรือในการสั่งคดี พนักงานอัยการไม่ผูกมัดกับคำพิพากษาของศาล กล่าวคือ แม้ศาลจะได้เคยพิพากษาว่าการกระทำอย่างใดอย่างหนึ่งเป็นการกระทำที่ผิดกฎหมาย หรือเป็นการกระทำที่ไม่ผิดกฎหมาย หากพนักงานอัยการไม่เห็นพ้องด้วย พนักงานอัยการก็มีอำนาจที่จะสั่งและดำเนินการในทางตรงข้ามได้⁴⁴ ซึ่งลักษณะสำคัญของระบบกล่าวหาอาจสรุปลักษณะสำคัญได้ดังนี้

1) ศาลมีบทบาทจำกัด โดยเป็นเพียงผู้ตัดสินคดีเท่านั้น ไม่มีอำนาจในการสืบพยานเพิ่มเติมหรือช่วยคู่ความฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งแสวงหาพยานหลักฐาน

2) โจทก์กับจำเลยมีบทบาทสำคัญเป็นคู่ต่อสู้ซึ่งกันและกันอย่างเห็นได้ชัด ในคดีอาญา ศาลจะไม่ช่วยโจทก์แสวงหาพยานหลักฐานเพิ่มเติมแต่อย่างใด และหน้าที่ในการพิสูจน์การกระทำ ความผิดเป็นหน้าที่ของโจทก์โดยเฉพาะ

3) มีกฎเกณฑ์การสืบพยานที่ละเอียดและเคร่งครัดมาก ศาลมีโอกาใช้ดุลพินิจได้น้อย มีบทตัดพยานเด็ดขาด (Exclusionary Rule) ไม่ยอมให้ศาลรับพยานเข้าสู่สำนวนความ และการใช้คำถามในการซักถามหรือถามค้านพยาน ต้องเป็นไปตามกฎเกณฑ์โดยเคร่งครัด ดังนั้น ศาลอาจยกฟ้องโจทก์ทั้งๆที่ปรากฏว่าจำเลยกระทำความผิดได้ถ้าพยานหลักฐานที่โจทก์นำมาแสดงต่อศาลนั้น เป็นพยานหลักฐานที่ได้มาโดยไม่ชอบ⁴⁵

3.3 หลักกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา

3.3.1 หลักการค้นหาความจริง

การดำเนินคดีอาญาเป็นระบบการค้นหาและพิสูจน์ให้ได้ความจริงเกี่ยวกับการกระทำความผิดและตัวบุคคลผู้กระทำความผิด ซึ่งไม่ว่าจะเป็นระบบการดำเนินคดีอาญาระบบใดก็ย่อมประสงค์จะได้ตัวผู้กระทำความผิดที่แท้จริงมาดำเนินคดีและลงโทษโดยมิใช่ไปดำเนินคดีเอากับ

⁴³ คณิศ ณ นคร, *อ้างแล้ว เจริญธรรมที่ 14*, น. 88.

⁴⁴ *เพ็งอ้าง*, น. 89-90.

⁴⁵ อุดม รัฐอมฤต, *อ้างแล้ว เจริญธรรมที่ 42*, น. 306.

ผู้บริสุทธิ์หรือไปลงโทษผู้ที่ไม่ได้กระทำความผิด ระบบการดำเนินคดีอาญาแต่ละระบบจึงจำเป็นต้องมีการวางมาตรการตรวจสอบเพื่อเป็นหลักประกันว่าจะไม่ดำเนินคดีผิดคนหรือลงโทษผิดคน⁴⁶ ในการดำเนินคดีอาญาจึงต้องอาศัยความจริง และต้องเป็นความจริงที่ได้มาโดยชอบด้วยตามกระบวนการที่กฎหมายกำหนดเพื่อให้ได้มาซึ่งความจริงที่เป็นความจริงแท้ของเรื่อง

การที่ศาลจะค้นหาความจริงในคดีอาญา ต้องพิจารณาจากพยานหลักฐานที่นำเข้ามาสู่การพิจารณา ไม่ว่าจะเกิดจากการนำเสนอของกลุ่มความหรือพยานหลักฐานที่ศาลเรียกเข้ามาในคดี อาจแยกเป็น 2 ประเภท คือ

1) การค้นหาความจริงตามแบบ

การค้นหาความจริงตามแบบ หมายถึง การที่ศาลพิจารณาพยานหลักฐานที่กลุ่มความนำเสนอต่อศาลโดยพิจารณาว่า พยานหลักฐานนั้นยื่นมาโดยชอบหรือไม่ และเท่าที่ปรากฏหลักฐานที่นำเสนอมานั้นจึงวินิจฉัยได้ว่า การกระทำของจำเลยมีหลักฐานน่าเชื่อถือหรือไม่ว่าเป็นผู้กระทำความผิดการค้นหาความจริงตามแบบนี้พยานหลักฐานอาจได้มาโดยการยอมรับของกลุ่มความทั้งสองฝ่ายว่านำมาใช้เป็นพยานหลักฐานในคดีได้⁴⁷

การค้นหาความจริงตามแบบจะใช้ในประเทศที่ใช้กฎหมายระบบคอมมอนลอว์ที่มีการพิจารณาคดีของศาลที่ใช้ระบบต่อสู้ ได้แก่ อังกฤษและสหรัฐอเมริกา การค้นหาความจริงในคดีอาญาระบบคอมมอนลอว์เป็นการต่อสู้ทำนองเดียวกับคดีแพ่ง มีองค์ประกอบทั้งหมดสามฝ่าย ได้แก่ ศาล (Trial judge) พนักงานอัยการ (Prosecutor) และทนายจำเลย (Defense attorney)⁴⁸ ซึ่งศาลไม่มีหน้าที่ในการสืบพยานหลักฐานเพื่อวินิจฉัยข้อเท็จจริงในคดี⁴⁹ แต่เป็นหน้าที่ของกลุ่มความที่จะต้องนำพยานหลักฐานเข้าสืบเพื่อสนับสนุนข้ออ้างข้อเถียงของตน จึงมีการสร้างหลักแห่งความเป็นธรรม (Principle of fairness) โดยกลุ่มความต้องมาศาลในฐานะเท่าเทียมกัน ศาลจะวางตัวเป็นกลางอย่างเคร่งครัด คือจะวางเฉยในการค้นหาข้อเท็จจริงและมีบทบาทจำกัด⁵⁰ และมีบทบาทเป็นผู้ควบคุมระเบียบการพิจารณาคดี เป็นที่ปรึกษาในกระบวนการพิจารณาและตัดสินข้อเท็จจริง

⁴⁶ ซาติ ชัยเดชสุริยะ, *อ่าแล้ว เจริงรรถที่ 17*, น. 7.

⁴⁷ ณรงค์ ใจหาญ, *หลักกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา เล่ม 1*, พิมพ์ครั้งที่ 12, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2556), น.37.

⁴⁸ Paul B Weston, Kenneth M. Wells, *Law Enforcement and Criminal Justice : An Introduction*, (California : Goodyear publishing Company, Inc.,1972) p.161-179.

⁴⁹ *Ibid.*, p. 70-71.

⁵⁰ Catherine Elliott and Frances Quinn, *English Legal System*, third edition, (Harlow, : Pearson Education Limited, 2000), p. 237.

ของคณะลูกขุน และเป็นผู้พิพากษาชี้ขาดคดีในที่สุด นอกจากนั้นศาลในระบบคอมมอนลอว์ (Common Law) ยังเป็นองค์กรที่มีอิทธิพลสูงในการบังคับใช้กฎหมายอย่างมาก แนวคำพิพากษาเรื่องใดที่ศาลตัดสินไปแล้ว จะมีผลต่อผู้พิพากษาอื่นเพื่อใช้เป็นบรรทัดฐานในการตัดสินคดีต่อไป⁵¹

2) การค้นหาความจริงในเนื้อหา

การค้นหาความจริงตามในเนื้อหา หมายถึง การที่ศาลเข้ามาค้นหาความจริงด้วยตัวศาลเอง ทั้งนี้โดยพิจารณาจากพยานหลักฐานทั้งฝ่ายโจทก์และฝ่ายจำเลย และศาลอาจพิจารณาพยานที่ศาลเรียกมาให้การด้วย เพื่อให้ได้ความตามความเป็นจริงว่าข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้นเป็นอย่างไร ดังนั้นศาลจะเป็นผู้ซักถามพยานให้ได้ความจริงด้วยแทนที่จะเป็นการนำเสนอและซักถามจากโจทก์หรือจำเลย ซึ่งศาลมีอิสระในการรับฟังพยานหลักฐานในการค้นหาความจริงแท้ของเรื่องจนเป็นที่พอใจ โดยไม่ผูกมัดกับรูปแบบหรือคำร้องขอของผู้ใด⁵²

บทบาทของศาลหรือผู้พิพากษาในการค้นหาความจริงในการดำเนินกระบวนการพิจารณาความอาญาในระบบการตรวจสอบข้อเท็จจริงหรือกลุ่มประเทศระบบประมวลกฎหมาย (Civil Law) ซึ่งพัฒนาขึ้นในกลุ่มประเทศภาคพื้นยุโรปในรูปแบบการดำเนินคดีอาญาโดยรัฐ (Public prosecution) การดำเนินคดีอาญาไม่มีลักษณะของการต่อสู้ระหว่างคู่ความสองฝ่ายอย่างเช่นในอังกฤษ หากแต่ศาล อัยการ หรือแม้แต่นายความมีหน้าที่ในการค้นหาความจริงในคดีผู้เกี่ยวข้องในคดีอาญาทุกฝ่าย หรือองค์กรในการดำเนินคดีอาญาทุกองค์กรต้องร่วมมือกันในการค้นหาความจริงเพื่อใช้ในการพิสูจน์ความผิดหรือความบริสุทธิ์ของจำเลยโดยไม่จำกัดรูปแบบการค้นหาความจริงมีหลักเกณฑ์เพียงว่าจะใช้วิธีการที่ทำให้ผู้ถูกกล่าวหาตกเป็นกรรมในคดีไม่ได้เท่านั้น อัยการและตำรวจมีหน้าที่ค้นหาความจริงแท้ของเรื่องหรือความจริงในเนื้อหาโดยไม่ผูกมัดกับคำร้องขอของผู้ใด ศาลเองก็มีหน้าที่ต้องกระตือรือร้นในการค้นหาความจริง ฉะนั้น ในประเทศภาคพื้นยุโรป ศาลจึงเป็นผู้ถามพยานเองและจะค้นหาความจริงจนเป็นที่พอใจและสามารถสืบพยานเพิ่มเติมได้ ในการดำเนินคดีอาญาในประเทศภาคพื้นยุโรปจึงไม่มีเรื่องหน้าที่นำสืบอย่างเช่นการดำเนินคดีอาญาโดยประชาชน ทั้งนี้เพราะในการดำเนินคดีอาญาของประเทศกลุ่มภาคพื้นยุโรปไม่มีการต่อสู้และไม่มีคู่ความ⁵³

⁵¹ Paul B Weston, op. cit. footnote 48, p.161-179

⁵² ณรงค์ ใจหาญ, *อ่างแล้ว เจริญรอดที่ 47*, น. 37, และคณิต ณ นคร, *อ่างแล้ว เจริญรอดที่ 14*, น. 96.

⁵³ คณิต ณ นคร, "วิธีพิจารณาความอาญาไทย:หลักกฎหมายกับทางปฏิบัติที่ไม่ตรงกัน", *วารสารนิติศาสตร์*, ปี ที่ 15 ฉบับที่ 3 น. 4-7 (2528).

การดำเนินคดีอาญาในประเทศไทยเป็น “การดำเนินคดีอาญาโดยรัฐ” (Public prosecution) เช่นเดียวกับการดำเนินคดีอาญาภาคของประเทศพื้นยุโรป ซึ่งในการดำเนินคดีอาญาโดยรัฐนั้น ทุกฝ่ายต่างมีหน้าที่ต้องตรวจสอบความจริง ในการดำเนินคดีอาญาชั้นเจ้าพนักงาน เจ้าพนักงานมีหน้าที่ต้องตรวจสอบค้นหาความจริงของเรื่อง โดยไม่ผูกมัดกับคำขอหรือคำร้องของผู้ใด และในการดำเนินคดีอาญาชั้นศาล ทุกฝ่ายต่างมีหน้าที่กระตือรือร้นในการตรวจสอบค้นหาความจริงแท้ของเรื่องที่กล่าวหา ศาลเองก็จะวางเฉย (Passive) ไม่ได้ แม้ตามกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของไทย ศาลอาจพิจารณาพิพากษาคำรับสารภาพได้ แต่ศาลก็มีหน้าที่ต้องตรวจสอบค้นหาความจริงต่อไป โดยศาลจะละเลยหน้าที่ดังกล่าวไม่ได้⁵⁴

การค้นหาความจริงในคดีอาญาเพื่อพิสูจน์ความผิดของผู้ต้องหาหรือจำเลยนั้น เป็นเรื่อง ที่นานาประเทศให้ความสำคัญ ถือเป็นหลักสากลอันเกี่ยวเนื่องกับมาตรฐานทางสิทธิมนุษยชน ซึ่ง องค์การสหประชาชาติได้ให้การรับรองเรื่องการดำเนินคดีอาญาไว้เป็นมาตรฐานสากล โดยบัญญัติไว้ในปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน (Universal Declaration of Human Rights 1948) และ กติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิทางแพ่ง (พลเมือง) และทางการเมือง (International Covenant on Civil and Political Rights 1966) และมาตรฐานดังกล่าว ยังได้รับการบัญญัติรับรองในภูมิภาคต่าง ๆ ของโลก และองค์กรทางสิทธิมนุษยชนต่าง ๆ เช่น The European Convention Human Rights and Fundamental Freedoms 1950 เป็นต้น

3.3.2 หลักฟังความทุกฝ่าย

หลักฟังความทุกฝ่าย (principle of “audi alteram partem”) หมายความว่า จะต้องเปิดโอกาสให้ผู้ถูกกล่าวหาแก้ข้อกล่าวหาได้ กล่าวคือ ผู้ถูกกล่าวหาจะมีสิทธิที่จะโต้แย้งคัดค้าน (Right to full hearing) ซึ่งในการดำเนินคดีอาญาแบบกล่าวหา (Accusatorial System) ถือว่าผู้ถูกกล่าวหาเป็น ประชานในคดี (Procedural Subject) ผู้ถูกกล่าวหาจึงมีสิทธิต่างๆ ในอันที่จะสามารถต่อสู้คดีได้ อย่างเต็มที่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ถูกกล่าวหาจะต้องได้รับทราบว่าเขาถูกกล่าวหาว่าอย่างไร หรือถูก ฟ้องว่าอย่างไร เพื่อเขาจะได้มีโอกาสแก้ข้อกล่าวหาในชั้นเจ้าพนักงานหรือแก้ข้อกล่าวหาในฟ้องใน ชั้นศาลได้อย่างถูกต้อง⁵⁵ ฉะนั้น ในการดำเนินคดีอาญาจึงต้องมีการสอบสวนปากคำผู้ต้องหา ก่อน การฟ้องเสมอ หลักฟังความทุกฝ่ายเป็นหลักความยุติธรรมตามธรรมชาติ (Natural Justice) แต่เดิม เป็นหลักในทางกฎหมายวิธีพิจารณาของศาล และใช้บังคับในกรณีที่ไม่มีกฎหมายบัญญัติไว้หรือ บัญญัติไว้ไม่เพียงพอ หลักการดังกล่าวนี้ถือปฏิบัติมาเป็นเวลานานแล้วถือว่าเป็นมาตรการขั้นต่ำสุด ในการคุ้มครองสิทธิของประชาชน หลักการนี้มีต้นกำเนิดมาจากมหาบัตร Magna Carta

⁵⁴ คณิต ณ นคร, *อ้างแล้ว เจริญธรรมที่ 14*, หน้า 95-96.

⁵⁵ *เพ็งอ้าง*, หน้า 96.

ของประเทศอังกฤษ⁵⁶ โดยเห็นว่าในสังคมมีหลักเกณฑ์ที่ถูกและผิดเป็นภาวะวิสัย (Objective) ที่ไม่เปลี่ยนแปลงไป ตามกาลเวลาและสถานที่ และมนุษย์สามารถที่จะค้นพบกฎเกณฑ์ที่ถูกผิดนั้นได้ด้วยเหตุผลที่ได้รับจากการฟังความสองฝายนั่นเอง และจากบทบัญญัติดังกล่าวนี้ ทำให้การวินิจฉัยข้อพิพาทของศาลต้อง ยึดถือหลักความยุติธรรมตามธรรมชาติอย่างเคร่งครัด⁵⁷

หลักฟังความทุกฝายนั้น ศาลจะต้องแจ้งให้ผู้ถูกกล่าวหาได้ทราบข้อเท็จจริงเกี่ยวกับการกระทำความผิด เพื่อให้ผู้ถูกกล่าวหามีโอกาสเตรียมตัวหาข้อเท็จจริงและพยานหลักฐานเพื่อใช้ในการพิสูจน์ความผิดของตัวเอง อันเป็นการคุ้มครองสิทธิในการต่อสู้คดีของจำเลย ตลอดจนให้ผู้ถูกกล่าวหาแก้ไขข้อกล่าวหาและเสนอพยานหลักฐานสนับสนุนคำให้การของตน และจะต้องเป็นข้อเท็จจริงหรือพยานหลักฐาน ที่คู่กรณีแต่ละฝ่ายได้มีโอกาสทราบและมีโอกาสโต้แย้งแล้วเท่านั้นที่ศาลจะนำมาใช้เป็นพยานในการพิจารณาคดี ศาลไม่อาจนำข้อเท็จจริงหรือพยานหลักฐานที่คู่กรณีฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งไม่ได้มีโอกาส รับทราบและมีโอกาสโต้แย้งมาใช้ประกอบการพิพากษาคดีได้⁵⁸

หลักฟังความทุกฝ่ายมิใช่มุ่งคุ้มครองแต่จำเลยในขั้นตอนการดำเนินคดีในศาลเท่านั้น แต่คุ้มครองไปถึงผู้ต้องหาในชั้นสอบสวนคดีด้วย ขั้นตอนการสอบสวนผู้ต้องหาเป็นไปเพื่อให้โอกาสผู้ต้องหาในการรับทราบข้อเท็จจริงและข้อหา เพื่อให้มีโอกาสแก้ข้อหาและแสดงข้อเท็จจริงได้ ซึ่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 134 วรรคแรก ถึงวรรคสี่ และมาตรา 138 เป็นบทบัญญัติยืนยันหลักฟังความทุกฝ่ายในชั้นสอบสวน ส่วนการดำเนินคดีอาญาชั้นไต่สวนมูลฟ้องนั้น เป็นขั้นตอนการดำเนินคดีอาญาก่อนที่ศาลจะตั้งประทับฟ้องคดีไว้พิจารณา ผู้ถูกฟ้องจึงยังไม่ตกอยู่ในฐานะจำเลย จึงไม่มีสิทธิบางประการที่กฎหมายรับรองไว้สำหรับผู้ที่ตกเป็นจำเลยในคดีอาญา เช่น จำเลยไม่มีสิทธินำพยานมาสืบในชั้นไต่สวนมูลฟ้อง แต่ไม่ตัดสิทธิที่จำเลยจะมีทนายมาช่วยเหลือตามมาตรา 165 หรือสิทธิอื่นๆ ของผู้ต้องหาในคดีอาญา⁵⁹

⁵⁶ กมลชัย รัตนสกววงศ์, “หลักกฎหมายวิธีปฏิบัติในชั้นเจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครองของกลุ่ม ประเทศคอมมอนลอร์”, *วารสารนิติศาสตร์*, ปีที่ 15, ฉบับที่ 4, น. 7 (ธันวาคม 2528).

⁵⁷ H.W.R Wade, *Administrative Law*, 5 th edition, (oxford : Clarendon Press, 1983), p.424.

⁵⁸ สิทธิชัย เมตตามิตรพงศ์, “วิเคราะห์ข้อคดีข้อเสียในการพิจารณาคดีลับหลังจำเลย ตามพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยวิธีพิจารณาความอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง พ.ศ.2560”, (วิจัยส่วนบุคคล วิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร สถาบันวิชาการป้องกันประเทศ, 2560), น. 11.

⁵⁹ กรรภิรมย์ โกมลารชุน, *อ้างแล้ว เจริญธรรมที่ 41*, น. 28.

3.3.3 หลักวาจา

หลักวาจา (Principle of orality) หมายความว่า ในการดำเนินคดีในศาลต้องมีการสอบสวนด้วยวาจา กล่าวคือ การพิจารณาคดีอาญาจำเลยต้องให้การด้วยวาจา หรือจำเลยอาจให้การเป็นหนังสือได้แต่ต้องมีการสอบสวนด้วยวาจาอีก การสืบพยานก็ต้องทำด้วยวาจาและเฉพาะสิ่งที่ได้กระทำด้วยวาจากันมาแล้วเท่านั้นที่จะยกมาวินิจฉัยคดีได้ ความรู้ที่ได้มานอกการพิจารณาของศาลนั้น ศาลจะหยิบยกขึ้นวินิจฉัยคดีนั้นไม่ได้ และศาลจะหยิบยกเอาสิ่งที่ยอยู่นอกสำนวนมาวินิจฉัยไม่ได้ แม้ว่าสิ่งนั้นจะเป็นที่ทราบกันอยู่แก่ทุกคนในคดี และแม้จำเลยเองได้ยินยอมเห็นชอบที่จะให้หยิบยกขึ้นวินิจฉัยก็ตาม⁶⁰ ซึ่งตามกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาเยอรมันได้บัญญัติให้มีการอ่านพยานเอกสารที่ยื่นต่อศาลเพราะกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาเชื่อว่าจำเลยสามารถเข้าใจการพิจารณาคดีได้ดีด้วยวิธีการฟังมากกว่าด้วยวิธีการอื่น ทั้งระบบการตรวจสอบการทำหน้าที่ขององค์กรในกระบวนการยุติธรรมก็สามารถดำเนินไปได้อย่างมีประสิทธิภาพมากกว่าเมื่อการพิจารณาคดีกระทำด้วยวาจาโดยเปิดเผย อย่างไรก็ตาม หลักวาจาอาจเป็นต้นเหตุก่อให้เกิดความล่าช้าและเพิ่มความซับซ้อนในการดำเนินคดีอาญาได้ โดยเฉพาะในคดีอาชญากรรมทางเศรษฐกิจที่จะต้องมีการนำเสนอพยานหลักฐานที่ได้มาในชั้นสอบสวนทั้งหมดเข้าสู่การพิจารณาของศาล และที่จะปฏิเสธไม่ได้คือ หลักวาจาถูกออกแบบมาสำหรับคดีอาญาที่สามารถพิจารณาให้เสร็จสิ้นภายในระยะเวลาไม่มากนัก อันเป็นคดีซึ่งสิ่งที่ได้กระทำด้วยวาจาในศาลยังสดใหม่และชัดเจนอยู่ในขณะที่สิ้นสุดการพิจารณาแล้ว แนวโน้มในอนาคตจึงน่าจะเป็นไปในแนวทางที่ว่าผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในคดีมีสิทธิแต่เพียงแสดงความเห็นของตนต่อประเด็นต่าง ๆ ในคดีเป็นเอกสาร และหากคู่ความฝ่ายใดต้องการ ก็สามารถขอให้ศาลสั่งให้มีการพิจารณาด้วยวาจาตามมาได้⁶¹

3.3.4 หลักเปิดเผย

หลักเปิดเผย (Principle of public trial) หมายความว่า ในการพิจารณาและสอบพยานในศาลประชาชนทุกคนมีสิทธิเข้าฟังได้ เพื่อเปิดโอกาสให้ประชาชนได้ควบคุมการทำงานของศาล โดยการพิจารณาคดีต้องกระทำในห้องพิจารณาคดีที่ระหว่างพิจารณาคดีนั้นตามปกติ ประชาชนทุกคนมีสิทธิที่จะเข้าฟังการพิจารณาคดีได้ แม้การพิจารณาคดีใดคดีหนึ่งจะกระทำในห้องพิจารณาขนาดเล็กและจำนวนผู้ฟังที่เข้าไปฟังได้มีจำนวนจำกัดก็ตาม ก็ยังถือว่าไม่ผิดหลักเปิดเผย แต่ถ้าห้องพิจารณาคดีคับแคบมากจนผู้ฟังไม่อาจจะร่วมในการพิจารณาคดีได้ ดังนี้ ต้องถือว่าการพิจารณาคดี

⁶⁰ คณิต ฒ นคร, *อ้างแล้ว เจริญธรรมที่ 14*, น. 98-99.

⁶¹ Weigend, *Unverzichtbares im Strafverfahrensrecht*, ZStW 2001, 271, 286-287. อ้างถึงใน กรรภิรมย์ โภมลารุณ, การพิจารณาคดีลับหลังจำเลยในคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง, (สถาบันพระปกเกล้า 2562), น. 29.

นั้นขัดต่อหลักเปิดเผย⁶² การพิจารณาโดยเปิดเผยนอกจากจะเป็นประโยชน์ต่อการให้สาธารณะได้รู้เห็นการทำงานของกระบวนการยุติธรรมทางอาญาในชั้นศาลอันเป็นส่วนหนึ่งของการตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐแล้ว ยังเกี่ยวข้องกับสิทธิของจำเลยในคดีอาญาที่จะได้เผชิญหน้ากับโจทก์เพื่อการพิสูจน์ความจริงในคดีอันจะเป็นประโยชน์ต่อการอำนวยความยุติธรรมด้วย⁶³

อย่างไรก็ตาม หลักการพิจารณาคดีโดยเปิดเผยไม่ได้หมายความว่าประชาชนทุกคนที่ประสงค์จะเข้าร่วมรับรู้การพิจารณาจะได้รับอนุญาต เพราะหลักการนี้ก็ยังคงมีข้อจำกัดอยู่ ด้วยเหตุที่ศาลไม่จำเป็นต้องจัดหาห้องพิจารณาที่กว้างขวางพอที่จะรับประชาชนทุกคนได้ หากว่าห้องพิจารณาแน่นขนัด หรือศาลจำเป็นต้องใช้เนื้อที่ในห้องพิจารณาเพื่อประโยชน์ในการดำเนินกระบวนการพิจารณา ศาลก็สามารถที่จะให้ประชาชนที่เข้าร่วมรับรู้ในการพิจารณาออกจากห้องพิจารณานั้นได้ หรือในกรณีที่ศาลได้เปิดการพิจารณาคดีแต่ไม่มีประชาชนเข้าร่วมในการพิจารณา ศาลก็ไม่จำเป็นต้องหยุดการพิจารณาแต่อย่างใด⁶⁴

หลักในการพิจารณาคดีที่ต้องกระทำโดยเปิดเผยของไทย ถูกบัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของไทย มาตรา 172 “การพิจารณาและสืบพยานในศาล ให้ทำโดยเปิดเผยต่อหน้าจำเลย เว้นแต่บัญญัติไว้เป็นอย่างอื่น” ซึ่งเป็นหลักที่สืบเนื่องมาจาก “หลักนิติรัฐ” (Principle of Legal State) อันเป็นหลักแสดงความเป็นประชาธิปไตย และเป็นคุณลักษณะที่ดีของวิธีพิจารณาความอาญาประการหนึ่ง อย่างไรก็ตาม ในกรณีที่ศาลเห็นสมควรเพื่อประโยชน์แห่งความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชนหรือเพื่อป้องกันความลับอันเกี่ยวกับความปลอดภัยของประเทศมิให้ล่วงรู้ถึงประชาชน ศาลมีอำนาจสั่งให้พิจารณาเป็นการลับได้ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของไทย มาตรา 177⁶⁵

⁶² คณิต ณ นคร, *อ้างแล้ว เจริญธรรมที่ 14*, น. 101-102.

⁶³ ชชาติ ชัยเดชสุริยะ, *อ้างแล้ว เจริญธรรมที่ 17*, น. 104.

⁶⁴ Rollin M. Perkins, Ronald N. Boyce, *Criminal law and Procedure*, 5th edition (Foundation Press, 1977), p.1031-1034.

⁶⁵ คณิต ณ นคร, *อ้างแล้ว เจริญธรรมที่ 14*, น. 101.

บทที่ 4

การดำเนินคดีอาญาโดยจำเลยไม่ปรากฏตัวต่อศาลในต่างประเทศ

การดำเนินคดีอาญามีวัตถุประสงค์เพื่อให้ได้ตัวผู้กระทำความผิดที่แท้จริงมารับโทษ โดยผ่านกระบวนการค้นหาความจริงภายใต้เงื่อนไขที่กฎหมายกำหนด ซึ่งในกระบวนการค้นหาความจริงอาจส่งผลกระทบต่อสิทธิเสรีภาพของบุคคล จึงจำเป็นต้องมีขั้นตอนการตรวจสอบและกลั่นกรองให้แน่ชัดว่าผู้ถูกกล่าวหากระทำความผิดจริงเพื่อเป็นหลักประกันให้กับผู้ถูกกล่าวหาว่าเขาจะได้รับความเป็นธรรมในการพิจารณาคดี ในกระบวนการค้นหาความจริงต้องกระทำโดยคำนึงถึงสิทธิและเสรีภาพของจำเลยในฐานะประธานของคดี อันเป็นไปตามข้อสันนิษฐานของกฎหมายว่าทุกคนย่อมบริสุทธิ์อยู่เสมอจนกว่าจะมีคำพิพากษาถึงที่สุดว่าบุคคลนั้นกระทำความผิด ซึ่งสอดคล้องกับสิทธิขั้นพื้นฐานตามหลักสากลและมีวัตถุประสงค์เพื่อคุ้มครองผู้ซึ่งถูกกล่าวหาว่ากระทำความผิดให้มีโอกาสต่อสู้คดีได้อย่างเป็นธรรม ฉะนั้น ในการดำเนินกระบวนการพิจารณาทางอาญาซึ่งเริ่มตั้งแต่ชั้นประทับฟ้องจึงต้องกระทำต่อหน้าจำเลย และจำเป็นต้องมีตัวจำเลยมาฟ้องคดีต่อศาลเพื่อให้จำเลยได้ทราบข้อเท็จจริงที่เป็นเหตุแห่งการกล่าวหาว่ากระทำความผิดและมีโอกาสหาพยานหลักฐานมาต่อสู้เพื่อพิสูจน์ความผิดของตัวเอง อันเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานของจำเลยในการต่อสู้คดีได้อย่างเต็มที่ ซึ่งเป็นหลักสากลที่นานาประเทศถือปฏิบัติอย่างเคร่งครัด อย่างไรก็ตามในบางกรณีศาลไม่อาจดำเนินคดีโดยมีตัวจำเลยได้ ซึ่งอาจเกิดจากการที่จำเลยกระทำความผิดแล้วหลบหนีไปหรือด้วยเหตุอื่นที่ไม่สามารถนำตัวจำเลยมาศาลได้ ซึ่งในบทนี้จะกล่าวถึงหลักการดำเนินคดีอาญาทั่วไปรวมถึงหลักการดำเนินคดีอาญาในกรณีที่จำเลยไม่ปรากฏตัวต่อศาลตามกฎหมายต่างประเทศ

4.1 ประเทศฝรั่งเศส

4.1.1 หลักการดำเนินคดีอาญาทั่วไป

4.1.1.1 ระบบศาลของประเทศฝรั่งเศส

ในระบบกฎหมายฝรั่งเศสในคดีอาญาได้มีการแบ่งแยกระบบศาลออกเป็นสองส่วน คือ ศาลที่รับผิดชอบในการไต่สวน (Les juridictions d'instruction) และศาลที่รับผิดชอบในการพิจารณา

คดี (Les juridiction de jugement) โดยศาลพิจารณาคดีตัดสินคดี แบ่งเป็น ศาลแขวง (Tribunaux de police) ศาลมัธยมโทษ (Tribunaux correctionnels) และศาลลูกขุน (Cour d'assises)⁶⁶

1) ศาลแขวง (Tribunaux de police) เป็นศาลตำรวจที่มีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีลหุโทษ (Contravention)⁶⁷ มีผู้พิพากษาคนเดียวเป็นองค์คณะมีอำนาจชี้ขาดตัดสินคดีได้

2) ศาลมัธยมโทษ (Tribunaux correctionnels) มีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีความผิดมัธยมโทษหรือความผิดที่มีโทษปานกลาง (délit) ได้แก่ คดีที่มีโทษจำคุกหรือปรับไม่เกิน 3,750 ยูโร⁶⁸ องค์คณะประกอบด้วยประธาน 1 คน และผู้พิพากษา 2 คน

3) ศาลลูกขุน (Cour d'assises) มีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีความผิดที่มีโทษอุกฉกรรจ์ (Crime) การพิจารณาความผิดที่มีโทษอุกฉกรรจ์โดยศาลลูกขุน มีลักษณะแตกต่างจากการพิจารณาคดีในความผิดลหุโทษและศาลมัธยมโทษ คือศาลทั่วไปในการพิจารณาพิพากษาคดีอาจมีเฉพาะผู้พิพากษาอาชีพ แต่ในศาลลูกขุน การพิจารณาพิพากษาคดีกระทำโดยผู้พิพากษาอาชีพ 3 คน รวมกับคณะลูกขุนอีก 9 คน ซึ่งมาจากประชาชนที่ได้รับเชิญมาร่วมการพิจารณาพิพากษาคดี⁶⁹

ศาลอุทธรณ์ (Cour d'appel) มีอำนาจพิจารณาอุทธรณ์คำพิพากษาในคดีแพ่งและคดีอาญา กระบวนการพิจารณาอุทธรณ์เริ่มจากการไต่สวนพิจารณาคดีใหม่ทั้งคดี โดยศาลอุทธรณ์ไม่ต้องถือตามข้อเท็จจริงและข้อกฎหมายที่พิจารณาได้ความตามศาลชั้นต้น ด้วยเหตุที่คดีที่ขึ้นสู่การพิจารณาของศาลอุทธรณ์ประกอบด้วยคดีหลายประเภททั้งคดีแพ่งและคดีอาญา ศาลอุทธรณ์จึงต้องประกอบด้วยผู้พิพากษาที่มีความเชี่ยวชาญในหลายๆ คดี สาขานอกจากความรู้ในเรื่องคดีแพ่งและคดีอาญาทั่วไป ดังนั้น ศาลอุทธรณ์จึงได้มีการแบ่งผู้พิพากษาเป็นองค์คณะความเชี่ยวชาญเฉพาะด้าน⁷⁰

ศาลฎีกา (Cour de cassation) ศาลฎีกาเป็นศาลสูงในระบบกฎหมายฝรั่งเศส รับพิจารณาเฉพาะปัญหาข้อกฎหมายเท่านั้น จะไม่รับพิจารณาปัญหาข้อเท็จจริง หากศาลฎีกาเห็นว่าศาลล่างได้ปรับข้อกฎหมายเข้ากับข้อเท็จจริงได้ถูกต้องแล้ว ศาลฎีกาจะยกฎีกาดังกล่าว มีผลเป็นการยืนตามคำพิพากษาของศาลล่างและคดีดังกล่าวเป็นอันถึงที่สุด หากศาลฎีกาเห็นว่าศาลล่างยังปรับ

⁶⁶ Walter Cairns & Robert Mckeon, Introduction to French Law, (London : Cavendish Pub,1995), p.32-33.

⁶⁷ Code de Procédure Pénale Article 521.

⁶⁸ Code de Procédure Pénale Article 381.

⁶⁹ Christian Dadomo and Susan Farran, The French Legal System, (London : Sweet & Maxwell, 1996, 2 nd.ed.), p.211.

⁷⁰ Walter Cairns & Robert Mckeon, *supra note 66*, p.35.

ข้อเท็จจริงไม่ถูกต้อง ศาลฎีกาสามารถยกคำพิพากษาของศาลล่างแล้วส่งไปให้อีกศาลหนึ่งในชั้นเดียวกันได้ โดยศาลฎีกามีประมุข คือประธานศาลฎีกา แบ่งโครงสร้างเป็น 6 แผนกตามความเชี่ยวชาญของผู้พิพากษาคณะนั้นๆ ได้แก่ แผนกนิติกรรมสัญญา แผนกครอบครัว แผนกทรัพย์สิน แผนกเอกสารสัญญา แผนกสังคม (Chambre sociale) และแผนกความผิดอาญา แต่ละแผนกมีผู้พิพากษาประมาณ 15 คน มีประธานเป็นหัวหน้าแผนก องค์คณะผู้พิพากษาในแต่ละคดีจะมีจำนวน 5 คน⁷¹

4.1.1.2 กระบวนวิธีพิจารณาความ

กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาฝรั่งเศส (Code de procédure pénale) ได้แบ่งกระบวนวิธีพิจารณาความอาญาออกเป็น 2 ขั้นตอน แบบเดียวกับประเทศที่ใช้ระบบประมวลกฎหมายซึ่งมีลักษณะเป็นการดำเนินคดีในระบบกล่าวหา (Procédure accusatoire) ได้แก่ ขั้นตอนก่อนการฟ้องคดีอาญา และขั้นตอนหลังการฟ้องคดีอาญา เหตุที่มีการแบ่งการดำเนินคดีอาญาออกเป็น 2 ขั้นตอนนั้นก็เพื่อมิให้ศาลเป็นผู้ใช้อำนาจฝ่ายเดียว⁷² ขั้นตอนก่อนฟ้องคดีซึ่งเป็นขั้นตอนหาข้อเท็จจริงจะมีเจ้าพนักงานตำรวจ (Gendarmerie) ทำหน้าที่ในการสอบสวนหาข้อมูลและพยานหลักฐานต่างๆ ทั้งวัตถุพยานและพยานบุคคลร่วมกับพนักงานอัยการ (Procureur)⁷³ สำหรับคดีอุกฉกรรจ์ ภายหลังจากเจ้าพนักงานตำรวจควบคุมตัวไว้เกิน 24 ชั่วโมงแล้ว ขั้นตอนต่อไปคือการไต่สวนโดยผู้พิพากษา (Juge d'instruction) ซึ่งจะต้องได้รับคำร้องขอจากพนักงานอัยการ (Requisitoire introductive) เสียก่อน ผู้พิพากษาไต่สวนจึงจะมีอำนาจในการสอบสวนได้ ผู้พิพากษาจะมีอำนาจหน้าที่ในการรวบรวมพยานหลักฐานต่างๆ เพื่อพิสูจน์ความผิดและความบริสุทธิ์ของผู้ต้องหาพร้อมกับพนักงานอัยการ หลังจากผู้พิพากษาทำการสอบสวนคดีเสร็จสิ้นและมีการสรุปสำนวนแล้ว สำนวนคดีจะถูกส่งต่อไปยังพนักงานอัยการซึ่งจะเป็นผู้ทำหน้าที่ตรวจสอบและประเมินว่าพยานบุคคลและพยานหลักฐานต่าง ๆ ครบถ้วนเพียงพอที่จะฟ้องคดีไปยังศาลหรือไม่ หากเห็นว่ายังไม่เพียงพอ ก็สามารถให้คำแนะนำไปยังผู้พิพากษาที่ทำการสอบสวนเพื่อขอให้ทำการสอบสวนเพิ่มเติมได้ อย่างไรก็ตาม พนักงานอัยการมีอำนาจเพียงให้คำแนะนำเท่านั้น หากผู้พิพากษาที่ทำการสอบสวน

⁷¹ Ibid. p.37-38.

⁷² ณรงค์ ใจหาญ, “สิทธิผู้ต้องหา จำเลย และผู้ต้องโทษในคดีอาญา (รายงานการศึกษาวิจัย), (กรุงเทพมหานคร : กองทุนพัฒนากฎหมายสำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา, 2540), น. 63.

⁷³ Jacqueline Hodgson, *French Criminal Justice*, (Portland: Hart Publishing, 2005), p.75.

ไม่เห็นด้วยกับคำแนะนำดังกล่าวก็จะต้องมีการส่งเรื่องให้แก่ศาลอุทธรณ์เพื่อตัดสินชี้ขาด⁷⁴ ส่วนขั้นตอนหลังฟ้องจะเป็นหน้าที่ของศาล

การดำเนินคดีอาญาของฝรั่งเศสแบ่งประเภทความผิดทางอาญาตามประมวลกฎหมายอาญาของฝรั่งเศส (Code pe'nal) ออกเป็น 3 ประเภท ได้แก่

1) ความผิดลหุโทษ (Les contraventions) ได้แก่ความผิดที่ไม่มีโทษร้ายแรง มีอัตราโทษเพียงปรับหรือการจำกัดสิทธิบางประการที่กำหนดเอาไว้ในมาตรา 131-12 และความผิดที่มีโทษปรับตามมาตรา 131-13 ความผิดลหุโทษจะทำการพิจารณาพิพากษาในศาล Tribunal de police ซึ่งใช้ผู้พิพากษาอาชีพคนเดียวในการพิจารณา

2) ความผิดมัชฌิมโทษ (Les délits) หรือความผิดที่มีโทษปานกลาง ได้แก่ คดีที่มีโทษจำคุกตั้งแต่ 2 ปี ถึง 10 ปี

3) ความผิดอุกฉกรรจ์ หรือความผิดอุกฤษโทษ (Les crime) ได้แก่ คดีความผิดที่มีโทษจำคุกตั้งแต่ 10 ปี ถึงจำคุกตลอดชีวิต

ความผิดอุกฉกรรจ์หรือความผิดอุกฤษโทษจะทำการพิจารณาพิพากษาในศาลลูกขุน (Cour d'assises) ซึ่งองค์คณะประกอบด้วยผู้พิพากษาอาชีพ 3 คน โดยมีหัวหน้าองค์คณะเป็นผู้พิพากษาศาลอุทธรณ์และศาลลูกขุนอีก 9 คน ที่ได้รับเลือกโดยการจับฉลากจากประชาชนที่มีสิทธิเลือกตั้งคณะผู้พิพากษาและลูกขุนจะร่วมกันตัดสินว่าจำเลยกระทำความผิดหรือไม่ และวางกำหนดโทษ คู่ความจะอุทธรณ์คำพิพากษาของศาลนี้ไม่ได้ แต่อาจร้องขอให้ศาลฎีกาตรวจสอบให้ได้⁷⁵

4.1.2 การดำเนินคดีอาญาโดยจำเลยไม่ปรากฏตัวต่อศาลในประเทศฝรั่งเศส

การดำเนินกระบวนการพิจารณาในชั้นศาลอาญาของฝรั่งเศสเป็นไปตามหลักฟังความทุกฝ่าย (Principe de contradictorie) ซึ่งต้องประกอบด้วยหลักการสำคัญ 3 ประการ คือ 1) การดำเนินกระบวนการพิจารณาของศาลต้องกระทำต่อหน้าจำเลย 2) จำเลยมีที่ปรึกษาและได้รับทราบข้อกล่าวหา 3) คู่ความ โดยเฉพาะจำเลยมีส่วนร่วมในกระบวนการพิจารณา หลักการในสองประการหลังมีลักษณะเป็นหลักประกันให้กับจำเลยที่มาปรากฏตัวต่อหน้าศาล ซึ่งการมาปรากฏตัวของจำเลย

⁷⁴ นิชฌาน หัสรังค์, กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของไทยกับฝรั่งเศส – เปรียบเทียบในภาพรวม, สำนักการต่างประเทศ กระทรวงยุติธรรม (2556), หน้า 17.

⁷⁵ พงษ์เทพ เทพกาญจนา, วารสารกฎหมายทั่วไป : การดูงานระบบงานยุติธรรมในประเทศฝรั่งเศส (ตอนที่ 2), อุลพาห, เล่ม 2, ปีที่ 36 (มีนาคม-เมษายน 2532), น. 119. และชาติรี สุวรรณฉนิ, ระบบศาลยุติธรรมของฝรั่งเศส, อัยการนิเทศ, ฉบับที่ 3, เล่มที่ 52 (2533), น. 383.

ในกระบวนการพิจารณาในศาลเป็นหลักการสำคัญที่จะขาดเสียไม่ได้ ดังที่ศาลมนุษยชนแห่งยุโรป (Cour européenne des droits de l'homme) ได้มีคำวินิจฉัยเป็นบรรทัดฐานไว้ว่า จำเลยไม่ว่าจะตกอยู่ในอำนาจศาลแล้วหรือไม่ ก็ต้องมาปรากฏตัวต่อศาล สาระสำคัญอยู่ที่ปรากฏตัวระหว่างการพิจารณา แต่จำเลยอาจไม่จำเป็นต้องปรากฏตัวในวันที่ศาลอ่านคำพิพากษาได้⁷⁶

ในการดำเนินคดีอาญาโดยหลักการทั่วไปต้องกระทำต่อหน้าจำเลย แต่ในบางกรณีการดำเนินกระบวนการพิจารณาก็มีข้อจำกัดซึ่งไม่อาจกระทำต่อหน้าจำเลยได้ เช่น ในกรณีที่จำเลยหลบหนีหรือไม่มาศาลโดยปราศจากเหตุอันสมควร ถือว่าเป็นการละสิทธิในการเข้าร่วมการพิจารณาคดีของตนซึ่งกฎหมายวิธีพิจารณาคriminalความอาญาฝรั่งเศสได้วางหลักในการดำเนินกระบวนการพิจารณาลับหลังจำเลยได้ทั้งในคดีความผิดอุกฉุกฉุกโทษและความผิดมัจฉิมโทษ ดังนี้

ก. คดีอาญาที่มีโทษระดับสูง หรือความผิดอุกฉุกฉุกโทษ (Les crime) โดยหลักจะต้องดำเนินกระบวนการพิจารณาต่อหน้าจำเลยเสมอ การดำเนินกระบวนการพิจารณาลับหลังจำเลยสามารถกระทำได้ในกรณีที่จำเลยหลบหนีหรือไม่มาต่อผู้คดี เพราะถือว่าจำเลยมีหน้าที่ต้องมาต่อผู้เพื่อแสดงความบริสุทธิ์ของตน หากจำเลยไม่มาศาลตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาฝรั่งเศส มาตรา 627-21 เดิมถือว่าเป็นกบฏต่อกฎหมาย จะถูกพักการใช้สิทธิในฐานะพลเมืองและจะถูกยึดทรัพย์สินในระหว่างการสอบสวน และต้องห้ามใช้สิทธิทางศาล ในระหว่างนั้นบุคคลที่พบเห็นจำเลยมีหน้าที่ต้องแจ้งให้ทางการทราบถึงสถานที่ที่จำเลยหลบซ่อนตัวอยู่ กรณีนี้ศาลมีอำนาจที่จะพิจารณาคดีลับหลังจำเลยได้ อย่างไรก็ตาม ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาฝรั่งเศสปัจจุบันได้มีการยกเลิกบทบัญญัติในหมวดการพิจารณาคดีลับหลังจำเลย (Des contumaces) ตั้งแต่มาตรา 627-21 ถึงมาตรา 641 ทั้งหมดแล้ว⁷⁷ เนื่องจากศาลสิทธิมนุษยชนแห่งยุโรป (ECHR) ได้มีคำวินิจฉัยในคดี Krombach ว่ากระบวนการวิธีพิจารณาคดีลับหลังแบบ Contumance ขัดต่อหลักการพิจารณาคดีที่เป็นธรรม โดยในคดีนี้ จำเลยในคดีอาญาถูกศาลฝรั่งเศสพิพากษาลงโทษโดยการพิจารณาคดีลับหลัง ตัวเขาได้ร้องต่อศาลสิทธิมนุษยชนแห่งยุโรปว่า การพิจารณาคดีลับหลังแบบ Contumance ขัดต่ออนุสัญญายุโรปว่าด้วยสิทธิมนุษยชน ค.ศ. 1950 (La Convention européenne des droit de l'homme) ศาลสิทธิมนุษยชนแห่งยุโรปจึงวินิจฉัยในคดี Krombach C/France du 13 Février 2001 ว่ากระบวนการพิจารณาคดีลับหลัง

⁷⁶ อุดม รัฐอมฤต, “วิธีพิจารณาโดยไม่มีตัวจำเลยในคดีอาญา,” วารสารนิติศาสตร์, ปีที่ 48 ฉบับที่ 2, น.224 (มิถุนายน 2562).

⁷⁷ อุทัย อาทิวา, คู่มือกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาเล่ม 1 ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับระบบกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา, พิมพ์ครั้งที่ 3, (กรุงเทพมหานคร : วิ.เจ. พรินต์ติ้ง, 2559), น. 144-145.

แบบ Contumance ขัดต่อหลักการพิจารณาคดีที่เป็นธรรม ซึ่งที่ประชุมใหญ่ศาลฎีกาก็ได้เดินตามคำวินิจฉัยของศาลสิทธิมนุษยชนแห่งยุโรปในคดีดังกล่าว โดยวินิจฉัยว่ากระบวนการพิจารณาคดีของศาลซึ่งพิจารณาและพิพากษาหลังจำเลยที่หลบหนีโดยที่ไม่ให้โอกาสทนายความของจำเลยที่มาศาลในการต่อสู้คดีแทนจำเลย ขัดแย้งกับสิทธิของจำเลยที่จะได้รับการพิจารณาคดีที่เป็นธรรมและสิทธิของจำเลยทุกคนที่จะได้รับการช่วยเหลือจากทนายความ ในการต่อสู้คดี ซึ่งต่อมาฝ่ายนิติบัญญัติของฝรั่งเศสก็ได้แก้ไขปรับปรุงประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 410 วรรคสาม โดยบัญญัติว่า ถ้ามีทนายความจำเลยอยู่ในการพิจารณาคดีเพื่อทำหน้าที่ต่อสู้คดีแทนจำเลย ศาลต้องรับฟังการต่อสู้คดีของทนายความจำเลยตามที่ทนายความจำเลยร้องขอ⁷⁸

กระบวนการพิจารณาคดีความผิดอุกฤษฏ์โทษในฝรั่งเศสซึ่งกระทำโดยคณะลูกขุน (La cour d'assises) โดยปกติจะต้องมีจำเลยอยู่ตลอดการพิจารณาคดีเช่นเดียวกับระบบวิธีพิจารณาความอาญาทั่วไป ตามบทบัญญัติของมาตรา 317 ถึง 320-1 แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญานั้น บัญญัติให้จำเลยต้องปรากฏตัวในการพิจารณาคดี ถ้าจำเลยปฏิเสธไม่มาปรากฏตัวในศาล มาตรา 319 ให้อำนาจประธานศาลลูกขุนออกหมายเรียกจำเลยมา โดยศาลสามารถขอความช่วยเหลือจากกองกำลังของรัฐในการจัดการดังกล่าวได้ตามมาตรา 320 ถ้าจำเลยไม่ปฏิบัติตามหมายเรียกประธานศาลลูกขุนอาจสั่งให้กองกำลังนำตัวจำเลยมาศาล หรือกรณีที่จำเลยไม่มาศาลโดยปราศจากเหตุอันสมควรตั้งแต่เวลาเริ่มการพิจารณาคดีนัดแรก หรือระหว่างการพิจารณาคดีและสืบพยานไม่ว่านัดใด ศาลลูกขุนมีอำนาจพิจารณาคดีลับหลังจำเลย (Défaut criminel) ได้ หากไม่มีเหตุที่จะรอการพิจารณาไว้จนกว่าจะได้ตัวจำเลยมาดังที่บัญญัติไว้ในมาตรา 379-2 ซึ่งในการพิจารณาคดีลับหลังจำเลย ศาลลูกขุนจะทำการไต่สวนข้อเท็จจริงตามข้อกล่าวหาของโจทก์ โดยไม่จำเป็นต้องมีคณะลูกขุนเป็นองค์คณะ เว้นแต่มีจำเลยร่วมในการพิจารณาคดีดังกล่าวหรือการที่จำเลยไม่มาศาลนั้นเกิดขึ้นหลังจากที่ได้เริ่มการพิจารณาและสืบพยานแล้วตามมาตรา 379-3 ถ้าจำเลยมีทนายความต่อสู้คดีแทน ศาลจะต้องรับฟังทนายความของจำเลย อย่างไรก็ตาม ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 379-4 บัญญัติว่า ถ้าจำเลยซึ่งถูกพิพากษาลงโทษโดยการพิจารณาที่กระทำลับหลังตนนั้นถูกคุมขังหรือถูกจับได้เมื่อไรก่อนที่อายุความการลงโทษจะสิ้นสุดลง คำพิพากษาของศาลลูกขุนเป็นอันตกไปทุกข้อ และจะมีการพิจารณาคดีใหม่โดยศาลลูกขุนตามบทบัญญัติมาตรา 269 ถึงมาตรา 379-1⁷⁹

⁷⁸ เฟ็งอ้าง, น. 63-64.

⁷⁹ เฟ็งอ้าง, น. 61-62.

ฉะนั้น ในกรณีที่จำเลยไม่ปรากฏตัวต่อศาลในวันเริ่มการพิจารณา ไม่ว่าจะเป็กรณที่จำเลยไม่ได้ยู่ภายใต้อำนาจศาล หรือจำเลยที่อยู่ภายใต้อำนาจศาลแล้วแต่หลบหนีก็ดี ศาลมีวิธีพิจารณาต่อไป 2 แนวทาง แนวทางแรก คือการเลื่อนการพิจารณาคดีออกไปและถ้ายังไม่มีหมายจับศาลก็ออกหมายจับจำเลยหรืออาจใช้แนวทางที่สองโดยใช้วิธีพิจารณา La procédure de défaut criminel คือการเปิดการพิจารณาโดยไม่ต้องมีตัวจำเลยในทันทีหรือภายหลังที่ได้รับทราบว่าการแจ้งให้จำเลยมาศาลไม่เป็นผล หากจำเลยมีทนายความเข้ามาดูแลคดีให้กับจำเลย กระบวนการพิจารณาคดีจะดำเนินไปตามปกติ แต่แม้จำเลยจะยังไม่มืทนายความเข้ามาเป็นผู้แทนคดี แต่จำเลยที่ถูกกล่าวหาในคดีเดียวกันมีผู้แทนคดีหรือถ้าจำเลยหลบหนีในระหว่างการพิจารณาคดีของศาล ศาลก็ยังคงดำเนินกระบวนการพิจารณาต่อไปได้ตามปกติ แต่ในกรณีที่มิมีจำเลยเพียงคนเดียว ภายหลังจากรับฟังคำแถลงของคู่ความฝ่ายผู้เสียหาย (Partie civile) และอัยการแล้ว ศาลจะเปิดการพิจารณาต่อไปโดยไม่มีคณะลูกขุน (Jury)⁸⁰

ข. คดีที่มีโทษปานกลาง หรือความผิดฆฉฉฉฉฉฉ (Les délits) โดยทั่วไปการพิจารณาคดีจะต้องกระทำต่อหน้าจำเลย โดยประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาฝรั่งเศสมาตรา 410 ได้มีบทบัญญัติอนุญาตให้จำเลยสามารถสละสิทธิที่จะปรากฏตัวในการพิจารณาคดีของศาลตั้งแต่มเริ่มต้นการพิจารณาคดี ซึ่งจำเลยจะต้องได้รับแจ้งถึงวันและเวลาของการพิจารณาและสืบพยานก่อนล่วงหน้า และถ้าจำเลยไม่มาปรากฏตัวตามนัดพิจารณาและสืบพยานโดยปราศจากข้อแก้ตัวใดๆ ศาลก็สามารถดำเนินกระบวนการพิจารณาและสืบพยานลับหลังจำเลยได้ ในคดีความผิดฆฉฉฉฉฉฉ ไม่ว่าจะมือัตรโทษเท่าใด จำเลยอาจยื่นคำร้องต่อประธานศาลฆฉฉฉฉฉฉ ร้องขอให้มีการพิจารณาและพิพากษาลับหลังจำเลยได้ โดยมีทนายความของตนเองหรือที่ศาลตั้งทำหน้าที่ต่อสู้คดีแทนตนในระหว่างการพิจารณาคดี ตามมาตรา 411⁸¹ ซึ่งกรณีที่จะถือว่าจำเลยสละสิทธิที่จะได้รับการพิจารณาต่อหน้า ได้แก่

- ในคดีที่มีโทษจำคุกตั้งแต่ 2 ปีขึ้นไป ในกรณีที่จำเลยซึ่งไม่ได้ถูกควบคุมตัวไม่มาปรากฏตัวต่อศาลไม่ว่าจำเลยจะได้รับอนุญาตให้มาปรากฏตัวหรือไม่ก็ตาม หากศาลต้องการให้จำเลยมาศาล ศาลจะสั่งเลื่อนการพิจารณาคดีออกไปและสั่งให้พนักงานอัยการออกหมายเรียกหรือหมายจับจำเลยภายใน 24 ชั่วโมง ตามมาตรา 135-2 ซึ่งจำเลยต้องปรากฏตัวต่อศาลที่ออกหมายจับโดยเร็วที่สุด หากจำเลยไม่ปรากฏตัวต่อศาล ศาลอาจพิจารณาคดีต่อไปโดยไม่มีตัวจำเลยก็ได้⁸²

⁸⁰ อุดม รัฐอมฤต, *อ้างแล้ว* *เชิงอรรถที่* 76, น. 226.

⁸¹ อุทัย อาทิวา, *อ้างแล้ว* *เชิงอรรถที่* 77, น. 62-63.

⁸² Code de Procédure Pénale.

- ในคดีที่มีโทษปรับหรือจำคุกไม่เกิน 2 ปี จำเลยอาจมีหนังสือขอให้ศาลพิจารณาคดีโดยไม่มีตัวจำเลยได้ แต่ต้องมีการแต่งตั้งทนายความเข้าร่วมการพิจารณาคดีด้วย⁸³

ในการพิจารณาคดีโดยไม่ปรากฏตัวจำเลย ศาลจะพิจารณาคดีต่อเมื่อมีข้อเท็จจริงปรากฏว่าจำเลยได้รับแจ้งข้อหา รายละเอียดเกี่ยวกับวันและเวลาสืบพยานก่อนล่วงหน้า ตลอดจนสิทธิของตนในกระบวนการพิจารณาเป็นที่เรียบร้อยแล้ว และจำเลยไม่มาศาลโดยไม่มีเหตุอันสมควร⁸⁴ เมื่อครบตามเงื่อนไขแล้วศาลก็สามารถดำเนินกระบวนการพิจารณาคดีได้เหมือนกับการพิจารณาคดีรูปแบบทั่วไปที่มีจำเลยมาปรากฏตัวในศาล โดยจำเลยจะต้องมีทนายความเข้าร่วมการพิจารณาคดีเสมอ หากจำเลยไม่มีทนายความรัฐมีหน้าที่ต้องจัดหาให้

ส่วนคดีความผิดหุโทษ (Les contraventions) หรือคดีที่ต้องพิจารณาในศาลตำรวจ (Tribunal de police) ซึ่งตัดสินคดีเล็กๆ และเสร็จสิ้นภายในเวลาอันรวดเร็ว ส่วนใหญ่จะเป็นการลงโทษการกระทำที่เป็นการละเมิดระเบียบวินัยทางการบริหารหรือการปกครอง หรือการไม่ปฏิบัติตามกฎ ระเบียบที่ทางราชการกำหนดไว้ เช่น การกระทำความผิดเกี่ยวกับพระราชบัญญัติการจราจร ซึ่งในการพิจารณาคดีไม่ได้เคร่งครัดเหมือนคดีอาญาทั่วไป เมื่อมีการฟ้องคดีต่อศาล ศาลสามารถพิจารณาคดีได้ทันทีโดยไม่ต้องมีการไต่สวน หรือหากกรณีที่มีความจำเป็นต้องสืบพยาน ขึ้นตอน

Article 410-1 Lorsque le prévenu cité dans les conditions prévues par le premier alinéa de l'article 410 ne comparait pas et que la peine qu'il encourt est égale ou supérieure à deux années d'emprisonnement, le tribunal peut ordonner le renvoi de l'affaire et, par décision spéciale et motivée, décerner mandat d'amener ou mandat d'arrêt.

Si le prévenu est arrêté à la suite du mandat d'amener ou d'arrêt, il est fait application des dispositions de l'article 135-2. Toutefois, dans le cas où la personne est placée en détention provisoire par le juge des libertés et de la détention, elle doit comparaître dans les meilleurs délais, et au plus tard dans le délai d'un mois, devant le tribunal correctionnel, faute de quoi elle est mise en liberté.

⁸³ Code de Procédure Pénale,

Article 411 Quelle que soit la peine encourue, le prévenu peut, par lettre adressée au président du tribunal et qui sera jointe au dossier de la procédure, demander à être jugé en son absence en étant représenté au cours de l'audience par son avocat ou par un avocat commis d'office. Ces dispositions sont applicables quelles que soient les conditions dans lesquelles le prévenu a été cité.

⁸⁴ ศิสรณ์ ลิขิตวิทิตา, “การพิจารณาคดีโดยไม่ปรากฏตัวจำเลย : ศึกษากรณีการดำเนินคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง”, วารสารนิติศาสตร์, ปีที่ 47, ฉบับที่ 4, น. 1005 (ธันวาคม 2561).

ในการสืบพยานก็จะไม่มีความยุ่งยากซับซ้อน เช่น พยานอาจมีการเบิกความเพียงว่าเห็นเหตุการณ์หรือไม่ ฉะนั้น การพิจารณาคดีในศาลตำรวจจึงไม่เคร่งครัดในการที่จะต้องมีความจำเลยหรือจะต้องกระทำการพิจารณาคดีต่อหน้าจำเลยในศาล

4.1.3 การดำเนินคดีอาญากับผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองในประเทศฝรั่งเศส

1. ความเป็นมาของคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองในประเทศฝรั่งเศส

ประเทศฝรั่งเศส เป็นประเทศที่ใช้ระบบศาลพิเศษในการพิจารณาคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง ซึ่งภายหลังการปฏิวัติฝรั่งเศสเมื่อวันที่ 23 กรกฎาคม ค.ศ. 1789 ได้มีการจัดตั้งศาลพิเศษขึ้น โดยใช้ชื่อว่า “ศาลยุติธรรมชั้นสูง” (La Haute Cour de Justice) เพื่อพิจารณาคดีผู้มีอำนาจที่ถูกกล่าวหาว่ากระทำความผิดแก่ประเทศชาติ ซึ่งศาลยุติธรรมชั้นสูงได้พัฒนาการมาเป็นเวลาช้านาน จนกระทั่งภายใต้รัฐธรรมนูญแห่งสาธารณรัฐที่ 5 ค.ศ. 1958⁸⁵ ได้มีการก่อตั้งศาลอาญาชั้นสูงตามมาตรา 67 และ 68 เพื่อพิจารณาความผิดของประธานาธิบดีฐานทรยศต่อประเทศชาติและความผิดของรัฐมนตรีในความผิดแบบอุกฤษโทษ (Crimes) หรือมัจฉิมโทษ (Delicts) อย่างไรก็ตาม ศาลอาญาชั้นสูงยังไม่เคยมีโอกาสดำเนินการพิจารณาคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองแม้แต่ครั้งเดียว โดยมีกรณีหนึ่งที่มีการสอบสวนอย่างจริงจัง แต่ศาลอาญาชั้นสูงยังมิได้พิจารณาคดีอย่างเสร็จสิ้นกระบวนการความผิดนี้ คือ การสอบสวนนาย Christians Nucci ซึ่งดำรงตำแหน่ง The Minister of Overseas Development ในปี ค.ศ. 1986 โดยนาย Christians Nucci ถูกกล่าวหาว่าได้มีส่วนร่วมในการบริหารจัดการงบประมาณของรัฐบาลโดยไม่ชอบ นาย Christians Nucci ถูกฟ้องต่อศาลอาญาชั้นสูง แต่ต่อมาภายหลังนาย Christians Nucci ได้รับประโยชน์จากกฎหมายนิรโทษกรรมที่ออกโดยรัฐสภาในปี ค.ศ. 1989⁸⁶

อย่างไรก็ดี ในประเทศฝรั่งเศสมีการอภิปรายกันอย่างจริงจังว่า ในกรณีที่นายกรัฐมนตรีและรัฐมนตรีได้กระทำความผิดอาญาฐานประมาทเลินเล่ออย่างร้ายแรง (gross negligence) นั้น จะเหมาะสมหรือไม่ที่จะให้มีการฟ้องคดีอาญาต่อศาลอาญาชั้นสูงในฐานะความผิดดังกล่าว ปัญหานี้จึงเป็นประเด็นโต้เถียงขึ้น เนื่องจากเกิดกรณีมีการปฏิบัติที่ผิดพลาดทางการแพทย์ที่เกี่ยวกับเลือดที่ติดเชื้อ HIV กรณีนี้ได้มีการตั้งข้อหาแก่นายกรัฐมนตรีและรัฐมนตรีว่าการกระทรวงสาธารณสุขเกี่ยวกับความประมาทเลินเล่ออย่างร้ายแรง ในที่สุดก็ได้ข้อสรุปว่าไม่ควรฟ้องนายกรัฐมนตรีและ

⁸⁵ สุรศักดิ์ ลิขสิทธิ์วัฒนกุล, คำอธิบายการดำเนินคดีผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง, (กรุงเทพมหานคร : วิทยุชน, 2545), น.160.

⁸⁶ John Bell, Criminal Liability of Politicians in France, *Cambridge Yearbook of European Legal Studies*, Vol.3, 2001, p. 65. (อ้างในประสิทธิ์ ปิวาวัฒนพานิช, วีระ สุธีวราราม, ปิยะบุตร แสงกนกกุล, อ้างแล้ว เจริญธรรม 11, น. 21.)

รัฐมนตรีต่อศาลอาญาชั้นสูงในความผิดฐานประมาทเลินเล่ออย่างร้ายแรง เนื่องจากในขณะนั้นองค์ประกอบของศาลอาญาชั้นสูงจะประกอบด้วยสมาชิกรัฐสภาเป็นหลักซึ่งกระบวนการพิจารณาความผิดนั้นจะมีลักษณะเป็นการพิจารณาโดยสมาชิกสภาด้วยกัน (peers) มากกว่า นอกจากนี้ศาสตราจารย์ Vedel ยังเห็นว่า การพิจารณาคดีโดยศาลอาญาชั้นสูงนั้น ไม่ได้ให้หลักประกันด้านกระบวนการยุติธรรมทางอาญาที่เพียงพอแก่ผู้ถูกกล่าวหา กระบวนการทางการเมืองย่อมไม่สามารถให้หลักประกันอย่างหลักการสันนิษฐานไว้ก่อนว่าผู้ถูกกล่าวหาเป็นผู้บริสุทธิ์ (presumption of innocent) ดังนั้นในปีค.ศ. 1993 ได้มีการแก้ไขรัฐธรรมนูญในส่วนที่เกี่ยวกับอาญาชั้นสูง โดยแยกศาลสำหรับนักการเมืองออกเป็นสอง ศาล คือ ศาลอาญาชั้นสูง (la Haute Cour de Justice) สำหรับพิจารณาคดีที่ประธานาธิบดีทรยศ ต่อประเทศชาติ และศาลอาญาแห่งสาธารณรัฐ (la Cour justice de la République) สำหรับพิจารณาคดีที่รัฐมนตรีกระทำความผิดอาญา⁸⁷

2. องค์ประกอบของศาล (Composition) และเขตอำนาจ

1) ศาลอาญาชั้นสูง (la Haute Cour de Justice)

ตามรัฐธรรมนูญสาธารณรัฐที่ห้า ค.ศ. 1958 ศาลอาญาชั้นสูง ประกอบด้วย ผู้พิพากษาจำนวน 24 ท่าน และผู้พิพากษาสำรองอีก 12 ท่าน โดยในมาตรา 1 และ 2 ของกฎหมายประกอบรัฐธรรมนูญฉบับดังกล่าวบัญญัติว่า ให้สภาผู้แทนราษฎรเลือกผู้พิพากษาศาลอาญาชั้นสูงจำนวน 12 ท่านและผู้พิพากษาสำรองอีก 6 ท่าน จากบรรดาสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรด้วยกัน ส่วนอีก 12 ท่านให้วุฒิสภาเลือกจากบรรดาสมาชิกวุฒิสภา⁸⁸ ส่วนเขตอำนาจของศาลอาญาชั้นสูงนั้นเป็นศาลที่มีเขตอำนาจพิจารณาความผิดกรณีที่ประธานาธิบดีถูกกล่าวหาว่ากระทำความผิดฐานทรยศต่อประเทศชาติ (high treason)⁸⁹ ซึ่งความผิดฐานนี้อาจตีความว่า หมายถึง การกระทำผิดต่อตำแหน่งหน้าที่ในฐานะที่เป็นประธานาธิบดีเนื่องจากรัฐธรรมนูญมาตรา 68 ได้บัญญัติในลักษณะเชิงปฏิเสธก่อนว่าประธานาธิบดีของสาธารณรัฐฝรั่งเศสต้องไม่รับผิดชอบการกระทำทั้งหลายที่สร้างขึ้นในระหว่างที่การปฏิบัติหน้าที่ ยกเว้นการทรยศต่อประเทศชาติ นอกจากนี้ ศาสตราจารย์ Georges Vedel ผู้เชี่ยวชาญกฎหมายรัฐธรรมนูญชาวฝรั่งเศสเห็นว่า ศาลอาญาชั้นสูงมีเขตอำนาจพิจารณาคำผิดของประธานาธิบดีฝรั่งเศสฐานทรยศชาติเท่านั้น ไม่รวมถึงความผิดอาญาชั้นอุกฤษโทษ (Crimes) หรือมัจฉิมโทษ (Delicts)⁹⁰

⁸⁷ นันทวัฒน์ บรมานันท์, “ระบบการพิจารณาคดีความผิดอาญาของนักการเมืองระดับสูง ในประเทศฝรั่งเศส”, 84 ปี ศ.ต.ร. ประชวร กาญจนดูล, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ นิติธรรม, 2540), น.117.

⁸⁸ เพิ่งอ้าง, น. 115.

⁸⁹ Constitution de la République Française Article 67.

⁹⁰ John Bell, *supra note* 86, p.68.

2) ศาลอาญาแห่งสาธารณรัฐ (La Cour de Justice de la Republique, The Court of Justice of the Republic)

เป็นศาลพิเศษ (special court) ที่มีเขตอำนาจในการพิจารณาความผิดอาญาร้ายแรง (serious crimes) และความผิดอาญามัชฉิมโทษ (other major offences) ของนายกรัฐมนตรีและรัฐมนตรีอื่นเนื่องมาจากการใช้ตำแหน่งหน้าที่โดยมิชอบโดยคำจำกัดความของความผิดอาญาร้ายแรงและความผิดอาญามัชฉิมโทษนั้นให้เป็นไปตามกฎหมาย ในอดีตที่ผ่านมาศาลอาญาแห่งสาธารณรัฐเคยมีคำพิพากษาในคดีหมายเลข 99-001 เมื่อวันที่ 9 มีนาคม 2542 กรณี นาย Laurent Fabius ในฐานะนายกรัฐมนตรีและนาย Edmond Herve ในฐานะรัฐมนตรีกระทรวงสาธารณสุขในความผิดฐานฆ่าคนตายโดยประมาทเลินเล่อและละเมิดหน้าที่เกี่ยวกับความมั่นคงในเรื่องของวิธีปฏิบัติของการให้เลือด (blood transfusion) ที่ไม่ถูกวิธีซึ่งมีผลทำให้มีการติดเชื้อ HIV โดยในฐานะรัฐมนตรีกระทรวงสาธารณสุขมิได้ให้ข้อมูลที่ถูกต้องในเรื่องของการถ่ายเลือดและควรจะมีการกำหนดขั้นตอนของการสืบค้นว่าใครบ้างที่อยู่ในข่ายที่อาจติดเชื้อก่อนวันที่ 1 สิงหาคม ค.ศ. 1985 อันเป็นช่วงเวลาที่ มีงานวิจัยชิ้นใหม่ได้เผยแพร่สู่สาธารณชนเกี่ยวกับโอกาสการติดเชื้อ HIV โดยการให้เลือด คดีนี้ศาล อาญาแห่งสาธารณรัฐตัดสินว่านาย Laurent Fabius ในฐานะนายกรัฐมนตรีไม่มีความผิด แต่ นาย Edmond Herve ในฐานะรัฐมนตรีกระทรวงสาธารณสุขมีความผิด⁹¹ ส่วนองค์ประกอบของศาลอาญาแห่งสาธารณรัฐนั้น ประกอบด้วย ผู้พิพากษา 15 ท่าน 12 ท่านมาจากสมาชิกรัฐสภา โดย 6 ท่านมาจากสมาชิกรัฐสภาผู้แทนราษฎรและ อีก 6 ท่านมาจากวุฒิสภา และอีก 3 ท่านมาจากผู้พิพากษาศาลสูง (the Court of Cassation) โดยหนึ่งในผู้พิพากษาสองท่านที่มาจากศาลสูงนี้จะทำหน้าที่เป็นประธานศาลอาญาแห่งสาธารณรัฐ⁹² จะเห็นได้ว่า ศาลอาญาแห่งสาธารณรัฐที่ดั่งขึ้นใหม่นี้ ประกอบด้วยผู้พิพากษาสองประเภท คือ ผู้พิพากษาอาชีพและผู้พิพากษาที่เป็นสมาชิกรัฐสภา ซึ่งแตกต่างจากศาลอาญาชั้นสูงที่ผู้พิพากษาเป็นสมาชิกรัฐสภาทั้งหมด⁹³

3. ขั้นตอนการพิจารณาคดี

1) ศาลอาญาชั้นสูง (la Haute Cour de Justice)

การดำเนินคดีกระบวนการพิจารณาในศาลอาญาชั้นสูง (la Haute Cour de Justice) แบ่งออกเป็น 3 ขั้นตอน ดังนี้

- ขั้นตอนการกล่าวหาประธานาธิบดีในความผิดฐานทรยศชาติอย่างร้ายแรง ซึ่งรัฐธรรมนูญแห่งสาธารณรัฐที่ 5 ค.ศ. 1958 มาตรา 68 ได้กำหนดไว้ว่า ผู้มีสิทธิกล่าวหาประธานาธิบดี ในความผิด

⁹¹ ประสิทธิ์ ปิวาวัฒนพานิช, ธีระ สุธีวรารังกูร, ปิยนุตร แสงกนกกุล, *อ้าวแล้ว เชิงอรรถที่ 11*, น. 24.

⁹² Constitution de la République Française Article 68-2.

⁹³ นันทวัฒน์ บรมานันท์, *อ้าวแล้ว เชิงอรรถที่ 87*, น.125-126.

ฐานดังกล่าวได้แก่สภาทั้งสองสภา คือ สภาผู้แทนราษฎรและวุฒิสภา ซึ่งต้องลงมติในญัตติแต่ละสภา โดยพิจารณาจากจำนวนสมาชิกของแต่ละสภา⁹⁴ และให้ประธานสภาที่ส่งมติดังกล่าวไปยังอัยการประจำศาลฎีกา ซึ่งจะต้องส่งเรื่องขอกล่าวหาไปยังประธานศาลยุติธรรมชั้นสูง และประธานคณะกรรมการไต่สวน

- ขั้นตอนการไต่สวนข้อเท็จจริง อัยการประจำศาลฎีกาต้องส่งมติของสภาทั้งสองไปยังคณะกรรมการไต่สวน และศาลอาญาชั้นสูงโดยเร็วภายใน 24 ชั่วโมงนับแต่ได้รับมติดังกล่าวเพื่อดำเนินการในชั้นไต่สวนต่อไป ซึ่งคณะกรรมการไต่สวนประกอบด้วย ผู้พิพากษาประจำศาลฎีกาที่จะทำหน้าที่กรรมการไต่สวนจำนวน 5 คน และผู้พิพากษาศาลฎีกาที่จะทำหน้าที่กรรมการไต่สวนสำรองอีก 2 คน คณะกรรมการไต่สวนมีอำนาจกระทำการทุกอย่างเพื่อค้นหาความจริงตามหลักเกณฑ์ที่บัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาในการค้นหาข้อเท็จจริงหากเห็นว่าข้อเท็จจริงสมบูรณ์เพียงพอ คณะกรรมการไต่สวนก็จะมีคำสั่งว่ามีมูลเพื่อฟ้องคดีต่อศาลอาญาชั้นสูงต่อไป แต่หากเห็นว่าข้อเท็จจริงยังไม่สมบูรณ์หรือพยานหลักฐานยังไม่เพียงพอก็จะมีคำสั่งว่าขอกล่าวหาไม่มีมูลเพียงพอที่จะฟ้องคดีต่อศาลยุติธรรมชั้นสูง ซึ่งคำสั่งเช่นนี้จะอุทธรณ์ต่อไปไม่ได้ นอกจากนี้หากมีข้อเท็จจริงเพิ่มเติมจากการทำหน้าที่ของคณะกรรมการไต่สวนๆ ก็จะต้องส่งเรื่องผ่านอัยการประจำศาลฎีกา เพื่อสอบถามสภาทั้งสองว่าจะขยายขอกล่าวหาตามข้อเท็จจริงที่พบเพิ่มเติมหรือไม่⁹⁵

- ขั้นตอนการพิจารณา ในกรณีที่อัยการประจำศาลฎีกามีคำสั่งว่าขอกล่าวหาไม่มีมูลก็จะดำเนินการฟ้องร้องประธานาธิบดีต่อศาลอาญาชั้นสูงเพื่อพิจารณาพิพากษาต่อไป ซึ่งองค์คณะของศาลอาญาชั้นสูงนี้ไม่ใช่ผู้พิพากษาอาชีพดังคณะกรรมการไต่สวน แต่เป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรและวุฒิสภาที่ได้รับเลือกจากสภาของตนให้ทำหน้าที่องค์คณะของศาลอาญาชั้นสูง ได้แก่ ผู้พิพากษาที่เป็นองค์คณะ 24 คน จากสภาผู้แทนราษฎร 12 คน และวุฒิสภา 12 คน และผู้พิพากษาสำรอง 12 คน จากสภาผู้แทนราษฎร 6 คน และวุฒิสภา 6 คน ในการดำเนินคดีให้เป็นไปตามหลักทั่วไปที่กำหนดไว้ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาสำหรับการพิจารณาคดีมีชยมโทษ การพิจารณาพิพากษาให้เป็นไปโดยเปิดเผย เว้นแต่ในบางกรณีให้ทำโดยลับ นอกจากนั้นการพิจารณาเพื่อห้ามดิว่าจำเลยได้กระทำผิดหรือไม่และโทษที่จะกำหนดจะต้องเป็นการลงคะแนนลับและให้เป็นไปตามเสียงข้างมาก⁹⁶

⁹⁴ Bigaut Christian, *La Responsabilité pénale des homes politiques*, (Paris : L.G.D.J., 1996), p.158-161. (อ้างใน สุรศักดิ์ ลิขสิทธิ์วัฒนกุล, คำอธิบายการดำเนินคดีผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง, (กรุงเทพมหานคร : วิญญูชน, 2545), น.162.

⁹⁵ สุรศักดิ์ ลิขสิทธิ์วัฒนกุล, *อ้างแล้ว เจริญธรรมที่ 85*, น.163-164.

⁹⁶ *เพิ่งอ้าง*, น.164-165.

ปัจจุบันคดีความผิดฐานทรยศชาติของประธานาธิบดีได้ถูกยกเลิกไป เหลือเพียงกรณี คดีอาญาของรัฐมนตรี ซึ่งอยู่ภายใต้เขตอำนาจของศาลอาญาแห่งสาธารณรัฐ (Cour de Justice de la République) และกำหนดให้มีความผิดฐานละเว้นการปฏิบัติหน้าที่จนเห็นอย่างประจักษ์ชัดว่าขัดกับหน้าที่ประธานาธิบดี ซึ่งเป็นความรับผิดชอบทางการเมือง โดยมีองค์กรที่เรียกว่าศาลสูง (Haute Cour) ทำหน้าที่พิจารณาถอดถอน ซึ่งศาลสูงไม่ใช่ศาลโดยแท้ แต่เป็นที่ประชุมของรัฐสภาและการถอดถอนจากตำแหน่งก็เป็นความรับผิดชอบทางการเมืองไม่ใช่ความรับผิดชอบอาญา⁹⁷

2) ศาลอาญาแห่งสาธารณรัฐ (La Cour de Justice de la République)

ศาลอาญาแห่งรัฐทำหน้าที่พิจารณาคดีอาญารัฐมนตรี รวมถึงนายกรัฐมนตรีที่กระทำความผิดอาญาจากการปฏิบัติหน้าที่ และความผิดอาญานั้นเป็นความผิดประเภทอุกฤษโทษ (Crimes) ซึ่งมีโทษจำคุกตั้งแต่ 5 ปีขึ้นไปถึงจำคุกตลอดชีวิต และความผิดมัจฉิมโทษ (Délits) ซึ่งมีโทษจำคุกตั้งแต่ 2 เดือนถึง 5 ปี⁹⁸

การดำเนินคดีรัฐมนตรีในศาลยุติธรรมแห่งสาธารณรัฐแบ่งออกเป็น 3 ขั้นตอน คือ

- ขั้นตอนการกล่าวหา บุคคลที่จะถูกกล่าวหาเพื่อดำเนินคดีในศาลยุติธรรมแห่งสาธารณรัฐ ได้แก่ รัฐมนตรี รวมถึงนายกรัฐมนตรีด้วย ซึ่งได้กระทำความผิดอาญาชั้นอุกฤษโทษและมัจฉิมโทษ จากการปฏิบัติหน้าที่ เป็นความผิดอาญาที่กำหนดไว้ในประมวลกฎหมายอาญาซึ่งแตกต่างจากความรับผิดของประธานาธิบดีเพราะความผิดที่ประธานาธิบดีต้องรับผิดชอบเป็นความผิดฐานทรยศต่อประเทศชาติอย่างร้ายแรง (Haute trahison) เป็นความผิดที่ไม่มีกำหนดไว้ในประมวลกฎหมายอาญา โดยผู้กล่าวหารัฐมนตรีเพื่อดำเนินคดีในศาลยุติธรรมแห่งสาธารณรัฐ ได้แก่ ผู้เสียหาย เป็นผู้ที่อ้างว่าตนได้รับความเสียหายโดยสามารถร้องทุกข์ต่อคณะกรรมการพิจารณาข้อกล่าวหา (Commission des requêtes)⁹⁹ เพื่อพิจารณาว่าจะรับคำร้องไว้เพื่อเสนอต่อให้อัยการประจำศาลฎีกาฟ้องคดีต่อศาลหรือไม่รับคำร้องไว้และยุติเรื่อง ซึ่งนอกจากผู้เสียหายจะเป็นผู้ร้องทุกข์กล่าวโทษแล้ว อัยการประจำศาลฎีกาอาจขอความเห็นชอบคณะกรรมการพิจารณาข้อกล่าวหาเพื่อนำคดีขึ้นฟ้องต่อศาลยุติธรรมแห่งสาธารณรัฐได้โดยไม่ต้องมีผู้ร้องทุกข์กล่าวโทษแต่อย่างใด อนึ่งคำสั่งรับคำฟ้องหรือคำสั่งไม่รับคำ

⁹⁷ จันจิรา เอี่ยมมยุรา, ปิยะบุตร แสงกนกกุล, ชีระ สุธีรวงศ์ และกริช ภูณิยามา, การพัฒนาระบบการจัดการคดีการเมืองในศาลยุติธรรม (รายงานวิจัย), (กรุงเทพมหานคร : สถาบันวิจัย ระเบียบพัฒนาศึกษา สำนักงานศาลยุติธรรม 2555), น.79.

⁹⁸ ปิยะบุตร แสงกนกกุล, “คดีอาญาของรัฐมนตรีในระบบกฎหมายฝรั่งเศส”, *วารสารนิติศาสตร์*, ปีที่ 46 ฉบับที่ 4, น. 981 (ธันวาคม 2560).

⁹⁹ สุรศักดิ์ ลิขสิทธิ์วัฒนกุล, *อ้างแล้ว เจริญรอดที่ 85*, น. 166-167.

ฟ้องของคณะกรรมการพิจารณาข้อกล่าวหาถือเป็นที่สุด ไม่อาจอุทธรณ์โต้แย้งได้¹⁰⁰ โดยคณะกรรมการพิจารณาข้อกล่าวหาประกอบด้วย ผู้พิพากษาประจำศาลฎีกา หรือ Cour de Cassation จำนวน 3 คน ผู้พิพากษาจากสภาแห่งรัฐ (ศาลปกครองสูงสุด หรือ Conseil d'Etat) จำนวน 2 คน และผู้พิพากษาศาลบัญชี หรือ Cour des comptes จำนวน 2 คน¹⁰¹

- ขั้นตอนการไต่สวนข้อเท็จจริง เมื่ออัยการประจำศาลฎีกายื่นฟ้องรัฐมนตรีต่อศาลยุติธรรมแห่งรัฐแล้ว องค์คณะผู้พิพากษาที่ทำหน้าที่ไต่สวนข้อเท็จจริงจะแสวงหาข้อเท็จจริงแห่งคดีตามหลักเกณฑ์ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา โดยต้องเคารพหลักการต่อสู้โต้แย้งของกลุ่มความ¹⁰² คณะกรรมการไต่สวนข้อเท็จจริง ประกอบด้วย ผู้พิพากษาประจำศาลฎีกา 3 คน และผู้พิพากษาสำรองอีก 3 คน ซึ่งได้รับเลือกเพื่อทำหน้าที่คณะกรรมการไต่สวน โดยมีวาระการดำรงตำแหน่ง 3 ปี และให้เลือกผู้พิพากษาคนหนึ่งเป็นประธานคณะกรรมการไต่สวน โดยคณะกรรมการไต่สวนข้อเท็จจริงมีอำนาจไต่สวนหาความจริงในข้อกล่าวหาที่รัฐมนตรีถูกกล่าวหาว่ามีมูลตามนั้นหรือไม่ ซึ่งในการทำหน้าที่ของคณะกรรมการไต่สวนข้อเท็จจริงนี้ จะต้องดำเนินการตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาอย่างเคร่งครัด คำสั่งของคณะกรรมการไต่สวนข้อเท็จจริงอาจถูกอุทธรณ์ไปยังศาลฎีกาได้ นอกจากนี้ คณะกรรมการไต่สวนข้อเท็จจริงต้องคำนึงถึงสิทธิของผู้ถูกกล่าวหาตามที่ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาได้กำหนดไว้ด้วย¹⁰³

- ขั้นตอนการพิจารณาพิพากษา หากคณะกรรมการไต่สวนข้อเท็จจริงมีคำสั่งให้ฟ้องรัฐมนตรีที่ถูกกล่าวหา อัยการประจำศาลฎีกาก็จะทำการฟ้องคดีต่อศาลยุติธรรมแห่งสาธารณรัฐ การดำเนินคดีให้ดำเนินคดีเช่นเดียวกับการดำเนินคดีในศาลที่พิจารณาคดีมีชัยมโทษ ทั้งนี้ ประธานศาลยุติธรรมแห่งรัฐจะทำการนัดพิจารณาคดีครั้งแรกเพื่อดำเนินการพิจารณาพิพากษาคดีต่อไป โดยจะมีการแจ้งให้รัฐมนตรีซึ่งตกเป็นจำเลยมายังศาลเพื่อพิจารณาคดี ซึ่งหากไม่มาอาจมีการพิจารณาคดีลับหลังจำเลยได้ตามหลักเกณฑ์ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา และเมื่อศาลพิจารณาคดีเสร็จแล้วก็จะมีคำพิพากษาในส่วนคำวินิจฉัยว่ามีความผิดหรือไม่และหากผิดก็จะมีคำพิพากษากำหนดโทษอาญาโดยวิธีการลงมติลับโดยใช้เสียงข้างมากเมื่อศาลยุติธรรมแห่งรัฐมีคำ

¹⁰⁰ จันจิรา เอี่ยมมยุรา, ปิยะบุตร แสงกนกกุล, ชีระ สุธีรวรางกูร และกริช ภูณิยามา, *อ้างแล้ว เจริญธรรมที่* 97, น.82-83.

¹⁰¹ สุรศักดิ์ ลิขสิทธิ์วัฒนกุล, *อ้างแล้ว เจริญธรรมที่* 85, น. 168.

¹⁰² จันจิรา เอี่ยมมยุรา, ปิยะบุตร แสงกนกกุล, ชีระ สุธีรวรางกูร และกริช ภูณิยามา, *อ้างแล้ว เจริญธรรมที่* 97, น. 83.

¹⁰³ สุรศักดิ์ ลิขสิทธิ์วัฒนกุล, *อ้างแล้ว เจริญธรรมที่* 85, น. 169.

พิพากษาแล้ว อาจมีการอุทธรณ์ข้อกฎหมายไปยังศาลฎีกา ซึ่งศาลฎีกาจะต้องพิจารณาโดยที่ประชุมใหญ่ตามหลักเกณฑ์และเงื่อนไขที่บัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา แต่ทั้งนี้จะต้องตัดสินชี้ขาดภายใน 3 เดือน ซึ่งเมื่อมีคำชี้ขาดเช่นใดก็จะนำไปสู่การบังคับคดีต่อไป¹⁰⁴

4.2 สหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี

4.2.1 หลักการดำเนินคดีอาญาทั่วไป

4.2.1.1. ระบบศาลของสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี

ระบบศาลของสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมัน (Court System in Germany) แบ่งออกได้เป็น 3 ประเภท¹⁰⁵ ได้แก่

1) ศาลทั่วไปหรือศาลยุติธรรม (Ordinary Court) มีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีแพ่งและคดีอาญา แบ่งเป็น 4 ระดับ คือ

- ศาลท้องถิ่น (Local court) มีอำนาจพิจารณาคดีอาญาลุโทษ หรือคดีแพ่งที่เป็นคดีมโนสารี และคดีเยาวชนและครอบครัว

- ศาลภูมิภาค (Regional Court) มีอำนาจพิจารณาคดีอาญาและคดีแพ่งที่สำคัญ นอกจากนี้ ยังทำหน้าที่เป็นศาลอุทธรณ์ของศาลท้องถิ่นด้วย

- ศาลอุทธรณ์มีอำนาจพิจารณาคดีที่อุทธรณ์มาจากศาลภูมิภาคและพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว ที่อุทธรณ์มาจากศาลท้องถิ่น

- ศาลแห่งสหพันธรัฐ (Federal Court of Justice) มีอำนาจพิจารณาเฉพาะอุทธรณ์ข้อกฎหมาย ที่อุทธรณ์มาจากศาลอุทธรณ์

2) ศาลชำนาญพิเศษ ได้แก่ ศาลปกครอง ศาลภาษีอากร ศาลแรงงาน ศาลสังคม และศาลสิทธิบัตร แบ่งเป็น 3 ระดับ คือ ศาลชั้นต้น ศาลอุทธรณ์ และศาลสูงแห่งสหพันธรัฐ เช่น ศาลปกครองแห่งสหพันธรัฐ (Federal Administrative Court) ซึ่งแต่ละศาลเป็นอิสระแยกจากกัน โดยศาลชำนาญพิเศษแต่ละประเภท แบ่งเป็นสามระดับ เช่นเดียวกับศาลยุติธรรมทั่วไป ได้แก่ ศาลท้องถิ่น (Local Administrative court , Local Tax Court, Local Labour Court, Local Social Court, Local Patent Court) ศาลอุทธรณ์หรือศาลสูง (Higher Court) และศาลแห่งสหพันธรัฐ หรือศาลสูงสุด (Federal Court)

¹⁰⁴ เพิ่งอ้าง, น. 170-171.

¹⁰⁵ รายงานการเข้ารับฟังการบรรยายพิเศษและศึกษาดูงานต่างประเทศ หลักสูตร “ผู้บริหารกระบวนการยุติธรรมระดับสูง” รุ่นที่ 23 ระหว่างวันที่ 30 มิถุนายน - 10 กรกฎาคม 2562 ณ สหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมันและสมาพันธ์รัฐสวิส, น. 9-10.

3) ศาลรัฐธรรมนูญ มีอำนาจในการพิจารณากฎหมายว่าขัดต่อรัฐธรรมนูญหรือไม่ และการตีความบทบัญญัติ ของรัฐธรรมนูญ นอกจากนี้ศาลรัฐธรรมนูญเยอรมัน ยังมีอำนาจในการตรวจสอบการพิจารณาพิพากษาคดีของศาลต่าง ๆ (Judicial review) ที่คู่ความยื่นคำร้องต่อศาลรัฐธรรมนูญ ว่ามีการละเมิดสิทธิตามรัฐธรรมนูญ เช่น การ ละเมิดสิทธิมนุษยชนในการพิจารณาคดีอาญา (violation of human rights in a criminal trial) ศาลรัฐธรรมนูญ เยอรมันประกอบด้วยศาลรัฐธรรมนูญของมลรัฐ (State Constitution Court) และศาลรัฐธรรมนูญสหพันธรัฐ (Federal Constitution Court)

4.2.1.2 กระบวนวิธีพิจารณาความอาญา

1) การแสวงหาข้อเท็จจริง

กระบวนการนี้เป็นกระบวนการในชั้นสืบสวนสอบสวนเพื่อหาพยานหลักฐานเพื่อชี้ขาดว่ามีข้อเท็จจริงเพียงพอที่จะเอาผิดแก่ผู้ต้องหาหรือไม่ กระบวนการในชั้นนี้มีพนักงานอัยการเป็นผู้รับผิดชอบ โดยมีเจ้าหน้าที่ตำรวจเป็นผู้ช่วยพนักงานอัยการในการสอบสวน เป็นการค้นหาข้อเท็จจริงต่างๆ เกี่ยวกับการกระทำความผิดเพื่อยืนยันข้อกล่าวหาอันเป็นการชี้ขาดในเรื่องที่มีการกล่าวหาโดยพนักงานอัยการจะต้องสอบสวนเพื่อหาข้อเท็จจริงมาชี้ขาดว่าจะยื่นฟ้องผู้ต้องหาหรือไม่ การค้นหาความจริงซึ่งจะค้นหาความจริงทั้งที่เป็นการกล่าวหาผู้ต้องหาและทำให้ผู้ต้องหาต้องพ้นผิดถ้าพนักงานอัยการเห็นว่าเป็นไปได้ก็จะการกระทำความผิดเข้าสู่ชั้นการพิจารณาประกอบด้วยข้อสงสัยในตัวจำเลยไม่เพียงพอและได้รับการยืนยันแล้วอัยการก็จะยื่นคำฟ้องต่อศาลซึ่งทำหน้าที่ของเขาสิ้นสุดลง แต่หากอัยการตรวจสอบความจริงแล้วเห็นว่ามูลเหตุในการตั้งข้อหา ยังมีไม่เพียงพอก็ชี้ขาดให้ยุติกระบวนการสอบสวน¹⁰⁶

2) การพิจารณาคดี

หลังจากที่พนักงานอัยการยื่นคำฟ้องไปยังศาลที่มีอำนาจชำระคดีและยังคงดำเนินอยู่ก่อนที่ศาลที่มีอำนาจชำระคดีดังกล่าวจะได้มีคำสั่งประทับรับฟ้อง เป็นการเริ่มต้นกระบวนการพิจารณาในชั้นไต่สวนมูลฟ้อง (Das Zwischenverfahren) ศาลจะส่งคำฟ้องไปยังผู้ถูกกล่าวหา (Angeschuldigter) เพื่อที่ผู้ถูกกล่าวหาจะได้คัดค้าน ในการที่ศาลจะมีคำสั่งประทับรับฟ้องรวมตลอดทั้งการยื่นพยานหลักฐานเพื่อประกอบคำคัดค้านของตนเอง หากคดีมีมูลว่าผู้ถูกกล่าวหาต้องสงสัย

¹⁰⁶ ณรงค์ ใจหาญ, สิทธิผู้ต้องหาจำเลยและผู้ต้องโทษในคดีอาญา (รายงานวิจัย), (สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา 2540), น.97.

อย่างเพียงพอ (hinreichend verdaechtig) ว่าได้กระทำความผิดอาญา (ตามมาตรา 203) ศาลจะมีคำสั่งประทับรับฟ้อง ทั้งนี้ ศาลจะมีคำสั่งไม่ประทับรับฟ้องในกรณีดังต่อไปนี้¹⁰⁷

1) กรณีมีเหตุผลไม่ว่าในแง่ของข้อเท็จจริงหรือข้อกฎหมายที่นำไปสู่การยกฟ้อง มาตรา 204(1) กล่าวคือ ในกรณีที่ไม่มีข้อสงสัยว่าได้มีการกระทำความผิดที่เพียงพอหรือเมื่อการกระทำความผิดของจำเลยไม่อาจลงโทษได้

2) ในกรณีตามมาตรา 153(2) มาตรา 153a(2) ละมาตรา 153b(2) ศาลสามารถที่จะยุติการพิจารณาคดีโดยเด็ดขาดจากเหตุผลของการฟ้องคดีตามดุลพินิจ แต่ต้องได้รับความยินยอมจากพนักงานอัยการและจำเลย

3) ศาลจะยุติการพิจารณาคดีไว้ชั่วคราวในกรณีที่ไม่มีตัวจำเลยอยู่ เว้นแต่จะมีเหตุให้ศาลสามารถพิจารณาลบหลังจำเลยได้ตามมาตรา 285 หรือมีเหตุชัดเจนว่าเป็นการชั่วคราวในกรณีอื่นๆ ที่เกี่ยวกับตัวจำเลย ตามมาตรา 205 เช่น ภายหลังการกระทำความผิด จำเลยกลายเป็นคนวิกลจริต

เมื่อศาลมีคำสั่งรับฟ้องคดีแล้วศาลจะกำหนดวัน เวลา สถานที่ของการพิจารณาคดี ทั้งนี้ ในประมวลกฎหมายอาญาเยอรมนีจะมีการบัญญัติวิธีการขั้นตอนในกระบวนการนี้อย่างละเอียด โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้ศาลได้ความจริงในคดีมากที่สุดและในขณะเดียวกันก็มีลักษณะที่เป็นการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของจำเลยอย่างเต็มที่ด้วย เช่น การพิจารณาคดีจะต้องกระทำต่อหน้าจำเลย โดยเปิดเผย หากไม่มีการพิจารณาคดีโดยเปิดเผยก็เป็นเหตุให้มีการพิจารณาคดีใหม่ได้ เว้นแต่เป็นกรณีที่กฎหมายบัญญัติข้อยกเว้นไว้ การพิจารณาคดีต้องกระทำอย่างรวดเร็ว และเมื่อพิจารณาคดีเสร็จแล้ว ศาลจะต้องมีคำพิพากษาที่มีการให้เหตุผลในคำพิพากษาจะต้องอ่าน โดยเปิดเผย¹⁰⁸

4.2.2 การดำเนินคดีอาญาโดยจำเลยไม่ปรากฏตัวต่อศาลในสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี

ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี ได้วางหลักสำคัญในการดำเนินคดีอาญาไว้ในมาตรา 103 ว่าไม่มีใครถูกพิพากษาได้หากว่าไม่ได้รับการรับฟังจากศาลเสียก่อน ดังนั้น มาตรา 230 จึงได้บัญญัติหลักการพิจารณาคดีอาญาไว้อย่างชัดเจนว่าการพิจารณาคดีและสืบพยานไม่อาจกระทำต่อหน้าจำเลยซึ่งไม่มาปรากฏตัวต่อศาลได้ ศาลสามารถออกหมายจับเพื่อให้มีการจับจำเลยมาปรากฏตัวต่อศาลได้ ซึ่งเมื่อจำเลยมาปรากฏตัวต่อศาลแล้วห้ามมิให้จำเลยออกไปจากการพิจารณาในศาล โดยศาลสามารถสั่งให้ใช้มาตรการใดๆ ที่เหมาะสมเพื่อขัดขวางมิให้จำเลยออกไปจากการพิจารณาคดีในศาลได้ เมื่อใดก็ตามที่จำเลยไม่มาปรากฏตัว

¹⁰⁷ สุรสิทธิ์ แสงวิโรจน์พัฒน์, “ขั้นตอนการดำเนินคดีอาญาตามกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาเยอรมัน”, อุทพาน, เล่มที่ 1, ปีที่ 55, น.190-194 (2541).

¹⁰⁸ คณิต ฒ นคร, กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา, พิมพ์ครั้งที่ 7, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์วิญญูชน), น. 87.

ที่ศาล ศาลต้องเลื่อนการพิจารณาออกไปก่อน ตามมาตรา 231 ซึ่งการปรากฏตัวต่อศาล นักกฎหมายเยอรมันอธิบายว่า เป็นหน้าที่ของจำเลย จำเลยจึงไม่อาจจะทิ้งหน้าที่ดังกล่าวได้และศาลก็ไม่สามารถยกเว้นหน้าที่ดังกล่าวให้จำเลยได้ หน้าที่ของจำเลยที่จะมาปรากฏตัวต่อศาลนั้นมีที่มาจากหลักกฎหมาย 2 ประการ ประการแรกคือสิทธิที่จะได้รับฟังจากศาลตามมาตรา 103 วรรคแรก กล่าวคือจำเลยจะต้องมีโอกาสเข้าไปมีส่วนร่วมในการดำเนินคดีและชี้แจงเกี่ยวกับข้อกล่าวหาด้วยตนเอง เพื่อให้เกิดการตรวจสอบความจริงที่มีประสิทธิภาพ ซึ่งสอดคล้องกับหลักศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ซึ่งรัฐมีหน้าที่ต้องปกป้องคุ้มครอง ไม่มีใครจะถูกพิพากษาลงโทษโดยไม่มีโอกาสต่อสู้แก้ต่างให้ตนเองหรือโดยปราศจากการได้รับหลักประกันที่จะได้รับฟังจากศาล ประการที่สองคือ หน้าที่ในการค้นหาความจริงโดยศาล ซึ่งเป็นภารกิจสำคัญของการดำเนินคดีอาญาในรัฐที่เป็นนิติรัฐ รัฐที่เป็นนิติรัฐมีหน้าที่คุ้มครองประโยชน์ส่วนรวมโดยค้นหาความจริงให้สมบูรณ์ที่สุดเท่าที่จะทำได้ และเพื่อให้กระบวนการยุติธรรมทำหน้าที่ให้มีประสิทธิภาพสูงสุด ในการค้นหาความจริงศาลจำเป็นต้องเห็นจำเลย เห็นอาชญากรรมของจำเลย และได้รับฟังถ้อยคำของจำเลยด้วยแม้ในคดีที่จำเลยเลือกใช้สิทธิที่จะนิ่ง ซึ่งสิทธิทั้งสองประการนี้แสดงให้เห็นว่าการที่จำเลยจะต้องมาปรากฏตัวต่อศาลในการดำเนินคดีอาญานั้น เป็นทั้งสิทธิที่สำคัญของจำเลยและเป็นหน้าที่ที่สำคัญในการพิจารณาคดีอาญาอีกด้วย¹⁰⁹

อย่างไรก็ตาม ในบางกรณีประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาก่อนอนุญาตให้มีการดำเนินคดีอาญาลับหลังจำเลยได้ แต่เพื่อชดเชยสิทธิของจำเลยที่จะถูกพิจารณาคดี กฎหมายมักจะกำหนดข้อเรียกร้องเพิ่มเติมเพื่อยืนยันสิทธิที่จะได้รับฟังจากศาล โดยการดำเนินคดีอาญาลับหลังจำเลยสามารถเกิดขึ้นได้ใน 2 กรณี¹¹⁰ ได้แก่

1) การดำเนินคดีอาญากับจำเลยที่ศาลไม่อาจจับตัวมาได้เพราะไม่ทราบที่อยู่ เพราะจำเลยอาศัยอยู่ต่างประเทศ หรือเพราะมีเหตุอื่นที่ทำให้ไม่อาจมาปรากฏตัวที่ศาลได้ (abwesend) ทั้งนี้โดยอาศัยบทบัญญัติมาตรา 276 ถึง 295 ซึ่งมีวัตถุประสงค์ในการรักษาไว้ซึ่งพยานหลักฐานของคดีเพื่อการดำเนินคดีอาญาในอนาคต โดยเปิดช่องให้ยึดและอายัดทรัพย์สินของจำเลยได้

2) การดำเนินคดีอาญากับจำเลยที่ไม่มาปรากฏตัวต่อศาล (ausgeblieben) ศาลก็สามารถดำเนินกระบวนการพิจารณาต่อไปจนสิ้นสุดได้หากว่าจำเลยได้ให้การเสร็จสิ้นแล้วและศาลไม่เห็นว่าการพิจารณาคดีต่อหน้าจำเลยเป็นเรื่องจำเป็น อีกทั้งจำเลยก็ได้ทราบหมายเรียกแล้วว่าการพิจารณาคดีอาจดำเนินต่อไปจนสิ้นสุดได้แม้ว่าเขาจะไม่มาปรากฏตัวที่ศาล ตามมาตรา 231 วรรคสอง แต่หากจำเลยเจตนาที่จะทำให้ตนตกอยู่ในสภาพที่ไม่อาจเข้าใจการดำเนินคดีและกระทำการที่

¹⁰⁹ กรรภิรมย์ โคมลารชุน, *อ้างแล้ว เจริญธรรมที่ 41*, น. 40-41.

¹¹⁰ *เพ็งอ้าง*, น. 41.

ขีดขวางการดำเนินกระบวนการพิจารณา ศาลสามารถดำเนินคดีไปจนถึงสิ้นสุดได้แม้ว่าจำเลยจะยังมีให้การใดๆ เลยก็ตาม แต่จะกระทำเช่นนั้นได้ต่อเมื่อจำเลยมีโอกาสดลงข้อความใดๆ เกี่ยวกับคำฟ้องนั้นต่อศาล ตามมาตรา 231a และหากว่าจำเลยต้องออกไปจากห้องพิจารณาเพราะการกระทำที่เป็น การฝ่าฝืนกฎเกณฑ์ของศาล ศาลก็สามารถพิจารณาคดีลับหลังจำเลยได้หากว่าการปรากฏตัวของ จำเลยไม่สำคัญต่อคดีและทราบเท่าที่การปรากฏตัวของจำเลยอาจทำให้คดีเสียหายได้ โดยจำเลย จะต้องมีโอกาสดลงข้อความใดๆ เกี่ยวกับคำฟ้องนั้นเสียก่อน ตามมาตรา 231b

4.2.3 การดำเนินคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองในสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี

การพิจารณาคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองในสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี แบ่งออกเป็น 2 กรณีตามประเภทของผู้ถูกดำเนินคดี ได้แก่ คดีอาญาของประมุขของรัฐและคดีอาญา ของรัฐมนตรี

1) คดีอาญาของประมุขของรัฐ แบ่งประเภทความผิดดังนี้

(ก) การกระทำความผิดอันเกิดจากการปฏิบัติหน้าที่ ซึ่งรัฐธรรมนูญมาตรา 61 ได้ กำหนดให้สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจำนวน 1 ใน 4 หรือสมาชิกวุฒิสภาจำนวน 1 ใน 4 เป็นผู้ กล่าวหาว่าประธานาธิบดีแห่งสหพันธ์รัฐเยอรมนีละเมิดรัฐธรรมนูญหรือละเมิดกฎหมายแห่ง สหพันธ์ จากนั้นสภาผู้แทนราษฎรหรือวุฒิสภาแล้วแต่กรณีจะลงมติกล่าวหาประธานาธิบดี โดยต้อง ใช้เสียง 2 ใน 3 ขึ้นไปเพื่อเสนอมติกล่าวหาประธานาธิบดีให้ศาลรัฐธรรมนูญวินิจฉัย โดยศาล รัฐธรรมนูญทำหน้าที่วินิจฉัยว่าประธานาธิบดีปฏิบัติหน้าที่ละเมิดรัฐธรรมนูญหรือละเมิดกฎหมาย แห่งสหพันธ์รัฐเยอรมนีหรือไม่ ในกรณีที่ศาลรัฐธรรมนูญวินิจฉัยว่ามีการกระทำความผิดก็จะสั่งให้ ประธานาธิบดีพ้นจากตำแหน่ง นอกจากนี้ก่อนมีคำวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญอาจสั่งให้ประธานาธิบดี ยุติการปฏิบัติหน้าที่ชั่วคราวได้¹¹¹

(ข) การกระทำความผิดนอกการปฏิบัติหน้าที่ ซึ่งรัฐธรรมนูญมาตรา 60 ได้กำหนดให้ นำบทบัญญัติในมาตรา 46 วรรค 2 ถึงวรรค 4 มาใช้บังคับกับกรณีประธานาธิบดีกระทำความผิด นอกจากการปฏิบัติหน้าที่โดยอนุโลม ดังนั้น ในระหว่างที่ประธานาธิบดียังดำรงตำแหน่ง ประธานาธิบดีมีความคุ้มกันในการไม่ถูกฟ้องร้องดำเนินคดีหรือจับกุม เว้นแต่สภาผู้แทนราษฎรลง มติอนุญาต นอกจากนี้ เพื่อให้การดำเนินคดีต้องพ้นอายุความไป ในมาตรา 78 ของประมวล กฎหมายอาญาจึงกำหนดให้อายุความยังไม่เริ่มนับ¹¹²

¹¹¹ จันจิรา เอี่ยมมยุรา, ปิยะบุตร แสงกนกกุล, ชีระ สุธีรวงศ์ และกริช ภูณิยามา, *อ้างแล้ว เจริญธรรม* ที่ 97, น.84-85.

¹¹² *เพ็ญอ้าง*, น. 85.

2) คดีอาญารัฐมนตรี รัฐธรรมนูญสหพันธรัฐเยอรมนีไม่ได้กำหนดให้มีกระบวนการยุติธรรมในคดีอาญาเฉพาะสำหรับรัฐมนตรี แต่มีรัฐบัญญัติลงวันที่ 17 มิถุนายน 1953 ว่าด้วยสถานะของสมาชิกรัฐบาล ซึ่งถือว่าตำแหน่งรัฐมนตรีนั้นเป็นการใช้อำนาจในฐานะข้าราชการทำนองเดียวกันกับข้าราชการประจำตามส่วนราชการต่างๆ ดังนั้น กรณีความรับผิดชอบอาญาของรัฐมนตรีจึงใช้ระบบกฎหมายเดียวกันกับกรณีข้าราชการที่กระทำความผิดต่อตำแหน่งหน้าที่ตามประมวลกฎหมายอาญา อย่างไรก็ตาม ในกรณีที่รัฐมนตรีที่ดำรงตำแหน่งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ไปพร้อมกัน รัฐมนตรีนั้นย่อมได้รับความคุ้มครองไม่ถูกดำเนินคดีในระหว่างสมัยประชุมตามที่รัฐธรรมนูญมอบให้แก่สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร¹¹³

4.3 สหรัฐอเมริกา

4.3.1 หลักการดำเนินคดีอาญาทั่วไป

สหรัฐอเมริกาใช้ระบบศาลคู่ ได้แก่ ศาลรัฐบาลกลาง (Federal Court) และศาลมลรัฐ (State Court) ทั้งสองศาลเป็นอิสระจากกันและมีเขตอำนาจเหลื่อมทับกัน ศาลรัฐบาลกลางมิได้ถูกจำกัดอำนาจให้พิจารณาคดีที่เกี่ยวข้องกับกฎหมายของรัฐบาลกลาง และศาลมลรัฐก็มีได้ถูกจำกัดอำนาจให้พิจารณาเฉพาะคดีที่เกี่ยวข้องกับกฎหมายมลรัฐเช่นกัน ทั้งมลรัฐและรัฐบาลกลางแบ่งโครงสร้างระบบศาลออกเป็น 3 ชั้นเหมือนกัน คือศาลชั้นต้น ศาลอุทธรณ์ ศาลฎีกา เช่นเดียวกับการมีรัฐธรรมนูญและกฎหมายทั้งของรัฐบาลกลางและรัฐบาลมลรัฐควบคู่กันไป แต่รัฐธรรมนูญและกฎหมายในระดับมลรัฐจะขัดหรือแย้งต่อรัฐธรรมนูญของรัฐบาลกลางไม่ได้ และโดยเฉพาะในส่วน of กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาซึ่งมีเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับสิทธิและเสรีภาพของประชาชนจึงสัมพันธ์กับรัฐธรรมนูญของสหรัฐอเมริกาอย่างใกล้ชิด หลักกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของมลรัฐต่างๆ จึงมักเป็นไปในแนวทางเดียวกัน ซึ่งระบบกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของสหรัฐอเมริกา โดยหลักการทั่วไปแยกวิธีพิจารณาความเป็น 2 ส่วน คือ ระบบตรวจสอบก่อนคดีขึ้นสู่ศาลหรือวิธีพิจารณาความเบื้องต้น (Preliminary judicial procedure) กับระบบพิจารณาในชั้นศาล¹¹⁴

1) วิธีพิจารณาความเบื้องต้น (Preliminary judicial procedure) ในขั้นของการสอบสวนและจับกุมผู้กระทำความผิด จะต้องมีการแจ้งข้อกล่าวหา จากนั้นเจ้าหน้าที่ตำรวจต้องนำตัวผู้ถูกจับไปพบผู้พิพากษาโดยเร็ว (Initial appearance) เพื่อให้ศาลทำการไต่สวน (Preliminary examination) อันเป็นการตรวจสอบมูลคดี และการปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าพนักงานตำรวจ ซึ่งจะต้องมีการ

¹¹³ จันจิรา เอี่ยมมยุรา, ปิยะบุตร แสงกนกกุล, ชีระ สุธีรวงศ์ และกริช ภูณิยามา, *อ้างแล้ว เจริญธรรม* ที่ 97, น. 87-88.

¹¹⁴ อุดม รัฐอมฤต, *อ้างแล้ว เจริญธรรม* ที่ 76, น. 234.

ตรวจสอบโดยอาศัยพยานหลักฐานที่คู่กรณีฝ่ายกล่าวหาคือพนักงานอัยการและเจ้าพนักงานตำรวจ และฝ่ายผู้ถูกกล่าวหานำมาเสนอให้ศาลได้พิจารณาในเบื้องต้น ในกรณีเป็นคดีอุกฉกรรจ์ต้องผ่านกระบวนการไต่สวนมูลฟ้องที่เรียกว่า Preliminary hearing ถ้าศาลเห็นว่าไม่มีเหตุอันสมควรที่จะกล่าวหาผู้ต้องหาศาลก็ยกข้อกล่าวหา แต่ถ้าศาลเห็นว่ามีความสมควรที่จะกล่าวหา ศาลจะรับคดีไว้พิจารณา ในกฎหมายของบางมลรัฐ คดีอุกฉกรรจ์ซึ่งพนักงานอัยการต้องยื่นฟ้องโดยวิธี Information ต่อศาล Superior court มีการกำหนดให้ต้องผ่านการตรวจสอบโดยคณะลูกขุน (Grand jury) อีกด้วย ซึ่งการไต่สวนชั้นลูกขุนเป็นการดำเนินการในชั้นสอบสวน โดยคณะลูกขุนจะทำหน้าที่ไต่สวนคดีไปจนกว่าจะมีผลสรุปว่าจะฟ้องคดีต่อศาลหรือไม่ อีกทั้งมีความเห็นให้ศาลออกหมายจับและหมายค้น รวมทั้งตรวจสอบการปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าพนักงานตำรวจและพนักงานอัยการ และเมื่อเป็นกระบวนการชั้นสอบสวน ไม่ใช่ชั้นพิจารณาของศาล การไต่สวนคดีของคณะลูกขุนจึงกระทำกลับหลังผู้ถูกกล่าวหาได้¹¹⁵ ทั้งนี้ เป็นไปตามรัฐธรรมนูญสหรัฐอเมริกาแก้ไขเพิ่มเติมฉบับที่ 5 (Fifth Amendment) ซึ่งได้วางข้อกำหนดไว้ว่า คดีอุกฉกรรจ์จะต้องได้รับการชี้ขาดให้พิจารณาจากคณะลูกขุนก่อน ภายใต้บทบัญญัตินี้คำสั่งของพนักงานอัยการให้ฟ้องคดีอาญาอุกฉกรรจ์จะไม่มีผล เว้นแต่คณะลูกขุนจะเห็นด้วยกับพนักงานอัยการและชี้ขาดให้พิจารณาได้ ซึ่งศาลฎีกาได้กล่าวไว้ในคดี Wood V. Georgia (พ.ศ. 2505) ว่าหน้าที่สำคัญของคณะลูกขุนก็คือ “ยืนอยู่ระหว่างผู้กล่าวหากับผู้ถูกกล่าวหาเพื่อชี้ขาดว่า คำฟ้องได้มาโดยวิธีการที่ชอบด้วยกฎหมายหรือโดยการข่มขู่หรือบังคับจิตใจประการอื่น”¹¹⁶

2) ระบบการพิจารณาชั้นศาล การดำเนินกระบวนการพิจารณาจะเป็นการให้คู่ความนำสืบพยานหลักฐานต่อศาล โดยมีหลักกฎหมายสำคัญคือการพิจารณาและการสืบพยานต้องกระทำต่อหน้าจำเลย เพื่อให้จำเลยมีสิทธิเผชิญหน้ากับพยาน (Right to confront witness) สิทธินี้ได้รับการรองรับไว้ในรัฐธรรมนูญสหรัฐอเมริกาแก้ไขเพิ่มเติมฉบับที่ 6 (Sixth Amendment) และด้วยสิทธิเช่นนี้จำเลยสามารถใช้สิทธิในการถามค้านพยานโจทก์ (Cross-examination) อันเป็นหลักประกันของจำเลยที่จะใช้สิทธิต่อสู้คดีได้อย่างเต็มที่ อีกทั้งยังทำให้คณะลูกขุนในชั้นพิจารณาได้เห็นและตรวจสอบพยานได้โดยตรง อันจะทำให้สามารถประเมินความน่าเชื่อถือและความถูกต้องของพยานได้ อีกด้วย¹¹⁷

¹¹⁵ เพิ่งอ้าง, น. 235.

¹¹⁶ วิสาร พันธุนะ, “วิธีพิจารณาความอาญาในสหรัฐอเมริกา”, “อุลพาน, เล่มที่ 5, ปีที่ 25, น.52 (กันยายน-ตุลาคม 2521).

¹¹⁷ อุคม รัฐอมฤต, อ้างแล้ว เจริญธรรมที่ 76, น. 235.

คำพิพากษาศาลฎีกาที่เกี่ยวกับชั้นพิจารณาคดีมีจำนวนมาก ซึ่งครอบคลุมประเด็นใหญ่ๆ 3 หัวข้อ ได้แก่ สิทธิที่จะได้รับการพิจารณาโดยลูกขุน การเปิดเผยคดีต่อสาธารณชน และสิทธิในการเผชิญหน้าพยานที่เป็นปฏิปักษ์¹¹⁸

- การพิจารณาโดยลูกขุน ศาลฎีกาได้วางบรรทัดฐานไว้ว่า ในกรณีความผิดลหุโทษ จำเลยไม่มีสิทธิได้รับการพิจารณาโดยลูกขุน หลักประกัณฑ์กำหนดว่าจะต้องมีลูกขุน 12 คน และตัดสินด้วยเสียงที่เป็นเอกฉันท์ ปัญหาเกี่ยวกับองค์ประกอบของลูกขุนได้ก่อให้เกิดคดีมากมายสู่ศาล โดยอาศัยบทบัญญัติในรัฐธรรมนูญว่าด้วยการคุ้มครองโดยเท่าเทียมกัน ศาลฎีกาห้ามกีดกันเชื้อชาติใดเชื้อชาติหนึ่งในการคัดเลือกลูกขุน และก็ได้ยอมรับถึงความยากลำบากที่จะพิสูจน์ประเด็นนี้ ในคดี Eubanks V. Louisiana (พ.ศ. 2501) ศาลฎีกาวินิจฉัยว่าการกีดกันอย่างชัดเจนอาจพิสูจน์ด้วยการแสดงให้เห็นว่าคนเชื้อชาตินิโกรที่ถูกคัดเลือกให้ทำหน้าที่ลูกขุนนั้นมีเปอร์เซ็นต์เพียงเล็กน้อย ทั้งๆ ที่ประชากรส่วนใหญ่ในท้องถิ่นนั้นเป็นคนเชื้อชาตินิโกร¹¹⁹

- การเปิดเผยคดีต่อสาธารณชน ศาลฎีกาได้วางบรรทัดฐานสิทธิชั้นพิจารณาที่สำคัญขึ้นใหม่หลายประการ เพื่อจัดการกับปัญหาของการเสนอข่าวอย่างกว้างขวางโดยสื่อมวลชนต่างๆ ในคดีใดคดีหนึ่ง ศาลฎีกาเองก็เคยชี้ให้เห็นถึงความจำเป็นที่จะต้องหาทางป้องกันความลำเอียงอันเนื่องมาจากการประโคมข่าวก่อนพิจารณา และคดี Iravin V. Down (พ.ศ. 2504) ก็เป็นคดีแรกที่ศาลฎีกาพิพากษากลับคำพิพากษาของศาลล่างเพราะเหตุนี้ โดยอาศัยถ้อยคำภายใต้คำสาบานของลูกขุน (Voir dire examination) ซึ่งเปิดเผยให้ทราบว่าลูกขุนหลายคนได้อ่านข่าวอาชญากรรมจากหน้าหนังสือพิมพ์ จนรู้ข้อเท็จจริงในคดีเป็นอย่างดี และเชื่อแน่ว่าจำเลยกระทำผิดจริง ในคดี Rideau V. Louisiana (พ.ศ. 2506) ศาลฎีกาได้ก้าวไปอีกขั้นหนึ่งจากคดี Irvin และกลับคำพิพากษาศาลล่างโดยไม่พิจารณาว่าลูกขุนได้รู้ข้อเท็จจริงในคดีมาก่อนหรือไม่ ศาลฎีกากล่าวว่า “ในเมื่อปรากฏว่าบุคคลในชุมชนนั้นต่างได้รับทราบครั้งแล้วครั้งเล่าและโดยละเอียดถึงอาชญากรรมของจำเลย ตลอดจนคำรับสารภาพที่จำเลยให้แก่พนักงานสอบสวนในรายการสัมภาษณ์ทางสถานีโทรทัศน์ของท้องถิ่น ฉะนั้น การที่ศาลไม่อนุญาตให้โอนคดีไปพิจารณายังศาลอื่นตามคำขอ จึงเป็นการปฏิเสธกระบวนการยุติธรรมแห่งกฎหมายแก่จำเลย”¹²⁰

¹¹⁸ วิสาร พันธนะ, *อ้างแล้ว เจริญธรรมที่ 116*, น. 60.

¹¹⁹ *เพิ่งอ้าง*, น. 61.

¹²⁰ *เพิ่งอ้าง*, น. 62.

- สิทธิในการเผชิญหน้าพยานที่เป็นปฏิปักษ์ (สิทธิที่จะได้รับการพิจารณาคดีโดยเปิดเผย) ในคดี *Pointer V. Texas* (1965) ศาลฎีกาได้วินิจฉัยถึงความสำคัญของสิทธิในการเผชิญหน้าที่มีต่อหลักการรับฟังพยานหลักฐานซึ่งอนุญาตให้นำสืบถึงคำให้การในอดีตของพยานซึ่งไม่สามารถมาเบิกความในชั้นศาลได้ *Pointer* ตัดสินว่า การรับฟังคำพยานชั้นไต่สวนมูลฟ้อง ซึ่งไม่ได้ตัวมาเบิกความในชั้นพิจารณาและในชั้นไต่สวนมูลฟ้อง พยานก็ไม่ได้ถูกถามคำถามเพราะจำเลยไม่มีทนายนั้น เป็นการขัดต่อรัฐธรรมนูญ และคดี *Barber V. Page* (1968) ก็วินิจฉัยในทำนองเดียวกัน กล่าวคือ มลรัฐขอให้นำสืบคำพยานชั้นไต่สวนมูลฟ้องแทนการนำตัวพยาน (ซึ่งถูกควบคุมโดยรัฐบาลกลางอยู่ในมลรัฐอื่น) มาเบิกความต่อศาล แต่ในคดี *California V. Green* (1970) ศาลฎีกาชี้ว่า หากพยานไม่สามารถมาเบิกความได้จริงๆ และในชั้นไต่สวนมูลฟ้องทนายจำเลยก็มีโอกาสที่จะถามคำถามพยานได้โดยเต็มที่แล้ว การรับฟังคำพยานชั้นไต่สวนมูลฟ้องในกรณีเช่นนี้ไม่ขัดต่อสิทธิของจำเลยที่รับรองไว้ในรัฐธรรมนูญแก้ไขเพิ่มเติมฉบับที่ 6¹²¹ การให้หลักประกันแก่จำเลยในการเผชิญหน้าพยานจึงสอดคล้องกับการที่กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของสหรัฐอเมริกากำหนดให้จำเลยต้องมาปรากฏตัวอยู่ในศาลระหว่างการพิจารณาคดี¹²²

4.3.2 การดำเนินคดีอาญาโดยจำเลยไม่ปรากฏตัวต่อศาลในสหรัฐอเมริกา

ระบบกฎหมายของสหรัฐอเมริกามีรากฐานมาจากระบบกฎหมายอาญาแนวปฏิบัติของอังกฤษซึ่งเป็นระบบกฎหมายคอมมอนลอว์ ระบบความยุติธรรมทางอาญาของสหรัฐอเมริกาจึงเป็นระบบกล่าวหา (*Adversarial System*) ที่มีลักษณะเป็นการต่อสู้ระหว่างคู่ความ ซึ่งเมื่อความจริงในคดีอาญาจะเกิดขึ้นจากการต่อสู้กันระหว่างคู่ความแล้ว การที่จำเลยไม่มาศาลเพื่อต่อสู้คดีก็ย่อมไม่อาจทำให้ความจริงปรากฏ เพราะฉะนั้นการพิจารณาคดีอาญาโดยไม่ปรากฏตัวจำเลยจึงไม่อาจกระทำได้ ทั้งนี้รัฐธรรมนูญแก้ไขเพิ่มเติมฉบับที่ 6 (*Sixth Amendment*) ก็ยังได้ยืนยันถึงสิทธิของจำเลยที่จะได้รับการพิจารณาการพิจารณาคดีต่อหน้าไว้โดยมีความว่า “ในการดำเนินคดีอาญาทั้งปวงให้จำเลยทรงไว้ซึ่งสิทธิที่จะได้รับการพิจารณาคดีอย่างรวดเร็วเปิดเผยโดยคณะลูกขุนที่ปราศจากอคติของมลรัฐ และเขตที่ความผิดอาญานั้นได้เกิดขึ้น ซึ่งเป็นเขตที่กฎหมายกำหนดไว้แน่นอนล่วงหน้า และจะได้รับการแจ้งให้ทราบลักษณะและเหตุที่กล่าวหา สิทธิที่จะมีการสืบพยานโจทก์ต่อหน้าตนเอง สิทธิที่จะมีบังคับพยานฝ่ายตนมาเบิกความและสิทธิที่จะมีทนายว่าความแก้ต่างคดีให้” ทำให้หลักการพิจารณาคดีต่อหน้าจำเลยเป็นไปอย่างเคร่งครัด¹²³ หากจำเลยไม่มาปรากฏตัว

¹²¹ เพิ่งอ้าง, น. 62-63.

¹²² อุดม รัฐอมฤต, อ้างแล้ว *เชิงอรรถที่ 76*, น. 236.

¹²³ ดิศรณ์ ลิขิตวิฑูยา, อ้างแล้ว *เชิงอรรถที่ 84*, น. 1001.

ที่ศาลไม่ว่าจะด้วยเหตุผลที่จำเลยหลบหนีไปในระหว่างประกันตัวหรือเหตุใดก็ตาม ศาลจะพิจารณาต่อไปมิได้จนกว่าจำเลยจะมาศาล

อย่างไรก็ตามความเคร่งครัดในเรื่องของการพิจารณาคดีอาญาโดยไม่ปรากฏตัวจำเลยได้ผ่อนคลายลงจากการปรับใช้กฎหมายของศาลโดยการตีความถึงการสละสิทธิตามรัฐธรรมนูญของจำเลย แต่ยังไม่ได้มีการวางหลักเกณฑ์ที่ชัดเจนไว้แต่อย่างใด จนกระทั่งศาลสูงสหรัฐ (Supreme Court) ได้วินิจฉัยวางหลักที่เป็นบรรทัดฐานไว้ในคดี Diaz V. United States ซึ่งวางหลักเกณฑ์ไว้ว่าการพิจารณาคดีโดยไม่ปรากฏตัวจำเลยนั้นจะต้องเป็นคดีความผิดอาญาที่ไม่ร้ายแรง และจำเลยจะต้องมาปรากฏตัวในศาลนัดแรกแล้วไม่ถูกคุมขังอยู่ในระหว่างพิจารณา โดยทั้งนี้การสละสิทธิที่จะได้พิจารณาคดีต่อหน้าตนเองต้องเป็นไปด้วยความสมัครใจ ผ่านทนายความที่มาปรากฏตัวในศาล ต่อมาภายหลังได้มีคำพิพากษาที่พัฒนาหลักเกณฑ์ดังกล่าวให้ชัดเจนมากยิ่งขึ้นอีกหลายคดี ซึ่งที่สำคัญคือ คดี Taylor V. United States ได้อธิบายว่าการสละสิทธิที่จะได้พิจารณาคดีต่อหน้าจำเลยนั้นอาจกระทำได้โดยปริยาย ภายหลังจากที่ได้ทราบข้อหาและเข้าใจผลทางกฎหมายจากการสละสิทธิดังกล่าว นอกจากนี้ในคดี Illinois V. Allen ยังได้วางหลักว่า หากจำเลยประพฤติตนเป็นการขัดขวางการพิจารณาคดีถึงขั้นที่ไม่อาจดำเนินกระบวนการพิจารณาต่อไปได้และไม่มีมาตรการอื่นใดที่จะควบคุมความประพฤติเช่นนั้น ศาลสามารถสั่งให้นำตัวจำเลยออกจากห้องพิจารณา และพิจารณาคดีต่อไปได้โดยไม่จำเป็นต้องมีตัวจำเลยอยู่ในห้องพิจารณา¹²⁴

ต่อมาในปี ค.ศ. 1975 ศาลสหรัฐ (Federal Court) ก็ได้พัฒนาหลักการพิจารณาคดีโดยไม่ปรากฏตัวจำเลยออกมาเป็นลายลักษณ์อักษร โดยการแก้ไขเพิ่มเติม ข้อบังคับแห่งสหพันธรัฐว่าด้วยวิธีพิจารณาความอาญา (Federal Rules of Criminal Procedure) ข้อ 43 บัญญัติห้ามมิให้ศาลพิจารณาและสืบพยานคดีความผิดที่ไม่ใช่ลหุโทษ (Felony) หลังจำเลย เว้นเสียแต่ว่าจำเลยจะไม่มาที่ศาลหลังจากคดีได้เริ่มต้นขึ้นแล้ว ซึ่งศาลก็สามารถดำเนินคดีต่อไปได้เหมือนว่าจำเลยปรากฏตัวต่อศาล¹²⁵ ซึ่งสามารถแบ่งเป็นกรณีที่จำเลยต้องมาศาลในนัดแรกเพื่อรับทราบข้อกล่าวหาเสียก่อน และกรณีที่จำเลยไม่จำเป็นต้องมาปรากฏตัวในศาล

¹²⁴ เฟ็งอ้าง, น. 1002.

¹²⁵ Sykes, Defense Counsel, Please Rise: A Comparative Analysis of Trial in Absentia, Mil. L. Rev. Vol.216 (2013), 170, 185. อ้างถึงในกรรณิกรย์ โทมัส, การพิจารณาคดีลับหลังจำเลยในคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง, (สถาบันพระปกเกล้า 2562), น. 45.

กรณีที่กำหนดเงื่อนไขให้จำเลยต้องมาศาลในนัดแรกเสียก่อนจึงจะสามารถดำเนินกระบวนการพิจารณาคดีลับหลังได้มีอยู่ 3 กรณีตามข้อบังคับที่ 43 (C)(1)¹²⁶ คือ

- 1) จำเลยสละสิทธิการเข้าร่วมพิจารณาคดีโดยสมัครใจภายหลังได้รับแจ้งข้อกล่าวหา
- 2) กระบวนการพิจารณาคดีขึ้นตอนกำหนดโทษในความผิดไม่ร้ายแรง
- 3) กรณีที่จำเลยไม่หยุดการกระทำอันเป็นการขัดขวางการพิจารณาคดี เมื่อศาลได้เตือนให้เขาหยุดการกระทำเช่นนั้นแล้ว¹²⁷

ส่วนกรณีที่สามสามารถดำเนินกระบวนการพิจารณาคดีลับหลังได้เลยโดยไม่ต้องมีเงื่อนไขกำหนดให้จำเลยต้องมาปรากฏตัวในศาล มีอยู่ 4 กรณีตามข้อบังคับที่ 43 (b)¹²⁸ คือ

- 1) จำเลยซึ่งเป็นนิติบุคคลที่มีผู้แทนของนิติบุคคลมาปรากฏตัวในศาล

¹²⁶ Federal Rules of Criminal Procedure Rule 43

(c) Waiving Continued Presence.

(1) In General. A defendant who was initially present at trial, or who had pleaded guilty or nolo contendere, waives the right to be present under the following circumstances:

(A) when the defendant is voluntarily absent after the trial has begun, regardless of whether the court informed the defendant of an obligation to remain during trial;

(B) in a noncapital case, when the defendant is voluntarily absent during sentencing; or

(C) when the court warns the defendant that it will remove the defendant from the courtroom for disruptive behavior, but the defendant persists in conduct that justifies removal from the courtroom.

¹²⁷ ศิริณี ลิขิตวิทิตา, อ้างแล้ว เชิงบรรณที่ 84, น.1004.

¹²⁸ Federal Rules of Criminal Procedure Rule 43

(b) When Not Required. A defendant need not be present under any of the following circumstances:

(1) Organizational Defendant. The defendant is an organization represented by counsel who is present.

(2) Misdemeanor Offense. The offense is punishable by fine or by imprisonment for not more than one year, or both, and with the defendant's written consent, the court permits arraignment, plea, trial, and sentencing to occur by video teleconferencing or in the defendant's absence.

(3) Conference or Hearing on a Legal Question. The proceeding involves only a conference or hearing on a question of law.

(4) Sentence Correction. The proceeding involves the correction or reduction of sentence under Rule 35 or 18 U.S.C. §3582 (c).

2) ความผิดลหุโทษซึ่งมีโทษปรับหรือจำคุกไม่เกิน 1 ปี หรือทั้งจำทั้งปรับโดยความยินยอมเป็นลानลักษณะอภัยถึงการสละสิทธิการได้รับการพิจารณาคดีต่อหน้าตนเองและศาลอนุญาต

3) การวินิจฉัยปัญหาข้อกฎหมายหรือกระบวนการพิจารณาคดีอื่นที่มีแต่เฉพาะปัญหาข้อกฎหมาย

4) การพิจารณาการแก้ไขการกำหนดโทษให้ถูกต้องหรือลดโทษ¹²⁹

คดีแรกในสหรัฐอเมริกาที่ศาลตัดสินในประเด็นการดำเนินคดีลับหลังจำเลย คือคดี Hopt.v. Utah ว่าการที่จำเลยถูกพรากเอาไปซึ่งชีวิตหรือเสรีภาพโดยที่ตนมิได้มาปรากฏตัวในการพิจารณาคดี การพรากเอาไปเช่นนั้นคงจะไม่ชอบด้วยหลัก due process of law ที่ได้บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญ ต่อมาคดี Howard v. Kentucky ศาลสูงได้ยืนยันคำพิพากษาของศาลล่างที่ตัดสินว่าจำเลยมีความผิดฐานฆ่าผู้อื่น ทั้งที่จำเลยไม่อยู่ในห้องพิจารณาคดีในขณะที่ศาลสั่งปลดลูกขุน โดยศาลสูงได้ให้เหตุผลว่าสิทธิของจำเลยไม่ได้ถูกละเมิดศาลจึงไม่เห็นว่ามี การละเมิดหลัก Due process of law คดีนี้จึงเป็นคดีแรกที่ศาลอนุญาตให้จำเลยสละสิทธิในการมาปรากฏตัวต่อศาลในคดีที่ไม่ใช่คดีลหุโทษ ถือเป็น การเปิดทางให้มีการสละสิทธิที่จะได้รับการพิจารณาต่อหน้าได้ และเป็น การค่อยๆ ลดข้อเรียกร้องที่ให้จำเลยมาปรากฏตัวต่อศาลด้วย ในคดี Diaz v. United states ในปี ค.ศ. 1912 ศาลมีโอกาสดำเนินคดีที่มีประเด็นเกี่ยวกับสิทธิของจำเลยที่จะได้รับการพิจารณาต่อหน้าอีกครั้ง ในคดีนี้จำเลยไม่อยู่ในศาลในขณะที่มีการสืบพยาน 2 คนของฝ่ายโจทก์ แต่จำเลยได้ยินยอมให้คดีดำเนินไปได้ครบไต่ทนายความของเขาอยู่ในห้องพิจารณา แม้ตัวจำเลยจะไม่อยู่ที่ศาลในคดีนี้มองว่าการที่จำเลยไม่มาปรากฏตัวที่ศาลโดยสมัครใจภายหลังจากการพิจารณาคดีได้เริ่มต้นขึ้นแล้วถือว่าจำเลยได้สละสิทธิในการที่จะได้รับการพิจารณาต่อหน้า และศาลสามารถดำเนินกระบวนการพิจารณาต่อไปได้เสมือนว่าจำเลยมาปรากฏตัวอยู่ในศาล¹³⁰

4.3.3 การถอดถอนบุคคลออกจากตำแหน่งทางการเมืองในสหรัฐอเมริกา (Impeachment)

ในสหรัฐอเมริกาใช้ระบบการตรวจสอบโดยระบบการถอดถอน (Impeachment) ในรัฐสภา ซึ่งประเทศที่ใช้ระบบนี้ ได้แก่ ประเทศอังกฤษและสหรัฐอเมริกา เป็นการไต่สวนเพื่อถอดถอนออกจากตำแหน่ง โดยเป็นกระบวนการที่ฝ่ายนิติบัญญัติใช้เพื่อการควบคุมการบริหารและการปฏิบัติหน้าที่ของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองและผู้ดำรงตำแหน่งการบริหารระดับสูง หรือการฟ้องร้องกล่าวโทษเจ้าหน้าที่ฝ่ายบริหารชั้นสูงของรัฐบาล โดยสภาผู้แทนราษฎรหรือโดยสภาสูง (วุฒิสภา) หรืออาจหมายถึงกลไกที่ใช้ควบคุมการใช้อำนาจของฝ่ายบริหารโดยเปิดโอกาสให้มีการ

¹²⁹ ดิศรณ์ ลิขิตวิทยาวุฒิ, *อ้างแล้ว เชนอร์รทที่ 84*, น. 1004.

¹³⁰ กรรภิรมย์ โกมลารชุน, *อ้างแล้ว เชนอร์รทที่ 41*, น. 46.

ถอดถอนผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองให้พ้นจากตำแหน่งก่อนวาระการดำรงตำแหน่ง เพราะเหตุว่าหากปล่อยให้บุคคลนั้นดำรงตำแหน่งต่อไปจะก่อให้เกิดความเสียหายหรือภัยอันตรายต่อประเทศชาติและประชาชน จึงอาจกล่าวได้ว่าระบบอิมพีชเมนต์ (Impeachment) เป็นกลไกและมาตรการที่สำคัญที่ใช้สำหรับลงโทษผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐที่กระทำความผิดโดยจะใช้วิธีการขับออกจากตำแหน่งผ่านองค์กรทางการเมือง ซึ่งแตกต่างจากประเทศอังกฤษคือมิได้มีการขอบเขตการตัดสินและการลงโทษทางอาญาแต่มุ่งควบคุมการใช้อำนาจรัฐบนพื้นฐานความเห็นที่ว่าการใดส่วนฟ้องร้องเพื่อถอดถอนบุคคลออกจากตำแหน่งนั้นเป็นเรื่องที่เกิดจากการกระทำอันมิชอบของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง หรือเกิดจากการใช้อำนาจโดยมิชอบด้วยกฎหมาย หรือฝ่าฝืนขอบเขตที่ได้รับมอบหมายจากมหาชน ดังนั้น กระบวนการอิมพีชเมนต์จึงเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องในทางการเมืองมิใช่เรื่องในทางตุลาการ เนื่องจากผลเสียหายเกิดขึ้นกับสังคมโดยตรง และผลของคำตัดสินลงโทษจำกัดเพียงการถอดถอนออกจากตำแหน่งเท่านั้น มิใช่เป็นการลงโทษทางอาญา ซึ่งฐานความผิดที่กล่าวหาโดยรัฐสภานั้นไม่จำเป็นต้องเป็นความผิดในทางอาญาเสมอไป¹³¹

ระบบการถอดถอน (Impeachment) ได้กำเนิดในรัฐธรรมนูญสหรัฐอเมริกาตั้งแต่ปี ค.ศ. 1787 โดยองค์กรหลักที่เกี่ยวข้องในกระบวนการถอดถอนบุคคลออกจากตำแหน่งได้แก่ องค์กรทางการเมืองฝ่ายนิติบัญญัติทั้ง 2 องค์กร คือ สภาผู้แทนราษฎร (House of Representatives) เป็นองค์กรที่มีอำนาจพิจารณาและเสนอข้อกล่าวหาบุคคลต่อวุฒิสภา และวุฒิสภา (Senate) จะเป็นองค์กรที่มีอำนาจในการพิจารณาและลงมติตัดสินอันถือเป็นข้อยุติและ ซึ่งรัฐธรรมนูญได้บัญญัติเกี่ยวกับองค์กรและอำนาจหน้าที่ รวมทั้งกระบวนการพิจารณาดังนี้

1) องค์กรและอำนาจหน้าที่

ก. ผู้ถูกกล่าวหา ซึ่งรัฐธรรมนูญสหรัฐอเมริกา ปี 1787 บทที่ 2 มาตรา 4 บัญญัติว่า ได้ประธานาธิบดี (President) รองประธานาธิบดี (Vice President) และข้าราชการพลเรือนของรัฐ (Civil Officers) ทุกคน จะต้องออกจากตำแหน่งหากถูกฟ้องขับจากตำแหน่ง และถูกตัดสินว่ากระทำความผิดฐานกบฏ รับสินบน หรือกระทำความผิดอาญาร้ายแรง¹³²

¹³¹ ปลื้มศรี ปทุมวัฒน์, “The USA Impeachment Overview : ระบบการถอดถอนบุคคลออกจากตำแหน่งของสหรัฐอเมริกา”, วารสารจตุรนิติ, ปีที่ 7, ฉบับที่ 2, น.161-165 (มีนาคม - เมษายน 2553).

¹³² United State constitution : Article II, Section 4 ; “The President, Vice President and all Civil Officers of the United States, shall be removed from Office on Impeachment for, and Conviction of, Treason, Bribery, or other high Crimes and Misdemeanors.”

ข. ผู้กล่าวหา รัฐธรรมนูญสหรัฐอเมริกา ปี ค.ศ. 1787 บทที่ 1 มาตรา 2 บัญญัติให้สภาผู้แทนราษฎร (The House of Representatives) มีอำนาจที่จะฟ้องขับออกจากตำแหน่ง (Impeachment) แต่เพียงผู้เดียว¹³³ ซึ่งเป็นขั้นตอนแรกของการกล่าวหาฟ้องร้อง หากสภาผู้แทนราษฎรพบว่ามีความผิดตามเหตุที่รัฐธรรมนูญกำหนด ก็จะทำการกล่าวหาฟ้องร้องไปยังวุฒิสภาในชั้นพิจารณาต่อไป

ค. ผู้สอบสวนและผู้ตัดสิน ตามรัฐธรรมนูญสหรัฐอเมริกา บทที่ 1 มาตรา 3 กำหนดให้วุฒิสภาเป็นผู้ที่มีอำนาจตัดสินคดีอิมพีชเมนต์ (Impeachment) ที่สภาผู้แทนราษฎรกล่าวหาฟ้องร้องว่ากระทำความผิดตามที่รัฐธรรมนูญกำหนด¹³⁴

2) การดำเนินกระบวนการพิจารณา แบ่งออก 2 ขั้นตอน คือ ส่วนของการกล่าวหาและการพิจารณาข้อกล่าวหา

ก. การกล่าวหา ตามรัฐธรรมนูญสหรัฐอเมริกา บทที่ 2 มาตรา 4¹³⁵ ได้จำกัดเหตุแห่งการกล่าวหาสำหรับคดีอิมพีชเมนต์ด้วยกัน 3 เหตุ ได้แก่ ความผิดฐานทรยศต่อประเทศชาติ (Treason) ซึ่งหมายถึงการก่อสงครามกับสหรัฐอเมริกาหรือให้ความช่วยเหลือสนับสนุนหรือเข้าข้างฝ่ายที่เป็นศัตรู ความผิดฐานรับสินบน (Bribery) และความผิดอาญาชั้นสูง (High Crimes and Misdemeanors) ซึ่งความผิดฐานนี้มีรากฐานมาจากกฎหมายอาญาทั่วไป ส่วนมากจะเป็นการกล่าวหาว่าประพฤติไม่เหมาะสมกับตำแหน่งหน้าที่ ได้แก่ การใช้อำนาจในตำแหน่งเกินขอบเขต เพื่อให้หน่วยงานอื่นของรัฐเสียหาย การมีพฤติกรรมที่ไม่ถูกต้องหรือขัดต่อหน้าที่อย่างร้ายแรง และใช้อำนาจหน้าที่ในตำแหน่งเพื่อจุดประสงค์ไม่ถูกต้อง หรือเพื่อประโยชน์ส่วนตัว¹³⁶

ข. การพิจารณาข้อกล่าวหา ในส่วนของกระบวนการพิจารณาข้อกล่าวหาของสภาผู้แทนราษฎรเริ่มต้นขึ้นเมื่อสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรคนใดคนหนึ่งแจ้งต่อสภาผู้แทนราษฎรว่าเกิดความผิดอันเป็นฐานความผิดในกรณีอิมพีชเมนต์ขึ้น หรือได้รับข้อมูลจากการทำงานของอัยการอิสระ (Independent Counsel) ซึ่งพบข้อเท็จจริงว่าอาจเป็นเหตุให้ถอดถอนได้ โดยที่ประชุมสภา

¹³³ United State constitution : Article I, Section 2 Clause 5 ; “The House of Representatives shall chose their Speaker and other Officers; and shall have the sole Power of Impeachment.”

¹³⁴ บวรศักดิ์ อุวรรณ โฉ, ระบบการตรวจสอบทุจริตของผู้ดำรงตำแหน่งระดับสูง (Impeachment)”, (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2538), น. 41.

¹³⁵ United State constitution : Article II, Section 4 ; “The President, Vice President and all Civil Officers of the United States, shall be removed from Office on Impeachment for, and Conviction of, Treason, Bribery, or other high Crimes and Misdemeanors.”

¹³⁶ บวรศักดิ์ อุวรรณ โฉ, *อ้าวแล้ว เจริญรทที่ 134*, น. 41-42.

ผู้แทนราษฎรจะมอบหมายให้คณะกรรมการยุติธรรม (The Judiciary Committee) พิจารณาและลงมติในเบื้องต้นว่าข้อมูลที่รับมานั้นเพียงพอที่จะดำเนินการสืบสวนต่อไปหรือไม่ หากคณะกรรมการยุติธรรมลงมติเห็นชอบว่าข้อมูลที่ได้รับมานั้นเพียงพอที่จะดำเนินการสืบสวนต่อไปหรือไม่ หากคณะกรรมการยุติธรรมลงมติเห็นชอบว่าข้อมูลที่ได้รับในเบื้องต้นนั้นมีความเป็นไปได้ที่จะนำไปสู่กระบวนการถอดถอน ก็จะส่งความเห็นไปให้สภาผู้แทนราษฎรลงมติเห็นชอบด้วยที่จะดำเนินการไต่สวนเพื่อดำเนินการถอดถอน หากที่ประชุมสภาผู้แทนราษฎรมิมติให้ดำเนินการไต่สวนเพื่อดำเนินการถอดถอนคณะกรรมการยุติธรรมจะทำการไต่สวนข้อเท็จจริงโดยการเรียกผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องมาให้ข้อมูล ซึ่งการไต่สวนนั้นจะต้องกระทำโดยเปิดเผย ยกเว้นกรณีที่มีการเปิดเผยข้อมูลนั้นจะเป็นอันตรายต่อประเทศ เป็นที่เสื่อมเสียต่อการบังคับใช้กฎหมายอาจเป็นที่เสื่อมเสียชื่อเสียงของบุคคลหรือขัดต่อกฎหมายหรือข้อบังคับของ สภาผู้แทนราษฎร และหลังจากดำเนินการกระบวนการพิจารณาสืบสวนสอบสวนข้อเท็จจริงเสร็จเรียบร้อยแล้ว เห็นว่าเพียงพอที่จะเสนอข้อกล่าวหาเพื่อถอดถอนได้ คณะกรรมการยุติธรรมจะทำความเข้าใจเกี่ยวกับข้อกล่าวหาโดยเสนอเป็นคำฟ้องเป็นรายชื่อเรียกว่า “Articles of Impeachment” พร้อมทั้งคำแนะนำ (Recommendations) ในข้อกล่าวหาแต่ละข้อด้วยและส่งให้สภาผู้แทนราษฎรพิจารณา ซึ่งคำแนะนำของคณะกรรมการยุติธรรมนี้ไม่ผูกพันต่อสภาผู้แทนราษฎร ว่าจะต้องมีความเห็นหรือมีมติในทำนองเดียวกันกับที่คณะกรรมการเสนอคำแนะนำ โดยที่ประชุมสภาผู้แทนราษฎรจะทำการลงมติเห็นชอบตามข้อกล่าวหาดังกล่าวโดยมติเสียงข้างมาก หลังจากลงมติแล้วสภาผู้แทนราษฎรจะส่งคำฟ้องข้อกล่าวหาเพื่อถอดถอนบุคคลออกจากตำแหน่ง เรียกว่า “The Bill of Impeachment” ไปยัง วุฒิสภา เพื่อทำการพิจารณาและตัดสินต่อไป ซึ่งการตัดสินในกรณีอิมพีชเมนต์นี้กระทำโดยสมาชิก วุฒิสภาลงคะแนนเสียงไม่น้อยกว่า 2 ใน 3 ของสมาชิกวุฒิสภาที่มาประชุม¹³⁷

3) การพิจารณาคัดสินคดี เมื่อสภาผู้แทนราษฎรได้พิจารณา ข้อมูลและพยานหลักฐานและลงมติให้เสนอข้อกล่าวหาแล้ว รัฐธรรมนูญแห่งสหรัฐอเมริกาได้กำหนดให้วุฒิสภำทำหน้าที่พิจารณาและตัดสินวินิจฉัยถอดถอน ซึ่งจะดำเนินการกระบวนการพิจารณาเหมือนศาลธรรมดาทั่วไปโดยเริ่มจากสภาผู้แทนราษฎรจะมีการแต่งตั้งคณะบุคคล เรียกว่า “managers” ทำหน้าที่เสมือนพนักงานอัยการในนามของสภาผู้แทนราษฎรปฏิบัติหน้าที่กล่าวหาฟ้องร้องตามข้อกล่าวหา และแสดงพยานหลักฐานต่อวุฒิสภาดังเช่นการดำเนินการกระบวนการพิจารณาแบบมีข้อพิพาท ซึ่งในกระบวนการเริ่มต้นกระบวนการพิจารณาถอดถอนสมาชิกวุฒิสภาจะต้องสาบานตน และเริ่มดำเนินการกระบวนการพิจารณาซึ่งต้องกระทำโดยเปิดเผย โดยมีประธานวุฒิสภาเป็นประธานในการพิจารณา เว้นแต่กรณี

¹³⁷ ปณิษฐ์ ปทุมวัฒน์, *อ้างแล้ว เจริญธรรมที่ 131*, น.167-169.

ที่ผู้ถูกกล่าวหา นั้นดำรงตำแหน่งประธานาธิบดี ผู้ที่จะทำหน้าที่ประธานในการพิจารณา ได้แก่ ประธานศาลสูงสุด(The Chief Justice) ซึ่งในการพิจารณาต้องเปิดโอกาสให้ทั้งฝ่ายผู้กล่าวหา โดย Managers และฝ่ายผู้ถูกกล่าวหา กล่าวอ้างและคัดค้านพร้อมทั้งอ้างพยานหลักฐานเพื่อสนับสนุนข้ออ้างของฝ่ายตน โดยมีลักษณะเช่นเดียวกับการพิจารณาในศาลยุติธรรม ทั้งนี้ ผู้ถูกกล่าวหา มีสิทธิแต่งตั้ง ผู้แทนหรือทนายความได้ โดยการพิจารณานี้เป็นไปโดยเปิดเผยซึ่งประชาชนสามารถเข้าฟังการพิจารณาได้ และเมื่อวุฒิสภาได้รับรายงานสรุปสำนวนการไต่สวนพยานหลักฐานจากคณะกรรมการวุฒิสภาแล้ว จะเริ่มการพิจารณาโดยผู้ถูกกล่าวหาหรือทนายความของกลุ่มความมีสิทธิเข้ารับฟังการพิจารณาของวุฒิสภาได้ และเปิดโอกาสให้คู่ความสามารถซักถามพยานบุคคล และคู่ความฝ่ายตรงข้ามมีสิทธิถามค้านพยานบุคคลนั้นได้ โดยวุฒิสภามีอำนาจเรียกพยานมาในชั้นพิจารณาและซักถามพยานเพิ่มเติม ได้อีกเช่นกัน และในการตัดสินจะตัดสินทั้งข้อเท็จจริงและข้อกฎหมาย โดยพิจารณาว่า มีข้อเท็จจริงตามข้อกล่าวหาหรือไม่ และการกระทำนั้นเป็นความผิดตามที่รัฐธรรมนูญกำหนดว่าเป็นเหตุให้ถอดถอนหรือไม่อีกประการหนึ่ง มติในการตัดสินว่าบุคคลมีความผิดในแต่ละข้อกล่าวหา นั้น ต้องมีคะแนนเสียงไม่น้อยกว่า 2 ใน 3 ของสมาชิกวุฒิสภาที่เข้าประชุมขณะนั้น¹³⁸

รัฐธรรมนูญสหรัฐอเมริกา บทที่ 1 มาตรา 3 วรรค 7 ได้กำหนดให้ผลของคำวินิจฉัยไม่เกินไปกว่าการถอดถอนออกจากตำแหน่ง และขาดคุณสมบัติที่จะดำรงตำแหน่งหน้าที่ในหน่วยงานของรัฐ โดยผู้ถูกตัดสินว่ากระทำผิดนั้นยังอาจถูกฟ้องร้องและเข้าสู่กระบวนการพิจารณาพิพากษาและลงโทษตามกฎหมายอื่นได้ อนึ่ง ผลของคำตัดสินตามกระบวนการอิมพีชเมนต์ของวุฒิสภานั้นประธานาธิบดีไม่สามารถใช้อำนาจในฐานะประธานาธิบดีในการลดหย่อนหรืออภัยโทษ (power to grant Reprieves and Pardons for Offenses against the United States) ได้ อันแสดงถึงการมอบอำนาจอย่างเด็ดขาดในการถอดถอนบุคคลออกจาก ตำแหน่งของวุฒิสภานั้นเอง นอกจากนี้ รัฐธรรมนูญไม่ได้กำหนดให้มีการอุทธรณ์ในกระบวนการอิมพีชเมนต์ได้ แต่ได้ให้อำนาจแก่วุฒิสภาเป็นองค์กรที่มีอำนาจเพียงหนึ่งเดียว ในการพิจารณาและตัดสินในระบบการถอดถอนบุคคลออกจากตำแหน่ง จึงอาจถือได้ว่ากระบวนการอิมพีชเมนต์นั้นสิ้นสุดลงและถือเป็นอันยุติในขั้นตอนการพิจารณาตัดสินของวุฒิสภาเท่านั้น¹³⁹

¹³⁸ เพิ่งอ้าง, น. 170.

¹³⁹ เพิ่งอ้าง, น. 171-172.

บทที่ 5

แนวทางการแก้ปัญหาการดำเนินคดีอาญาโดยผู้ถูกกล่าวหาไม่มาปรากฏตัวต่อศาล ในคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง

ในบทนี้จะได้กล่าวถึงแนวทางการแก้ปัญหาการดำเนินคดีอาญาโดยผู้ถูกกล่าวหาไม่มาปรากฏตัวต่อศาลในคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง โดยจะกล่าวถึงเหตุผลและความจำเป็นในการมีตัวผู้ถูกกล่าวหาปรากฏตัวต่อศาลในการดำเนินคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองกับหลักประกันสิทธิขั้นพื้นฐานในกระบวนการยุติธรรมของจำเลยในคดีอาญาที่ถูกรับรองไว้ตามหลักมาตรฐานสากล และนำเสนอแนวทางการแก้ปัญหา โดยศึกษาเปรียบเทียบกับหลักกฎหมายต่างประเทศที่ได้ศึกษามาแล้วในบทที่ 4 ดังนี้

5.1 เหตุผลและความจำเป็นของการมีตัวผู้ถูกกล่าวหาในการดำเนินคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง

พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยวิธีพิจารณาคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง พ.ศ. 2560 เป็นบทบัญญัติที่ตราขึ้นตามเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 ซึ่งกำหนดให้มีกลไกและมาตรการตรวจสอบเพื่อจัดการทุจริตและประพฤติมิชอบที่เข้มงวดเด็ดขาดเพื่อมิให้ผู้บริหารที่ปราศจากคุณธรรม จริยธรรม และธรรมาภิบาลเข้ามาใช้อำนาจในการปกครองบ้านเมืองหรือใช้อำนาจตามอำเภอใจ โดยให้รัฐมีหน้าที่จัดระบบการบริหารงานในกระบวนการยุติธรรมทุกด้านให้มีประสิทธิภาพ เป็นธรรม และไม่เลือกปฏิบัติ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 มาตรา 68 จึงได้มีการบัญญัติให้มีกฎหมายเพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการดำเนินคดีอาญากับผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองไว้เป็นการเฉพาะ โดยกำหนดให้มีวิธีพิจารณาความที่แตกต่างไปจากวิธีพิจารณาคดีอาญาทั่วไป โดยเฉพาะการให้อำนาจศาลสามารถประทับฟ้องคดีไว้พิจารณาได้แม้ไม่ปรากฏตัวผู้ถูกกล่าวหาต่อหน้าศาล และเมื่อศาลประทับฟ้องไว้แล้วแต่ไม่สามารถจับจำเลยได้ภายในสามเดือนนับแต่ออกหมายจับ ศาลก็พิจารณาคดีได้โดยไม่ต้องกระทำต่อหน้าจำเลย ซึ่งถือเป็นครั้งแรกในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาของประเทศไทยที่กำหนดให้ศาลสามารถประทับฟ้องคดีไว้ได้แม้ว่าไม่มีตัวผู้ถูกกล่าวหา โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อดำเนินคดีกับผู้กระทำความผิดที่เป็นนักการเมืองซึ่งถือว่าเป็นผู้มีอิทธิพลและ

มีอำนาจหน้าที่บางประการที่แตกต่างไปจากบุคคลทั่วไป ซึ่งอาศัยความกว้างขวางในการกระทำ ความผิดแล้วหลบหนีไป และหากรอให้จับตัวผู้กระทำความผิดมาได้ อาจทำให้กระบวนการ พิจารณาคดีล่าช้าออกไป หรือหากในที่สุด ไม่สามารถจับตัวผู้กระทำความผิดมาได้ ก็อาจทำให้ กฎหมายไม่อาจใช้บังคับได้จริงและส่งผลให้เกิดความเสียหายต่อประเทศ ในกรณีนี้ยังคงเป็น ประเด็นที่ถกเถียงกันว่ากรณีที่ศาลสามารถประทับฟ้องคดีไว้พิจารณาได้แม้ว่าไม่ปรากฏตัวผู้ถูก กล่าวหาในคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองเป็นการขัดกับหลักกฎหมายตาม มาตรฐานสากลหรือไม่ ซึ่งในประเด็นนี้อาจมองอีกมุมได้ว่า แม้ว่านักการเมืองจะเป็นผู้มีอำนาจ หน้าที่และบทบาทตามที่กฎหมายกำหนดบางประการที่แตกต่างไปจากบุคคลทั่วไป แต่การมี บทบาทบางประการที่แตกต่างไปจากบุคคลทั่วไปก็ไม่ได้หมายความว่ารัฐจะสามารถออกกฎหมาย ลดทอนสิทธิขั้นพื้นฐานในกระบวนการยุติธรรมได้ สิทธิขั้นพื้นฐานในกระบวนการยุติธรรมที่ สำคัญประการหนึ่งคือสิทธิในการได้รับการพิจารณาต่อหน้าเพื่อให้สิทธิจำเลยได้เห็นและโต้แย้ง การพิจารณาคดีได้เต็มที่ โดยศาลสามารถพิจารณาคดีลับหลังจำเลยได้ภายใต้เงื่อนไขที่จำกัดตามที่ กฎหมายกำหนดเท่าที่จำเป็นเท่านั้น การที่ มาตรา 27 พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วย วิธีพิจารณาคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง พ.ศ. 2560 กำหนดให้ศาลสามารถประทับ ฟ้องคดีไว้พิจารณาได้แม้ไม่ปรากฏตัวผู้ถูกกล่าวหา นั่น ถือเป็นหลักการใหม่แตกต่างไปจาก วิธีพิจารณาคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองตามพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญ ว่าด้วยวิธีพิจารณาคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง พ.ศ. 2542 มาตรา 27 ซึ่งเคยวางหลัก ในเรื่องการพิจารณาคดีลับหลังจำเลยไว้โดยกำหนดให้ในวันพิจารณาคดีครั้งแรกจำเลยจะต้องมาอยู่ ต่อหน้าศาล กล่าวคือต้องมีตัวจำเลยปรากฏตัวต่อหน้าศาลในวันพิจารณาคดีครั้งแรกจึงจะสามารถ ดำเนินกระบวนการพิจารณาคดีต่อไปได้ ซึ่งการที่กฎหมายบัญญัติให้ผู้ถูกกล่าวหาปรากฏตัว ต่อศาลอย่างน้อยหนึ่งครั้งก่อนหลบหนีไปเช่นนี้แสดงให้เห็นกฎหมายให้ความสำคัญกับสิทธิ ในการต่อสู้คดีอย่างเต็มที่ของผู้ถูกกล่าวหา โดยการเปิดโอกาสให้ผู้ถูกกล่าวหาได้ทราบดีว่าตน ถูกกล่าวหาในเรื่องใด และมีโอกาสหาพยานหลักฐานเพื่อมาต่อสู้คดีได้ หากภายหลังจากที่จำเลยทราบ ข้อกล่าวหาแล้วหลบหนีไป จึงจะสามารถถือว่าจำเลยปฏิเสธสิทธิในการเข้าสู่กระบวนการยุติธรรม และสละสิทธิในการได้รับการพิจารณาคดีต่อหน้า ศาลจึงจะพิจารณาคดีลับหลังจำเลยต่อไปได้ หลักการเดียวกันนี้ยังถูกบัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 172 ทวิ/1 ฉบับแก้ไขเพิ่มเติมที่ประกาศในราชกิจจานุเบกษาเมื่อวันที่ 19 กุมภาพันธ์ 2562 ที่กำหนดให้ศาล สามารถพิจารณาและสืบพยานลับหลังจำเลยในกรณีที่จำเลยหลบหนีไปได้ภายใต้เงื่อนไขตาม มาตรา 172 กล่าวคือ จำเลยต้องมาปรากฏตัวต่อศาลแล้วเท่านั้นจึงจะสามารถพิจารณาคดีลับหลัง จำเลยต่อไปได้ เป็นการยืนยันว่ากฎหมายวิธีพิจารณาความของไทยยอมรับหลักการพิจารณาคดี

โดยไม่มีตัวจำเลยภายใต้เงื่อนไขที่จำกัดและยืนยันหลักการเดิมที่ว่าจำเลยต้องปรากฏตัวต่อศาลอย่างน้อยหนึ่งครั้งในชั้นประทับรับฟ้องเพื่อให้ศาลได้อ่านและอธิบายคำฟ้องให้จำเลยฟัง และถามคำให้การของจำเลย ทั้งนี้ เพื่อให้จำเลยต่อสู้คดีได้อย่างเต็มที่

อย่างไรก็ดี หากมีกรณีที่ศาลดำเนินคดีไปโดยไม่มีตัวจำเลยและข้อเท็จจริงรับฟังได้ว่าจำเลยกระทำผิดจริงตามที่ถูกกล่าวหาและจะต้องรับโทษตามกฎหมาย แต่ในความเป็นจริงก็ไม่มีตัวผู้กระทำความผิดมารับโทษตามคำพิพากษา ก็ไม่สามารถบังคับตามคำพิพากษาได้ และแม้ว่าพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยวิธีพิจารณาคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง พ.ศ. 2560 จะมีบทบัญญัติมิให้นำระยะเวลาที่หลบหนีรวมเป็นส่วนหนึ่งของอายุความ กล่าวคือไม่ว่าระยะเวลาผ่านไปเนิ่นนานเพียงใด หากจำเลยมาปรากฏตัวต่อศาลก็สามารถลงโทษผู้กระทำความผิดได้ เพื่อให้สามารถนำตัวผู้กระทำความผิดมารับโทษได้ เป็นประเด็นที่เป็นที่ถกเถียงกันฝ่ายหนึ่งเห็นว่าการดำเนินคดีอาญาของโดยไม่มีอายุความทำให้สามารถดำเนินคดีได้ตลอดไม่ว่าจำเลยจะหลบหนีไปกี่ปี และเมื่อนำมาใช้กับคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองจะทำให้ผู้กระทำความผิดเกิดความเกรงกลัว แต่ก็มองอีกมุมหนึ่งได้ว่า คดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองเป็นคดีอาญาที่ก่อให้เกิดความเสียหายเป็นวงกว้างต่อประเทศ การกำหนดให้ดำเนินคดีโดยไม่มีอายุความทำให้ระยะเวลาในการดำเนินคดีล่วงเลยนานไป อาจทำให้พยานหลักฐานที่เกี่ยวข้องแปรสภาพหรือสูญหายไป หรือความทรงจำของพยานบุคคลเลอะเลือนไปตามกาลเวลาซึ่งย่อมจะส่งผลให้ผู้ถูกกล่าวหาหรือจำเลยรอดพ้นอำนาจของกฎหมายไปได้ และท้ายที่สุดก็ไม่สามารถลงโทษผู้กระทำความผิดได้จริง

นอกจากนั้น เมื่อได้พิจารณากฎหมายวิธีพิจารณาความของต่างประเทศแล้วจะพบว่า การพิจารณาคดีลับหลังจำเลยสามารถกระทำได้ภายใต้เงื่อนไขที่จำกัดเท่านั้น เช่น ประเทศฝรั่งเศสได้กำหนดว่าในกรณีที่จำเลยไม่ปรากฏตัวต่อศาลในวันเริ่มการพิจารณา ไม่ว่าจะเป็นที่จำเลยไม่ได้อยู่ภายใต้อำนาจศาล หรือจำเลยที่อยู่ภายใต้อำนาจศาลแล้วหลบหนีไป ศาลสามารถดำเนินกระบวนการพิจารณาต่อไปได้เป็น 2 แนวทาง แนวทางแรก คือการเลื่อนการพิจารณาคดีออกไปและถ้ายังไม่มีหมายจับศาลก็ออกหมายจับจำเลยหรืออาจใช้แนวทางที่สองโดยใช้วิธีพิจารณา *La procédure de défaut criminel* คือการเปิดการพิจารณาโดยไม่ต้องมีตัวจำเลยภายหลังที่ได้รับทราบว่าการแจ้งให้จำเลยมาศาลไม่เป็นผล หากจำเลยมีทนายความเข้ามาดูแลคดีให้กับจำเลย กระบวนการพิจารณาคดีจะดำเนินไปตามปกติ¹⁴⁰ นอกจากนี้ องค์การระหว่างประเทศยังยอมรับหลักการดำเนินคดีอาญาโดยจำเลยไม่ปรากฏตัวต่อศาลได้เพียงเท่าที่จำเป็นภายใต้เงื่อนไขที่จำกัดและไม่ขัดหรือแย้งกับหลักวิธีพิจารณาคดีที่เป็นธรรม โดยคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งสหประชาชาติ (HRC)

¹⁴⁰ อุดม รัฐอมฤต, *อ้างแล้ว* เจริญธรรมที่ 76, น. 226.

และศาลแห่งยุโรปว่าด้วยสิทธิมนุษยชน (ECTHR) ได้มีการพิจารณาคดีวิธีพิจารณาโดยไม่มีตัว
 จำเลยไว้มากพอสมควร ในขณะที่มาตรา 14 แห่งกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิของพลเมืองและ
 สิทธิทางการเมือง (ICCPR) บัญญัติให้ผู้ถูกกล่าวหาที่มีสิทธิได้รับการพิจารณาต่อหน้าตนเอง
 แต่ทั้งสองสถาบันต่างยอมรับว่าวิธีพิจารณาโดยไม่มีตัวจำเลยก็อาจใช้ได้ภายใต้เงื่อนไขที่จำกัดมาก
 (very limited conditions) คำวินิจฉัยที่ยืนยันหลักการที่ว่าวิธีพิจารณาโดยไม่มีตัวจำเลยจะไม่ถือว่า
 ขัดหรือแย้งกับวิธีพิจารณาที่เป็นธรรมหากมีหลักประกันดังต่อไปนี้รวมอยู่ด้วย

1) จำเลยต้องได้รับแจ้งการดำเนินกระบวนการพิจารณา ซึ่งสิทธิของจำเลยที่จะได้ทราบ
 ถึงกระบวนการพิจารณา (Right to have notice of the proceeding) ก่อให้เกิดหน้าที่แก่รัฐที่จะทำให้
 จำเลยได้รับทราบข้อมูลที่เป็นปัจจุบัน

2) จำเลยต้องมีผู้แทนตามกฎหมายในกระบวนการพิจารณาและมีสิทธิได้รับความช่วยเหลือ
 จากทนาย หรือผู้ช่วยๆ ว่าจำเลยต้องมีสิทธิที่จะมีทนาย (Right to have counsel) นั้นเอง รัฐต้อง
 แสดงให้เห็นว่าจำเลยได้ตั้งทนายและทนายดังกล่าวสามารถทำหน้าที่ในคดีได้อย่างแท้จริง และไม่
 อยู่ภายใต้อำนาจครอบงำใดๆ

3) จำเลยควรได้รับสิทธิขอพิจารณาคดีใหม่เมื่อเขามาปรากฏตัวต่อศาล หรือเรียกว่าสิทธิ
 ในการขอพิจารณาคดีใหม่ (Right to retrial) ในกรณีที่มีการพิจารณาโดยไม่มีตัวจำเลย หากในเวลา
 ต่อมาจำเลยมาปรากฏตัวต่อศาล จำเลยต้องมีสิทธิได้รับการพิจารณาคดีใหม่ในทุกกรณี ทั้งใน
 ประเด็นข้อกฎหมายและประเด็นข้อเท็จจริง¹⁴¹

หลักการดังกล่าวเป็นการยืนยันว่าการเนิ่นคดีอาญาโดยไม่ปรากฏตัวจำเลยสามารถ
 กระทำได้เพียงเท่าที่จำเป็นภายใต้เงื่อนไขที่เป็นหลักประกันสิทธิในการพิจารณาคดีที่เป็นธรรม
 ซึ่งเป็นที่ยอมรับตามหลักมาตรฐานสากล ประเทศไทยเองก็มีพันธกรณีที่ต้องกำหนดแนวทาง
 ในการปฏิรูปกฎหมายให้สอดคล้องกับหลักสากลดังปรากฏในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย
 พุทธศักราช 2560 มาตรา 258 ค.(1) ให้รัฐดำเนินการปรับปรุงกฎหมาย กฎ ระเบียบ หรือข้อบังคับ
 ต่างๆ ที่ใช้บังคับอยู่ก่อนวันประกาศใช้รัฐธรรมนูญนี้ให้สอดคล้องกับหลักการตามมาตรา 77 และ
 พัฒนาให้สอดคล้องกับหลักสากล เพื่อให้กฎหมายมีความทันสมัยและเป็นไปตามหลักการ
 ตามมาตรฐานสากล ฉะนั้น กรณีจึงมีความจำเป็นที่กฎหมายวิธีพิจารณาคดีอาญาของผู้ดำรง
 ตำแหน่งทางการเมืองต้องมีหลักการที่สอดคล้องกับหลักมาตรฐานสากลด้วยเช่นกัน

¹⁴¹ เพิ่งอ้าง, น. 224-225.

5.2 วิเคราะห์หลักประกันสิทธิขั้นพื้นฐานของจำเลยในคดีอาญาตามมาตรฐานสากล

จากการศึกษาถึงกฎหมายในต่างประเทศ ทั้งประเทศที่ใช้ระบบกล่าวหาแบบไต่สวน (Non-Adversarial System) แบบฝรั่งเศสและเยอรมนี และประเทศที่ใช้ระบบกล่าวหาแบบต่อสู้ (Adversarial System) แบบในสหรัฐอเมริกา ทั้งการดำเนินคดีอาญาทั่วไปและการดำเนินคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองต่างมีเป้าหมายในการค้นหาความจริงเพื่อให้ได้ตัวผู้กระทำความผิดที่แท้จริงมาดำเนินคดีและรับโทษ ในกระบวนการค้นหาความจริงของระบบกฎหมายแต่ละระบบต่างมีรูปแบบในการดำเนินคดีที่แตกต่างกันเพื่อให้ได้มาซึ่งความจริงตามความเหมาะสม โดยไม่ได้คำนึงถึงเพียงแค่การได้มาซึ่งความจริงเพียงอย่างเดียว หากแต่ยังมุ่งคุ้มครองสิทธิขั้นพื้นฐานของจำเลยในคดีอาญาควบคู่กันไปด้วย ทั้งนี้เพราะการดำเนินคดีอาญาเป็นเรื่องที่กระทบต่อสิทธิ เสรีภาพ และชื่อเสียงของบุคคล จึงจำเป็นต้องมีขั้นตอนการตรวจสอบและถ่วงดุลให้แน่ชัดว่าผู้ถูกกล่าวหากระทำความผิดจริงเพื่อเป็นหลักประกันให้กับผู้ถูกกล่าวหาว่าเขาจะได้รับความเป็นธรรมในการพิจารณาคดี จากการศึกษาพบว่าสิทธิขั้นพื้นฐานบางประการที่ไม่ว่าในระบบกฎหมายใดต่างยึดถือปฏิบัติอย่างเคร่งครัดและไม่อาจละทิ้งได้ ได้แก่

5.2.1 สิทธิในการต่อสู้คดีอย่างเต็มที่

เพื่อเป็นการเปิดโอกาสให้คู่กรณีได้รับทราบถึงข้อเท็จจริงที่เป็นเหตุแห่งการกล่าวหา โดยเฉพาะผู้ถูกกล่าวหาที่จะต้องได้ทราบว่าเขาถูกกล่าวหาว่าอย่างไร หรือถูกฟ้องว่าอย่างไร เพื่อเขาจะได้มีโอกาสแสดงข้อเท็จจริงและพยานหลักฐานเพื่อพิสูจน์ความผิดของตนเองอันเป็นหลักประกันสิทธิขั้นพื้นฐานในการต่อสู้คดี ตลอดจนให้ผู้ถูกกล่าวหาแก้ข้อกล่าวหาและเสนอพยานหลักฐานสนับสนุนคำให้การของตน และพยานหลักฐานที่ศาลจะนำมาใช้ในการพิจารณาพิพากษาคดีจะต้องเป็นข้อเท็จจริงหรือพยานหลักฐานที่คู่กรณีแต่ละฝ่ายมีโอกาสทราบและมีโอกาสโต้แย้งแล้วเท่านั้นตามหลักฟังความทุกฝ่าย จึงจะทำให้ผู้ถูกกล่าวหาสิทธิต่างๆ ในอันที่จะสามารถต่อสู้คดีได้อย่างเต็มที่ ฉะนั้น การดำเนินคดีอาญาจึงต้องคำนึงถึงหลักฟังความทุกฝ่าย ซึ่งเป็นมาตรฐานขั้นต่ำในการคุ้มครองสิทธิในกระบวนการยุติธรรม และหลักกวางจ่าซึ่งใช้ในการพิจารณาคดีในศาล โดยศาลจะต้องอ่านและอธิบายคำฟ้องให้จำเลยฟัง จำเลยต้องให้การด้วยวาจา พยานบุคคลต้องมาเบิกความด้วยวาจาที่ศาล กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาเยอรมันยังบัญญัติให้มีการอ่านพยานเอกสารที่มีการยื่นต่อศาลเสียด้วยซ้ำ เพราะกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาเชื่อว่าจำเลยสามารถเข้าใจการพิจารณาคดีได้ดีด้วยการฟังมากกว่าวิธีการอื่น ทั้งระบบการตรวจสอบการกระทำหน้าที่ขององค์กรในกระบวนการยุติธรรมก็สามารถดำเนินไปได้อย่างมีประสิทธิภาพมากกว่าเมื่อการพิจารณาคดีทำด้วยวาจาโดยเปิดเผย¹⁴² สิทธิในการต่อสู้คดีที่กำลังกล่าวถึงนี้ได้ถูกรับรองไว้ใน

¹⁴² กรรภิรมย์ โกมลารุณ, *อ้างแล้ว เจริญธรรมที่ 41*, น. 28.

ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน (UDHR) และกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง (ICCPR) อีกทั้งคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งสหประชาชาติ (HRC) และศาลแห่งยุโรปว่าด้วยสิทธิมนุษยชน (ECTHR) ก็ได้ยอมรับแนวทางวิธีพิจารณาโดยไม่มีตัวจำเลยว่าอาจใช้ได้ภายใต้เงื่อนไข 3 ข้อ คือ ต้องมีการแจ้งให้จำเลยได้ทราบถึงกระบวนการพิจารณาเพื่อให้จำเลยได้ทราบข้อมูลที่เป็นทางการและเป็นปัจจุบัน จำเลยต้องมีสิทธิที่จะมีทนายความอยู่ร่วมในการพิจารณาคดี และเมื่อมีการพิจารณาคดีโดยไม่มีตัวจำเลยไปแล้ว ภายหลังจากจำเลยได้มาปรากฏตัวต่อศาลจะต้องมีสิทธิได้รับการพิจารณาคดีใหม่ทั้งในประเด็นข้อกฎหมายและประเด็นข้อเท็จจริง

การที่พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยวิธีพิจารณาคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง พ.ศ. 2560 ให้อำนาจศาลดำเนินการพิจารณาคดีได้แม้ไม่ปรากฏตัวผู้ถูกกล่าวหา ส่งผลให้กระบวนการดำเนินคดีอาญาไม่อาจบรรลุวัตถุประสงค์ที่แท้จริงในการค้นหาความจริงว่าผู้ถูกกล่าวหาเป็นผู้กระทำความผิดจริงหรือไม่ เนื่องจากผู้ถูกกล่าวหาไม่มีโอกาสรับทราบถึงข้อเท็จจริงว่าตนกระทำความผิดอย่างไรและไม่มีโอกาสที่นำพยานหลักฐานมาพิสูจน์ความผิดของตนเอง และทำให้หลักความศักดิ์สิทธิ์ของกระบวนการค้นหาความจริงในระบบยุติธรรมถูกทำลายความน่าเชื่อถือถดถอย นอกจากนี้ การที่บทบัญญัติมาตรา 27 ให้อำนาจศาลประทับฟ้องคดีไว้พิจารณาได้โดยไม่ปรากฏตัวผู้ถูกกล่าวหา ถึงแม้จะมีการกำหนดเงื่อนไขในการฟ้องคดีได้ภายใต้เงื่อนไขที่ว่าได้เคยมีการออกหมายจับผู้ถูกกล่าวหาแล้วแต่ยังไม่ได้ตัวมา หรือเหตุที่ผู้ถูกกล่าวหาไม่มาศาลเกิดจากการประวิงคดีหรือโดยไม่มีเหตุอันสมควร และบทบัญญัติมาตรา 28 กรณีที่ศาลประทับฟ้องไว้แล้วแต่ไม่สามารถจับจำเลยได้ภายในสามเดือนนับแต่ออกหมายจับศาลก็พิจารณาได้โดยไม่ต้องทำต่อหน้าจำเลย โดยไม่ได้กำหนดเงื่อนไขอันเป็นหลักประกันสิทธิในการต่อสู้คดีของจำเลยไว้ เช่น สิทธิในการมีผู้แทนหรือทนายความเข้าร่วมการพิจารณาคดีรวมถึงสิทธิในการขอให้พิจารณาคดีใหม่โดยไม่มีเงื่อนไข ถือเป็นกรยกเว้นหลักการพิจารณาคดีอาญาที่ต้องกระทำต่อหน้าจำเลยโดยไม่ได้กำหนดเงื่อนไขที่เป็นหลักประกันสิทธิในการพิจารณาคดีที่เป็นธรรมให้กับจำเลยตามหลักการของคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งสหประชาชาติ (HRC) และศาลแห่งยุโรปว่าด้วยสิทธิมนุษยชน (ECTHR) ที่ได้กล่าวมาข้างต้น กรณีนี้ อาจส่งผลให้เกิดปัญหาในทางปฏิบัติในลักษณะเดียวกับคดี *Krombach v Bambersk* ที่ขึ้นสู่ศาลสิทธิมนุษยชนแห่งยุโรป (ECHR) เนื่องจากจำเลยถูกศาลฝรั่งเศสพิพากษาลงโทษโดยจำเลยไม่ปรากฏตัวในศาลซึ่งมาตรา 630 ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาฝรั่งเศสฉบับเดิม ได้ปฏิเสธสิทธิในการมีทนายความของจำเลยที่ไม่มาต่อสู้คดีในศาลด้วยตัวเอง ศาลสิทธิมนุษยชนแห่งยุโรปเห็นว่าแม้ฝ่ายนิติบัญญัติจะสามารถกำหนดให้มีการพิจารณาลับหลังจำเลยที่ไม่มาต่อสู้คดีโดยปราศจากเหตุผลอันชอบธรรมได้ แต่ก็ไม่อาจลงโทษจำเลยโดยปฏิเสธสิทธิในการมีทนายให้ความช่วยเหลือ

เขาในคดีได้ เพราะสิทธิดังกล่าวเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานของการพิจารณาคดีที่เป็นธรรม (A fair hearing) จึงวินิจฉัยว่าบทบัญญัติดังกล่าวละเมิดอนุสัญญายุโรปว่าด้วยสิทธิมนุษยชนข้อ 6-1 JO และ 6-3-e ทำให้ฝรั่งเศสต้องยกเลิกบทบัญญัติดังกล่าวและแก้ไขกฎหมายเกี่ยวกับวิธีพิจารณาคดีลับหลังเสียใหม่ให้สอดคล้องกับคำพิพากษาของศาลสิทธิมนุษยชนแห่งยุโรป โดยบัญญัติว่าในการพิจารณาคดีในกรณีที่ไม่มาปรากฏในการต่อสู้คดีโดยปราศจากเหตุผลที่ชอบด้วยกฎหมาย ตั้งแต่เริ่มการพิจารณาคดีหรือในระหว่างการพิจารณาคดีและศาลไม่อาจหยุดกระบวนการวิธีพิจารณาคดีอาญาไว้ได้จนกว่าจำเลยจะกลับมานั้น จำเลยสามารถมีทนายความมาต่อสู้คดีแทนจำเลยได้¹⁴³ ซึ่งเป็นการยืนยันว่าประเทศในแถบยุโรปต่างยอมรับหลักการพิจารณาคดีโดยไม่มีตัวจำเลยภายใต้เงื่อนไขที่จำกัดเช่นกัน

5.2.2 สิทธิในการได้รับการพิจารณาคดีอย่างเป็นธรรม

ดังที่ได้กล่าวมาแล้วว่า ในการดำเนินคดีอาญานอกจากจะมีเป้าหมายหลักเพื่อให้ได้ผู้กระทำความผิดที่แท้จริงมารับโทษแล้ว ในขณะที่เดียวกันก็ต้องคำนึงถึงการคุ้มครองสิทธิขั้นพื้นฐานของจำเลยในคดีอาญาควบคู่กันไปด้วย เนื่องจากการดำเนินคดีอาญาเป็นเรื่องที่กระทบต่อสิทธิ เสรีภาพ และชื่อเสียงของบุคคล ฉะนั้น จึงจำเป็นต้องมีขั้นตอนการตรวจสอบและกลั่นกรองให้แน่ชัดว่าผู้ถูกกล่าวหากระทำความผิดจริงเพื่อเป็นหลักประกันให้กับผู้ถูกกล่าวหาว่าเขาจะได้รับความเป็นธรรมในการพิจารณาคดี จึงเป็นหน้าที่ของรัฐในการจัดให้มีการคุ้มครองสิทธิในกระบวนการยุติธรรมของคู่ความในคดีอาญา เพื่อให้เกิดความเป็นธรรมแก่คู่ความทุกฝ่าย โดยเฉพาะผู้ถูกกล่าวหา สิทธิในการได้รับการพิจารณาอย่างเป็นธรรม เพื่อให้เกิดความเป็นธรรมแก่ทุกฝ่ายที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับคดีอาญา ปรากฏในอนุสัญญาแห่งยุโรปว่าด้วยสิทธิมนุษยชน (ECHR) Article 6(1) บุคคลมีสิทธิในการมีส่วนร่วมในการพิจารณาคดี เช่น สิทธิในการได้รับแจ้งรายละเอียดเกี่ยวกับการกระทำความผิด สิทธิที่จะแก้ต่างให้ตนเองโดยตนเองหรือโดยผ่านที่ปรึกษาทางกฎหมาย และสิทธิที่จะตรวจสอบพยานบุคคล สิทธิเหล่านี้ผู้ถูกกล่าวหาไม่อาจใช้ได้ หากไม่ปรากฏตัวต่อศาล อย่างไรก็ตาม แม้ว่าสิทธิในการมีส่วนร่วมในการพิจารณาคดีไม่ใช่สิทธิเด็ดขาด จำเลยอาจสละสิทธิในการมีส่วนร่วมในการพิจารณาคดีได้ แต่ต้องกระทำภายใต้เงื่อนไขที่ว่าจำเลยต้องได้รับแจ้งข้อหาและแจ้งกำหนดนัดพิจารณา โดยการสละสิทธิในการมีส่วนร่วมในการพิจารณาคดีจะต้องชัดเจนและต้องมีความคุ้มครองขั้นต่ำที่เทียบเท่ากับความสำคัญของสิทธิที่จะได้รับการพิจารณาอย่างเป็นธรรม และต้องเป็นไปด้วยความสมัครใจโดยผู้ถูกกล่าวหาต้องได้รับทราบถึงผลของการสละสิทธินั้นก่อนมีการสละสิทธิ ทั้งนี้ หากมีการพิจารณาคดีอาญา

¹⁴³ อุทัย อาทิเวช, คู่มือกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาเล่ม 1 ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับระบบกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา, พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพมหานคร : วิ.เจ. พรินต์ติ้ง, 2555), น. 97-98.

โดยไม่มีตัวจำเลยไปแล้ว จะต้องมิบบัญญัติให้สิทธิแก่จำเลยในการที่จะมาขอพิจารณาคดีใหม่
ในประเด็นแห่งคดีเดิมได้

การสละสิทธิในการมีส่วนร่วมในการพิจารณาคดี ทั้งประเทศที่ใช้ระบบ common law
และ civil law ได้กำหนดให้จำเลยสามารถสละสิทธิในการเข้าร่วมการพิจารณาคดีได้ โดยกฎหมาย
ของสหรัฐอเมริกาได้กำหนดเงื่อนไขไว้ว่าจำเลยสามารถสละสิทธิในการเข้าร่วมการพิจารณาคดีได้
ภายหลังที่จำเลยมาศาลในนัดแรกเพื่อรับทราบข้อกล่าวหาแล้ว แต่กระทำได้เฉพาะในคดีที่มีความ
ความผิดไม่ร้ายแรง โดยศาลสูงสหรัฐอเมริกาได้เคยวางบรรทัดฐานในการไว้ในคดี Diaz V. United
States ว่าการพิจารณาคดีโดยไม่ปรากฏตัวจำเลยจะต้องเป็นความผิดอาญาที่ไม่ร้ายแรงและจำเลย
จะต้องมาปรากฏตัวในศาลนัดแรกแล้วไม่ถูกคุมขังในระหว่างพิจารณา การสละสิทธิที่จะได้รับการ
พิจารณาต่อหน้าต้องเป็นไปด้วยความสมัครใจแต่ต้องมีนายความมาปรากฏตัวต่อศาล นอกจากนี้
กฎหมายเยอรมันยังได้บัญญัติถึงหลักการมีส่วนร่วมในการพิจารณาคดีในเรื่องหน้าที่ในการมา
ปรากฏตัวต่อศาล ของจำเลย ซึ่งมาจากสิทธิในการมีส่วนร่วมในการพิจารณาคดีเพื่อจะได้รับฟัง
ข้อเท็จจริงจากศาลและมีโอกาสชี้แจงแก้ข้อกล่าวหาและหน้าที่ของศาลในการค้นหาความจริงซึ่ง
เป็นทั้งสิทธิที่สำคัญของจำเลยและหน้าที่ที่สำคัญในการพิจารณาคดีของศาล หลักการดังกล่าวมี
ข้อยกเว้นให้ศาลสามารถพิจารณาคดีโดยไม่ปรากฏตัวจำเลยได้ในกรณีที่ไม่สามารถจับตัวจำเลยมา
ได้ด้วยเหตุตามที่กฎหมายกำหนดหรือจำเลยสมัครใจไม่มาปรากฏตัวต่อศาลศาลสามารถพิจารณ
าคดีต่อไปแม้ไม่ปรากฏตัวจำเลยได้หากจำเลยได้ให้การเสร็จสิ้นแล้วและศาลได้อนุญาตแล้ว แต่ใน
กรณีที่จำเลยยังไม่เคยปรากฏตัวต่อศาลและให้การใดๆ เลย ศาลจะสามารถดำเนินกระบวนการพิจารณา
ไปได้ต่อเมื่อศาลเห็นว่าการปรากฏตัวต่อศาลของจำเลยเป็นการขัดขวางกระบวนการพิจารณา
เท่านั้น

เมื่อพิจารณาถึงพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยวิธี
พิจารณาคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง พ.ศ. 2560 มาตรา 27 และมาตรา 28 ที่กำหนดให้
ศาลสามารถประทับฟ้องและดำเนินกระบวนการพิจารณาต่อไปได้แม้ไม่ปรากฏตัวผู้ถูกกล่าวหา
ต่อศาล ซึ่งเป็นข้อยกเว้นหลักการพิจารณาคดีต้องกระทำต่อหน้าจำเลย ที่มีวัตถุประสงค์เพื่อให้
จำเลยได้รู้ถึงข้อเท็จจริงที่เขาถูกกล่าวหาว่ากระทำผิด เพื่อจะได้มีโอกาสตรวจสอบและหา
พยานหลักฐานมาพิสูจน์ความผิดของตนเอง รวมถึงสามารถให้การแก้ข้อกล่าวหาด้วยวาจาต่อศาล
ได้ ซึ่งถือเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานในการมีส่วนร่วมในการพิจารณาคดีอาญา และเป็นที่มาของสิทธิใน
การได้รับการพิจารณาอย่างเป็นธรรม ถึงแม้จะกำหนดให้ฟ้องคดีได้ภายใต้เงื่อนไขที่ได้เคยมีการ
ออกหมายจับผู้ถูกกล่าวหาแล้วแต่ยังไม่ได้ตัวมา หรือเหตุที่ผู้ถูกกล่าวหาไม่มาศาลเกิดจากการ
ประวิงคดีหรือโดยไม่มีเหตุอันสมควร แต่การที่ผู้ถูกกล่าวหาไม่มาศาลด้วยเหตุดังกล่าวก็ยังถือไม่ได้

ว่าผู้ถูกกล่าวหาแสดงเจตนาสละสิทธิในการเข้าร่วมการพิจารณาคดี ที่จะเป็นเหตุให้ศาลสามารถพิจารณาคดีไปโดยไม่มีตัวจำเลยได้ มาตรา 27 จึงไม่สอดคล้องกับหลักการมีส่วนร่วมในการพิจารณาคดีอาญาที่หมายรวมถึงสิทธิในการได้รับแจ้งรายละเอียดเกี่ยวกับการกระทำความผิด สิทธิที่จะแก้ต่างให้ตนเอง และสิทธิที่จะตรวจสอบพยานบุคคล ทั้งยังขัดแย้งกับหลักฟังความทุกฝ่ายเนื่องจากจำเลยไม่มีโอกาสชี้แจงแก้ข้อกล่าวหาต่อศาลและขัดกับหลักว่าจำเลยจากการที่จำเลยไม่มาปรากฏตัวต่อศาลจึงไม่สามารถให้การด้วยวาจาต่อศาลได้

5.3 ข้อเสนอให้ยกเลิกบทบัญญัติเกี่ยวกับการดำเนินคดีอาญาโดยผู้ถูกกล่าวหาไม่มาปรากฏตัวต่อศาลในคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง

การพิจารณาคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง แม้จะมีวัตถุประสงค์เพื่อดำเนินคดีอาญากับนักการเมือง ซึ่งเป็นผู้มีอำนาจหรืออิทธิพลที่สามารถใช้ตำแหน่งหน้าที่แทรกแซงการทำงานหรือใช้อำนาจหน้าที่ในการกระทำการใดๆ อันก่อให้เกิดความเสียหายและส่งผลกระทบต่อประเทศ ซึ่งหากดำเนินคดีอาญาโดยอาศัยกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาทั่วไปอาจทำให้กระบวนการพิจารณาคดีเกิดความล่าช้า จึงมีความจำเป็นต้องดำเนินคดีตามกฎหมายว่าด้วยการพิจารณาคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง โดยมีการกำหนดให้ศาลสามารถดำเนินคดีไปได้แม้ว่าไม่ปรากฏตัวผู้ถูกกล่าวหาต่อศาลเพื่อเป็นการแก้ปัญหาการกระทำความผิดแล้วหลบหนีของจำเลยที่อาจส่งผลให้กระบวนการพิจารณาคดีล่าช้าออกไป แต่ในขณะเดียวกันการดำเนินคดีอาญาก็เป็นเรื่องที่กระทบต่อสิทธิ เสรีภาพ และชื่อเสียงของผู้ถูกกล่าวหาหรือจำเลยในคดี ไม่ว่าจะจำเลยจะเป็นผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองหรือเป็นคนธรรมดาทั่วไป ฉะนั้น ในการดำเนินคดีอาญาจึงต้องคำนึงถึงการคุ้มครองสิทธิขั้นพื้นฐานของผู้ถูกกล่าวหาหรือจำเลยในกระบวนการยุติธรรมด้วย เพื่อให้เขามั่นใจว่าจะได้รับความเป็นธรรมในการพิจารณา หลักการดังกล่าวถูกยืนยันโดยหลักกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 172 ทวิ/1 ซึ่งกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของไทยได้ยอมรับหลักการพิจารณาคดีลับหลังจำเลยได้ภายใต้เงื่อนไขมาตรา 172 กล่าวคือจำเลยต้องมาปรากฏตัวต่อศาลอย่างน้อยหนึ่งครั้งในชั้นประทับฟ้องแล้วเท่านั้นจึงจะสามารถพิจารณาคดีลับหลังจำเลยต่อไปได้ การที่บทบัญญัติ มาตรา 27 กำหนดให้ศาลสามารถประทับฟ้องคดีไว้พิจารณาและสามารถดำเนินกระบวนการพิจารณาต่อไปได้โดยไม่ปรากฏตัวจำเลยตามมาตรา 28 พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยวิธีพิจารณาความอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง พ.ศ. 2560 ย่อมเป็นการพรากเอาสิทธิขั้นพื้นฐานในกระบวนการยุติธรรมที่บุคคลพึงได้รับไปโดยที่เขาไม่ได้ยินยอม และเป็นการทำลายหลักความศักดิ์สิทธิ์ของกฎหมายที่เป็นเครื่องมือในการอำนวยความยุติธรรมให้กับประชาชน ทั้งการที่ยังจับตัวผู้ถูกกล่าวหาไม่ได้

ยังไม่ถือว่าผู้ถูกกล่าวหาได้แสดงเจตนาสละสิทธิขั้นพื้นฐานในกระบวนการยุติธรรมเหล่านั้นไป อันจะทำให้ศาลสามารถพิจารณาคดีต่อไปโดยไม่ต้องคำนึงถึงหลักประกันสิทธิขั้นพื้นฐานในกระบวนการยุติธรรมทั้งปวง จึงเห็นว่าหลักการพิจารณาคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองที่ให้อำนาจศาลสามารถประทับฟ้องและดำเนินคดีต่อไปได้แม้ไม่ปรากฏตัวผู้ถูกกล่าวหา เป็นการลิดรอนสิทธิในกระบวนการยุติธรรมของผู้ถูกกล่าวหาอย่างร้ายแรง ทั้งยังทำให้รัฐไม่สามารถอำนวยความสะดวกให้เกิดขึ้นในการระบบการพิจารณาคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองได้อย่างแท้จริง ด้วยเหตุผลที่ได้กล่าวมาข้างต้นจึงเห็นสมควรยกเลิกบทบัญญัติมาตรา 27 และมาตรา 28 แห่งพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยวิธีพิจารณาคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง พ.ศ. 2560

บทที่ 6

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

6.1 บทสรุป

พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยวิธีพิจารณาคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง พ.ศ. 2560 เป็นบทบัญญัติที่ตราขึ้นเพื่อพิจารณาคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองเป็นการเฉพาะ ซึ่งมีหลักการดำเนินกระบวนการพิจารณาที่แตกต่างไปจากกระบวนการดำเนินคดีอาญาทั่วไปหลายประการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการที่ศาลสามารถประทับฟ้องได้แม้ไม่ปรากฏตัวผู้ถูกกล่าวหาต่อหน้าศาล ซึ่งถือเป็นครั้งแรกในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาของประเทศไทยที่กำหนดให้ศาลสามารถประทับฟ้องไว้ได้แม้ว่าไม่มีตัวผู้ถูกกล่าวหา โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้การดำเนินคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองสามารถดำเนินต่อไปได้ในกรณีที่ผู้กระทำความผิดได้กระทำความผิดแล้วหลบหนีไป เนื่องจากหากใช้บทบัญญัติวิธีพิจารณาคดีอาญาทั่วไป ในกรณีที่ผู้กระทำความผิดได้กระทำความผิดแล้วหลบหนีไป กระบวนการพิจารณาคดีจะไม่สามารถดำเนินต่อไปได้ อาจทำให้เกิดความล่าช้า และไม่สามารถนำตัวผู้กระทำความผิดมารับโทษได้ภายในกำหนดอายุความ อย่างไรก็ตาม แม้ว่าคณิศรเมืองจะมีลักษณะที่แตกต่างไปจากคดีอาญาทั่วไป แต่ก็ไม่ได้หมายความว่ารัฐจะสามารถออกกฎหมายลดทอนสิทธิขั้นพื้นฐานในกระบวนการยุติธรรมได้สิทธิขั้นพื้นฐานในกระบวนการยุติธรรมที่สำคัญประการหนึ่งคือสิทธิในการได้รับการพิจารณาต่อหน้า โดยศาลสามารถพิจารณาคดีลับหลังจำเลยได้ภายใต้เงื่อนไขที่จำกัดตามที่กฎหมายกำหนดเท่าที่จำเป็นเท่านั้น ซึ่งหลักการดังกล่าวได้เคยถูกบัญญัติไว้ในพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยวิธีพิจารณาคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง พ.ศ. 2542 มาตรา 27 ได้เคยวางหลักในเรื่องการพิจารณาคดีลับหลังจำเลยไว้ โดยกำหนดให้ในวันพิจารณาครั้งแรกจำเลยจะต้องมาอยู่ต่อหน้าศาล จึงจะสามารถดำเนินกระบวนการพิจารณาคดีต่อไปได้ เพื่อเป็นการเปิดโอกาสให้ผู้ถูกกล่าวหาได้ทราบว่าคุณถูกกล่าวหาในเรื่องใด และมีโอกาสหาพยานหลักฐานเพื่อมาต่อสู้คดีได้ และกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของไทยยังยอมรับหลักการพิจารณาคดีโดยไม่มีตัวจำเลยภายใต้เงื่อนไขที่จำกัดตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญามาตรา 172 ทวิ/1 ที่กำหนดให้ศาลสามารถพิจารณาและสืบพยานลับหลังจำเลยในกรณีที่จำเลยหลบหนีไปได้ภายใต้เงื่อนไขตามมาตรา 172 เป็นการยืนยันหลักการ

ที่ว่าจำเลยต้องปรากฏตัวต่อศาลอย่างน้อยหนึ่งครั้งในชั้นประทับฟ้องเพื่อให้ศาลได้เห็นตัวจำเลย และมีโอกาสโต้แย้งพยานหลักฐานเพื่อพิสูจน์ความผิดของตนเองได้ อีกทั้ง หากมีกรณีที่น่าจะดำเนินคดี โดยไม่มีตัวจำเลยไปแล้วและข้อเท็จจริงรับฟังได้ว่าจำเลยกระทำผิดจริงตามที่ถูกกล่าวหาและ จะต้องรับโทษตามกฎหมาย แต่ในความเป็นจริงไม่มีตัวผู้กระทำความผิดมารับโทษตามคำพิพากษา ก็ไม่อาจสามารถบังคับตามคำพิพากษาได้ และแม้ว่าพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยวิธี พิจารณาคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง พ.ศ. 2560 จะมีให้นับระยะเวลาที่หลบหนีรวม เป็นส่วนหนึ่งของอายุความ หากจำเลยมาปรากฏตัวต่อศาลก็สามารถลงโทษผู้กระทำความผิดได้ เพื่อให้สามารถนำตัวผู้กระทำความผิดมารับโทษได้ การกำหนดให้ดำเนินคดีโดยไม่มีอายุความ ทำให้ระยะเวลาในการดำเนินคดีล่วงเลยนานไป อาจทำให้พยานหลักฐานที่เกี่ยวข้องแปรสภาพหรือ สูญหายไป หรือความทรงจำของพยานบุคคลเลอะเลือนไปตามกาลเวลา ซึ่งย่อมจะส่งผลให้ผู้ถูก กล่าวหาหรือจำเลยรอดพ้นอำนาจของกฎหมายไปได้ และท้ายที่สุดก็ไม่สามารถลงโทษผู้กระทำความผิดได้จริง

นอกจากนั้น ในการดำเนินคดีอาญาไม่ว่าในประเทศที่ใช้ระบบกฎหมายใดต่างมี เป้าหมายในการค้นหาความจริงเพื่อให้ได้ตัวผู้กระทำความผิดที่แท้จริงมาดำเนินคดีและรับโทษและ ในขณะที่เดียวกันก็มุ่งคุ้มครองสิทธิขั้นพื้นฐานของจำเลยในคดีอาญาควบคู่กันไปด้วย เนื่องจากการ ดำเนินคดีอาญาเป็นเรื่องที่กระทบต่อสิทธิ เสรีภาพ และชื่อเสียงของบุคคล จึงจำเป็นต้องมีขั้นตอน การตรวจสอบและกลั่นกรองให้แน่ชัดว่าผู้ถูกกล่าวหากระทำความผิดจริงเพื่อเป็นหลักประกัน ให้กับผู้ถูกกล่าวหาว่าเขาจะได้รับความเป็นธรรมในการพิจารณาคดี ซึ่งสิทธิขั้นพื้นฐานบางประการ ที่ไม่ว่าในระบบกฎหมายใดต่างยึดถือปฏิบัติอย่างเคร่งครัดและไม่อาจละทิ้งได้ คือ สิทธิในการต่อสู้ คดีอย่างเต็มที่เพื่อเป็นการเปิดโอกาสให้คู่กรณีได้รับทราบถึงข้อเท็จจริงที่เป็นเหตุแห่งการกล่าวหา โดยเฉพาะผู้ถูกกล่าวหาที่จะต้องได้ทราบว่าเขาถูกกล่าวหาว่าอย่างไร หรือถูกฟ้องว่าอย่างไร เพื่อเขา จะได้มีโอกาสหาพยานหลักฐานมาพิสูจน์ความผิดของตนเองเป็นหลักประกันสิทธิขั้นพื้นฐานใน การต่อสู้คดี ตลอดจนให้ผู้ถูกกล่าวหาแก้ข้อกล่าวหาและเสนอพยานหลักฐานสนับสนุนคำให้การ ของตน และสิทธิในการได้รับการพิจารณาคดีอย่างเป็นธรรมเพื่อเป็นหลักประกันให้กับผู้ถูก กล่าวหาว่าเขาจะได้รับความเป็นธรรมในการพิจารณาคดี

ทั้งนี้ กฎหมายวิธีพิจารณาความของต่างประเทศและหลักกฎหมายระหว่างประเทศ ต่างยอมรับหลักการดำเนินคดีอาญาโดยไม่มีตัวจำเลยได้ในกรณีที่มีเหตุจำเป็นภายใต้เงื่อนไข ที่กฎหมายกำหนด ซึ่งคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งสหประชาชาติ (HRC) และศาลแห่งยุโรป ว่าด้วยสิทธิมนุษยชน (ECTHR) ต่างยอมรับวิธีพิจารณาโดยไม่มีตัวจำเลยภายใต้เงื่อนไขที่จำกัด (very limited conditions) คือ จำเลยต้องมีโอกาสได้รับทราบถึงกระบวนการพิจารณา และต้องมี

ผู้แทนหรือมีสิทธิได้รับความช่วยเหลือจากนายความ ทั้งนี้หากมีการพิจารณาโดยไม่มีตัวจำเลย แล้วต่อมาจำเลยปรากฏตัวต่อศาลจำเลยต้องมีสิทธิได้รับการพิจารณาคดีใหม่ทั้งในประเด็น ข้อกฎหมายและประเด็นข้อเท็จจริงเป็นการยืนยันว่าการเนิ่นคดีอาญาโดยไม่ปรากฏตัวจำเลย สามารถกระทำได้เพียงเท่าที่จำเป็นภายใต้เงื่อนไขที่เป็นหลักประกันสิทธิในการพิจารณาคดีที่เป็น ธรรมให้กับจำเลยซึ่งเป็นที่ยอมรับตามหลักมาตรฐานสากล ซึ่งประเทศไทยมีพันธกรณีที่ต้อง กำหนดแนวทางในการปฏิรูปกฎหมายให้สอดคล้องกับหลักสากลตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 มาตรา 258 ค.(1) เพื่อให้กฎหมายมีความทันสมัยและเป็นไปตาม หลักการตามมาตรฐานสากล

6.2 ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาพบว่า การดำเนินคดีอาญาก็เป็นเรื่องที่กระทบต่อสิทธิ เสรีภาพและ ชื่อเสียงของผู้ถูกกล่าวหาหรือจำเลยในคดี ไม่ว่าจะจำเลยจะเป็นผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองหรือ เป็นคนธรรมดาทั่วไป ในการดำเนินคดีอาญาจะต้องคำนึงถึงการคุ้มครองสิทธิขั้นพื้นฐานของ ผู้ถูกกล่าวหาหรือจำเลยในกระบวนการยุติธรรมด้วย เพื่อให้เขามั่นใจว่าจะได้รับความเป็นธรรม ในการพิจารณา หลักการคุ้มครองสิทธิขั้นพื้นฐานของจำเลยในคดีอาญาถูกยืนยันโดยหลักกฎหมาย วิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 172 ทวิ/1 ซึ่งได้ยอมรับหลักการพิจารณาคดีลับหลังจำเลยได้ภายใต้ เงื่อนไขมาตรา 172 กล่าวคือจำเลยต้องมาปรากฏตัวต่อศาลอย่างน้อยหนึ่งครั้งในชั้นประทับรับฟ้อง แล้วเท่านั้นจึงจะสามารถพิจารณาคดีลับหลังจำเลยต่อไปได้ การที่บทบัญญัติ มาตรา 27 กำหนดให้ ศาลสามารถประทับรับฟ้องคดีไว้พิจารณาและสามารถดำเนินกระบวนการพิจารณาต่อไปได้โดยไม่ ปรากฏตัวจำเลยตามมาตรา 28 พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยวิธี พิจารณาคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง พ.ศ. 2560 ย่อมเป็นการพรากเอาสิทธิ ขั้นพื้นฐานในกระบวนการยุติธรรมที่บุคคลพึงได้รับไปโดยที่เขาไม่ได้ยินยอม และเป็นการทำลาย หลักความศักดิ์สิทธิ์ของกฎหมายที่เป็นเครื่องมือในการอำนวยความยุติธรรมให้กับประชาชน ทั้งการที่ยังจับตัวผู้ถูกกล่าวหาไม่ได้ ยังไม่ถึงว่าผู้ถูกกล่าวหาได้แสดงเจตนาสละสิทธิขั้นพื้นฐาน ในกระบวนการยุติธรรมเหล่านั้นไป อันจะทำให้ศาลสามารถพิจารณาคดีต่อไปโดยไม่ต้องคำนึงถึง หลักประกันสิทธิขั้นพื้นฐานในกระบวนการยุติธรรมทั้งปวง จึงเห็นว่าหลักการพิจารณาคดีอาญา ของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองที่ให้อำนาจศาลสามารถประทับรับฟ้องและดำเนินคดีต่อไปได้ แม้ไม่ปรากฏตัวผู้ถูกกล่าวหา เป็นการลิดรอนสิทธิในกระบวนการยุติธรรมของผู้ถูกกล่าวหา อย่างร้ายแรง ทั้งยังทำให้รัฐไม่สามารถอำนวยความยุติธรรมให้เกิดขึ้นในการระบบการพิจารณา คดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองได้อย่างแท้จริง ด้วยเหตุผลที่ได้กล่าวมาข้างต้น

จึงเห็นสมควรยกเลิกบทบัญญัติมาตรา 27 และมาตรา 28 แห่งพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญ
ประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยวิธีพิจารณาคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง พ.ศ. 2560

บรรณานุกรม

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

- กมลชัย รัตนสกวาวงศ์. “หลักกฎหมายวิธีปฏิบัติในชั้นเจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครองของกลุ่มประเทศคอมมอนลอร์ว.” วารสารนิติศาสตร์ ปีที่ 15. ฉบับที่ 4. (ธันวาคม 2528) : 7.
- กรรกริมย์ โกมลารชุน. การพิจารณาคดีลับหลังจำเลยในคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง, กรุงเทพมหานคร : สถาบันพระปกเกล้า, 2562.
- กันยารัตน์ สุทธิมนัส. “แนวทางการพัฒนาการดำเนินคดีอาญาของศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง.” วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีปทุม, 2559.
- กุลธิดา คันธวิวัฒน์. “การปฏิบัติที่เหมาะสมต่อพยาน.” วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2552.
- กู่เกียรติ เมืองสง. “การพิจารณาคดีลับหลังจำเลย.” วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต, 2550.
- คณิต ฅ นคร. รวมบทความด้านวิชาการของศาสตราจารย์ ดร.คณิต ฅ นคร อัยการสูงสุด : การแจ้งข้อหา กับเสรีภาพของบุคคล, (2540)
- คณิต ฅ นคร. กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา. พิมพ์ครั้งที่ 7. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2549.
- คณิต ฅ นคร. กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา. พิมพ์ครั้งที่ 9. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2561.
- คณิต ฅ นคร. “วิธีพิจารณาความอาญาไทย:หลักกฎหมายกับทางปฏิบัติที่ไม่ตรงกัน.” วารสารนิติศาสตร์ ปีที่ 15. ฉบับที่ 3. (2528) : 4-7.
- คณิง ภาไชย. กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาเล่ม 2. พิมพ์ครั้งที่ 8. โครงการตำราและเอกสารประกอบการสอนคณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2556.
- คัมภีร์ แก้วเจริญ. การดำเนินคดีอาญาผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง : ศึกษาเฉพาะในขั้นตอนพนักงานอัยการ. วิทยาลัยการเมืองการปกครองสถาบันพระปกเกล้า. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพมหานคร : สถาบันพระปกเกล้า, 2547.

- จรัญ ภัคดีชนากุล. กฎหมายลักษณะพยาน. พิมพ์ครั้งที่ 9. กรุงเทพมหานคร : หจก.อรุณการพิมพ์, 2557.
- จันจิรา เอี่ยมมยุรา, ปิยะบุตร แสงกนกกุล, ชีระ สุธีรวรางกูร และกริช ภูณิยามา. การพัฒนาระบบการจัดการคดีการเมืองในศาลยุติธรรม. กรุงเทพมหานคร : สถาบันวิจัย ระพีพัฒนศักดิ์ สำนักงานศาลยุติธรรม, 2555.
- ชาติ ชัยเดชสุริยะ. มาตรการทางกฎหมายในการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เดือนตุลา, 2549.
- โชคสุข กรกิตติชัย. “การดำเนินคดีอาญากับผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง.” บทความวิชาการ สำนักวิชาการ สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, (ตุลาคม 2560).
- ณรงค์ ใจหาญ. “การพิจารณาคดีต่อหน้าจำเลย:หลักและข้อยกเว้น.” นิติธรรมประจักษ์ สूरศักดิ์ 60 ปี. คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2561.
- ณรงค์ ใจหาญ. หลักกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา, พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพมหานคร : วิทยุชน, 2556.
- ณรงค์ ใจหาญ. หลักกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา เล่ม 1. พิมพ์ครั้งที่ 12. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์วิทยุชน, 2556.
- ณรงค์ ใจหาญ. รายงานการศึกษาวิจัยฉบับสมบูรณ์เรื่องสิทธิผู้ต้องหา จำเลย และผู้ต้องโทษในคดีอาญา. กรุงเทพมหานคร : กองทุนพัฒนากฎหมายสำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา, 2540.
- ณรงค์ ใจหาญ. “สิทธิผู้ต้องหาจำเลยและผู้ต้องโทษในคดีอาญา.” รายงานการศึกษาวิจัยฉบับสมบูรณ์ในโครงการศึกษาวิจัย เรื่อง สิทธิผู้ต้องหาจำเลยและผู้ต้องโทษในคดีอาญา. สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา, 2540.
- ดิศรณ์ ลิจิตวิทยาวุฒิ. “การพิจารณาคดีโดยไม่ปรากฏตัวจำเลย : ศึกษากรณีการดำเนินคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง.” วารสารนิติศาสตร์ ปีที่ 47. ฉบับที่ 4, (ธันวาคม 2561) : 1001-1005.
- ชนธรรม เจริญเลิศ, “ขอบเขตของการพิจารณาคดีอาญาโดยเปิดเผย”, วิทยานิพนธ์หลักสูตรมหาบัณฑิต สาขานิติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์, 2553.
- นิชฌาน หัสรงค์, กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของไทยกับฝรั่งเศส – เปรียบเทียบในภาพรวม, สำนักการต่างประเทศกระทรวงยุติธรรม,
<https://oia.coj.go.th/th/content/category/detail/id/8/cid/112/iid/120210>, 20 พฤศจิกายน 2563.
- บวรศักดิ์ อุวรรณโณ. “ระบบการตรวจสอบทุจริตของผู้ดำรงตำแหน่งระดับสูง (Impeachment).” กรุงเทพมหานคร : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2538.

- ปณิษฐ์ ปทุมวัฒน์. “ประสิทธิภาพของวุฒิสภาตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550.”
วิทยานิพนธ์ หลักสูตรนิติศาสตรมหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2559.
- ปณิษฐ์ ปทุมวัฒน์. “The USA Impeachment Overview : ระบบการถอดถอนบุคคลออกจากตำแหน่ง
ของสหรัฐอเมริกา.” วารสารจตุรนิติ ปีที่ 7. ฉบับที่ 2. (มีนาคม - เมษายน 2553) : 161-169.
- ประสิทธิ์ ปิวาวัฒน์พานิช, ชีระ สุธีวรารังกูร, ปิยนุตร แสงกนกกุล. บทบาทของฝ่ายตุลาการในการ
ป้องกันและปราบปรามการทุจริต : การศึกษาเปรียบเทียบกับต่างประเทศ กรณีศาลฎีกาแผนก
คดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง. สำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปราม
การทุจริตแห่งชาติ, 2555.
- ปิยนุตร แสงกนกกุล. “คดีอาญาของรัฐมนตรีในระบบกฎหมายฝรั่งเศส” วารสารนิติศาสตร์ ปีที่ 46.
ฉบับที่ 4. (ธันวาคม 2560) : 981.
- พงษ์ธวัฒน์ บุญพิทักษ์. สิทธิและเสรีภาพของปวงชนชาวไทย ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย
พุทธศักราช 2560. สำนักกฎหมาย สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร.
https://www.parliament.go.th/ewtadmin/ewt/elaw_parcy/ewt_dl_link.php?nid=1728,
25 มีนาคม 2563.
- มารุต บุนนาค. “วิจารณ์กฎหมาย ป.ป.ป.” วารสารพัฒนบริหารศาสตร์ ปีที่ 17. ฉบับที่ 3, (กรกฎาคม
2520) : 435-436.
- วิภา ปิ่นวีระ. “บทบาทของศาลในการพิจารณาคดีอาญา.” วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัย
ธรรมศาสตร์, 2550.
- วิสาร พันธชนะ. “วิธีพิจารณาความอาญาในสหรัฐอเมริกา.” คูลพาห เล่มที่ 5. ปีที่ 25, (กันยายน-ตุลาคม
2521) : 52-60.
- ศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง. ข้อควรรู้เกี่ยวกับศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของ
ผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง, 2546.
- สถาบันวิจัยและพัฒนาทรัพยากรพิพัฒนศักดิ์ สำนักงานศาลยุติธรรม. รายงานวิจัยการประเมินผลการพัฒนา
ประสิทธิภาพประสิทธิผลการจัดทนายความเพื่อคุ้มครองสิทธิผู้ต้องหาหรือจำเลยใน
คดีอาญา, 2562.

- สิริรัชต์ เมตตามิตรพงศ์. วิเคราะห์ข้อดีข้อเสียในการพิจารณาคดีลับหลังจำเลย ตามพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยวิธีพิจารณาคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง พ.ศ.2560. วิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร สถาบันวิชาการป้องกันประเทศ, 2560.
- สุพิศ ประณีตพลกรัง. พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยวิธีพิจารณาคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง พ.ศ. 2560 (คดีอาญานักการเมือง). พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์นิติธรรม, 2561.
- สุรศักดิ์ ลิขสิทธิ์วัฒนกุล. คำอธิบายการดำเนินคดีผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง. กรุงเทพมหานคร : วิญญูชน, 2545.
- สุรสิทธิ์ แสงวิโรจน์พัฒน์. “ขั้นตอนการดำเนินคดีอาญาตามกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาเยอรมัน.” คูลพาท เล่มที่ 1. ปีที่ 55. (2541) : 190-194.
- สมชาย รัตนเชื้อสกุล. คำอธิบายกฎหมายลักษณะพยาน. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แว่นแก้ว, 2545.
- อุดม รัฐอมฤต. คำอธิบายกฎหมายลักษณะพยานหลักฐาน. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพมหานคร : โครงการตำราและเอกสารประกอบการสอน คณะนิติศาสตร์, 2557.
- อุดม รัฐอมฤต. “การคุ้มครองสิทธิของผู้ถูกกล่าวหาตามหลักสันนิษฐานความบริสุทธิ์ของบุคคล (Presumption of innocence).” วารสารกฎหมาย คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ฉบับที่ 1. ปีที่ 33, (มีนาคม 2558) : 84.
- อุดม รัฐอมฤต, “ผลของข้อสันนิษฐานตามกฎหมายต่อการกำหนดหน้าที่นำสืบในคดีอาญา”, วารสารนิติศาสตร์ ปีที่ 25. ฉบับที่ 2, (มิถุนายน 2538) : 306.
- อุดม รัฐอมฤต. “วิธีพิจารณาโดยไม่มีตัวจำเลยในคดีอาญา.” วารสารนิติศาสตร์ ปีที่ 48. ฉบับที่ 2, (มิถุนายน 2562) : 224-236.
- อุดม รัฐอมฤต. วิธีพิจารณาโดยไม่มีตัวจำเลย (Trial in absentia) ในศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง. วิทยาลัยการยุติธรรม สถาบันพัฒนาข้าราชการฝ่ายตุลาการศาลยุติธรรม สำนักงานศาลยุติธรรม, 2561.
- อุทัย อาทิวา. คู่มือกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาเล่ม 1 ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับระบบกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร : วิ.เจ. พรินติ้ง, 2559.

ภาษาต่างประเทศ

Bron McKillop, Anatomy of a French Murder Case, The American Journal of Comparative Law, V45, N3, 1997.

Catherine Elliott and Frances Quinn, English Legal System, third edition, Harlow, : Pearson Education Limited, 2000.

Christian Dadomo and Susan Farran, The French Legal System, London : Sweet&Maxwell, 2 nd.ed., 1996,

Gilbert B. Stuekey, Procedure in the Justice System, Ohio : Bell & Howell Company, 1976.

H.W.R Wade, Administrative Law, 5 th edition, oxford : Clarendon Press, 1983.

Jacqueline Hodgson, French Criminal Justice, Portland: Hart Publishing, 2005.

Paul B Weston, Kenneth M. Wells, Law Enforcement and Criminal Justice : An Introduction, California : Goodyear publishing Company, Inc.,1972.

Robert S. Hunter, Federal Trial Handbook, New York : The Lawyer Co-operative Publishing Company, 1974.

Walter cairns & Robert Mckeon, Introduction to French Law, London : Cavendish Pub, 1995.

ประวัติผู้เขียน

ชื่อ-นามสกุล

นางสาวนุชบา รัตนเพชร

ประวัติการศึกษา

พ.ศ. 2552 นิติศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยนเรศวร

ตำแหน่งและสถานที่ทำงานปัจจุบัน

เจ้าพนักงานตรวจสอบทรัพย์สิน

สำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปราม

การทุจริตแห่งชาติ (ป.ป.ช.)

